

SAHRANJIVANJE PROŠLOSTI

10 GODINA NEKAŽNJAVANJA ZA OTMICE
I NESTANKE NA KOSOVU

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Amnesty International je globalni pokret od 2,2 miliona ljudi u više od 150 zemalja i teritorija koji se bori i zalaže protiv ozbiljnih povreda ljudskih prava. Naša vizija je da svaka osoba ima pravo da uživa svoja ljudska prava koja su opisana u Univerzalnoj Deklaraciji o Ljudskim Pravima i drugim internacionalnim standardima ljudskih prava. Mi smo nezavisni od bilo koje državne vlade, političke ideologije, ekonomskih interesa ili religije – finansiramo se uglavnom putem plaćene članarine ili putem donacija od javnosti.

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Amnesty International Publications

Objavljeno po prvi puta 2009
Amnesty International Publications
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom
www.amnesty.org

© Amnesty International Publications 2009

Index: EUR 70/007/2009
Prevedeno s engleskog jezika
Štampano u Amnesty International,
Internacionalni Sekretarijat, Velika Britanija

Sva su prava rezervisana. Ovo izdanje je zaštićeno autorskim pravom ali se može besplatno ponovo štampati na bilo koji način ako se koristi u obrazovnom kapacitetu ili u promociji Ljudskih Prava, ali se ne može prodavati. Vlasnici autorskog prava žele da budu obavješteni kada se njihova publikacija koristi u gore navedenim situacijama da bi mogli da ustanove da li je raport koristio i čemu je doprineo. Za štampanje u bilo kojim drugim uslovima, ili u slučaju prevođenja ili adaptacije u drugom tekstu, mora se tražiti pismeno odobrenje od izdavača, a u nekim slučajevima se treba platiti i novčana naknada.

Fotografija na naslovnoj strani: Rodbina nestalih kosovskih Albanaca demonstrira sa fotografijama svojih nestalih rođaka, Priština, Kosovo. Vlasništvo: Ljubaznošću Komisije

za nestala lica Vlade Kosova i g-dina Shkelzen Rexha

Fotografija na zadnjoj strani, gore: Petrija Piljević, Srpkinja, oteta u junu 1999.godine, sa sinom. Vlasništvo: Lično

Fotografija na zadnjoj strani, dole: Daka Asani, Rom, otet u avgustu 1999.godine. Vlasništvo: Lično

SADRŽAJ

1. Uvod	3
Rat na Kosovu i protiv Srbije.....	4
UNMIK i KFOR.....	5
Prisilni nestanci etničkih Albanaca	6
Otmice Srba, Roma i pripadnika drugih manjinskih zajednica.....	7
Neuspela zaštita	7
2. Nastavak kršenja ljudskih prava.....	9
Odredbe međunarodnog prava koje se odnose na ljudska prava	9
Prava rodjaka	11
Neispunjavanje međunarodnih obaveza od strane Srbije i UNMIK-a	12
3. Pronalaženje tela: ekshumacije i identifikacije	14
Uloga ICRC-a	14
Zbrka oko ovlašćenja	15
Ekshumacije od strane Tribunala.....	16
Saradnja između Srbije i UNMIK-a	18
Ekshumacije od strane UNMIK-ovog OMPF-a.....	18
Zavera zataškavanja: kosovski Albanci zakopani u Srbiji	19
Gde se nalaze nestala tela? Prvi deo	20
Identifikacija posmrtnih ostataka.....	21
Gde se nalaze nestala tela? Drugi deo	22
Dalje ekshumacije	24
4. Istrage i krivična gonjenja	25
Krivični postupci pokrenuti od strane Međunarodnog suda	25
Krivični postupci protiv Srba zbog prisilnih nestanaka.....	25
Krivični postupci protiv Albanaca zbog otmica	27
Krivične istrage i postupci u Srbiji.....	27
Suđenja u Srbiji etničkim albancima za ratne zločine	29
Krivične istrage i postupci od strane UNMIK-a.....	30
Krivični postupci na Kosovu.....	32

Prepreke za okončanje nekažnjivosti.....	33
Uskraćivanje pristupa dokazima.....	33
Nedostatak saradnje.....	35
Prepreke istragama: policija UNMIK-a.....	37
Prepreke istragama: srpska policija.....	37
Prepreke u sudskom sistemu.....	39
Nedostatak zaštite i podrške za svedoke.....	40
Političke prepreke na putu pravde.....	41
5. Prava rođaka.....	46
Rođaci traže svoja prava.....	48
Reparacije: kompenzacija žrtvama i njihovim porodicama.....	48
Pristup reparacijama putem građanskih postupaka.....	50
Pravo na saznanje: kršenje koje traje.....	52
Restitucija i neponavljanje.....	53
6. Zaključci i preporuke.....	54
Preporuke.....	54
Ekshumacije i identifikacije.....	54
Istrage i sudsko gonjenje.....	55
Prava rodbine.....	56
Skraćenice i akronimi.....	58
Dodatak 1: tipični slučajevi koje je preuzeo Amnesty Internešenel.....	60

1. UVOD

„Izašla sam na glavnu ulicu, a tamo je na putu bilo oko četiri ili pet stotina vojnika. Jedan od njih je rekao: 'Stani ili ću te ubiti', a zatim je —i to nikad neću zaboraviti—rekao: 'Vrati se odakle si došla jer sada počinjemo.' Zatvorile smo oči i vratile se u dvorište gde su čekali muškarci, i rekle smo im šta nam je bilo rečeno. Zaključali smo kapiju, ali posle 10 minuta ušlo je između 30 i 35 policajaca. Nosili su plave uniforme sa srpskim oznakama i oficirskim trakama na ramenima. Naredili su ženama i deci da izađu na put, dok je muškarcima naredeno da ostanu unutra. MN se spasao zato što je na ramenima nosio svoju paralizovanu majku. Uhapsili su 11 muškaraca: Ilira Berišu, najmlađeg od njih, starog 17 godina; Tahira Šaranija, Jusufa Šaranija, Škifera Šaranija i njegova dva sina, Valona i Visara, i Mentora Šaranija; Jusufa Saracinija; Agima Saracinija, Velija Saracinija i njegovog sina Arbena – svi su odvedeni tog dana.“

Sanje Beriša, majka Ilira Envera Beriše, Đakovica, februar 2009. Đakovica je pretrpela naročito visok stepen nasilja i razaranja od strane srpskih snaga. Više od 1.200 ljudi je uhapšeno tokom pet dana u junu 1999. godine, od kojih je 400 odvedeno u zatvore u Srbiji. Telo Ilira Envera Beriše pronađeno je u masovnoj grobnici u Batajnici u Srbiji i sahranjeno na Kosovu 21. septembra 2006. godine.

Deset godina po okončanju rata na Kosovu nekažnjavanje za prisilne nestanke i otmice ostaje jedno od najozbiljnijih kršenja ljudskih prava proizašlo iz oružanog sukoba i njegovih posledica. Prisilni nestanci predstavljaju zločin, a, u izvesnim okolnostima koje definiše međunarodno pravo, i zločin protiv čovečnosti ili ratni zločin.

Tokom rata na Kosovu, više od 3.000 etničkih Albanaca bili su žrtve prisilnih nestanaka od strane srpske policije i paravojnih i vojnih snaga. Procenjuje se da je 800 Srba, Roma i pripadnika drugih manjinskih grupa bilo oteto, navodno od strane članova Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) tokom i nakon rata.

Amnesti Internešenel pravi razliku između prisilnih nestanaka – gde su neposredno ili posredno umešani državni organi – i otmica koje vrše nedržavni subjekti, kao što su oružane opozicione grupe.

1999. i 2000. godine Amnesti Internešenel je intervjuisao rođake nestalih i otetih na obe strane u sukobu. 2009. godine predstavnici te organizacije vratili su se u Srbiju i na Kosovo da ustanove šta se desilo u međuvremenu. Da li su nestali rođaci pronađeni? Da li su njihova tela vraćena radi sahrane? Da li porodice znaju šta se desilo njihovom sinu, ocu, bratu, sestri, ćerki ili majci? Da li su odgovorni privedeni pravdi?

Amnesti Internešenel je utvrdio ogroman nedostatak napretka. Mada su tela oko polovine žrtava prisilnih nestanaka ili otmica pronađena i vraćena njihovim rođacima, u aprilu 2009. nekih 1.911 porodica na Kosovu i u Srbiji i dalje čeka na vesti o sudbini i lokaciji svojih članova.¹ Podjednako je zabrinjavajuće, u slučajevima gde je telo člana porodice pronađeno i vraćeno, da je malo porodica znalo za bilo kakve krivične istrage od strane policije ili bilo kakva krivična gonjenja bilo na Kosovu ili u Srbiji. Deset godina nakon oružanog sukoba, odgovorni za prisilne nestanke i otmice nisu privedeni pravdi.

U ovom izveštaju, objavljenom na desetogodišnjicu od prestanka rata na Kosovu, Amnesty Internešenel izražava zabrinutost zbog neuspeha vlasti na Kosovu i u Srbiji da ispune obaveze, koje su izložene u međunarodnom pravu koje važi i u Srbiji i na Kosovu, da istražuju i vrše krivično gonjenje za prisilne nestanke i otmice i da počinioci na obe strane privedu pravdi. Ovaj izveštaj daje preporuke čija je svrha da se okonča nekažnjenost koju uživaju počinioci, te poziva vlasti i u Srbiji i na Kosovu da donesu pravdu rođacima nestalih lica.

Nekažnjavanje bukvalno znači izuzimanje od kažnjavanja ili plaćanja odštete.

Kada taj izraz koristi Amnesty Internešenel, on se odnosi na propust države da ispravi kršenja ljudskih prava istražujući i tamo gde postoji dovoljno prihvatljivih dokaza, krivično goneći osumnjičene počinioci u skladu sa međunarodnim pravom i standardima vezanim za ljudska prava i da obezbedi nadoknadu za štetu koju su pretrpele žrtve. Ako se počiniocima dozvoli da vrše kršenja jasno zabranjena zakonom, bez posledica po njih, time se održava kontinuitet njihovih zločina. Nasuprot tome, ako se obezbedi da počinioci budu privedeni pravdi, time se celom društvu šalje poruka da se kršenja ljudskih prava neće tolerisati, čime se doprinosi sprečavanju budućih kršenja. Nekažnjavanjem se uskraćuje pravda žrtvama kršenja ljudskih prava, čime se oni obespravljaju po drugi put. Nekažnjavanjem se žrtvama i njihovim rođacima poriče pravo da se istina utvrdi i prizna, pravo da pravda bude ostvarena i pravo na delotvoran pravni lek.

U ovom izveštaju dokumentovan je neuspeh tokom protekle decenije srpske vlade i odgovornih vlasti na Kosovu – do decembra 2008. godine Misije privremene administracije UN na Kosovu (UNMIK) – da istraže i krivično gone odgovorne za prisilne nestanke i otmice.

U izveštaju je takođe dokumentovana uloga Kosovskih snaga (KFOR) koje su delovale pod komandom Severnoatlantskog pakta (NATO), kao i Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (Tribunal) a koja je doprinela ovom neuspehu. U njemu se otkrivaju istorijat nedokumentovanih ekshumacija, konfuzija aktivnosti različitih agencija, izgubljena dokumentacija, neuspele istrage i mešanje politike u pravosudni sistem. Ti činioci su delovali združeno, uskraćujući rođacima nestalih pravo na pristup pravdi.

Ovaj izveštaj obuhvata izvode iz intervjua sa rođacima nestalih koje je Amnesty Internešenel obavio u periodu 1999-2000. i u 2009. godini. Amnesty Internešenel posvećuje ovaj izveštaj njima i svim rođacima nestalih lica u Srbiji i na Kosovu i onima koji žive drugde kao izbeglice. Pri tom, Amnesty Internešenel uviđa da bol i patnja, koju je rođacima prouzrokovao neuspeh vlasti da im pruži istinu o sudbini i lokaciji članova njihovih porodica, sami po sebi predstavljaju kršenje ljudskih prava: kršenje njihovog prava da ne budu podvrgnuti okrutnom, nečovečnom i ponižavajućem postupanju.

RAT NA KOSOVU I PROTIV SRBIJE

Godine 1999. Kosovo je bilo pokrajina u sastavu Republike Srbije, koja je tada bila republika u sastavu Savezne Republike Jugoslavije (SRJ).² Pre toga, godine 1989. srpska vlada je ukinula autonomni status Kosova, ali su 1991. godine, posle referendum, kosovski Albanci proglasili nezavisnost. Zatim je usledilo gotovo deset godina sistematskih kršenja ljudskih prava nad kosovskim Albanacima prvenstveno od strane srpske policije.³

Sredinom 1990-ih, strategiju kosovskih Albanaca nenasilnog otpora i paralelnih institucija, pod vodstvom Ibrahima Rugove, sve više su počeli da dovode u pitanje pojedini kosovski Albanci koji su počeli da se dižu na oružje protiv srpskih snaga. 1998. godine povećali su se učestalost i intenzitet kršenja ljudskih prava koja su vršile snage bezbednosti SRJ i Srbije kao

i paravojne snage prvenstveno protiv kosovskih Albanaca. Na Kosovu je izbio unutrašnji oružani sukob između članova OVK i drugih oružanih grupa koje su se formirale da bi se borile za nezavisno Kosovo, s jedne, i snaga SRJ i srpske policije i paravojnih grupa, s druge strane.

Ogromnu većinu žrtava kršenja ljudskih prava činili su etnički albanski civili. U ta kršenja su spadala proizvoljna hapšenja, navodno mučenje ili loše postupanje, nezakonita ubistva i drugi namerni i nekontrolisani napadi na civile. Procenjuje se da je do juna 1998. godine 60.000 etničkih Albanaca pobjeglo ili bilo isterano iz svojih domova i da su bili ili interno raseljeni na Kosovu ili su tražili međunarodnu zaštitu. Srbi su takođe trpeli kršenja ljudskih prava, kao što su otmice, premlaćivanja i pogubljenja, od strane oružanih etničkih albanskih grupa, uključujući OVK.

Na početku 1999. godine, međunarodna zajednica, pogotovo američke vlasti, organizovala je niz susreta u Rambujeu, u Francuskoj, čiji je cilj bio da se postigne dogovor o rešavanju sukoba između SRJ i predstavnika etničkih Albanaca sa Kosova. Neuspeh tih razgovora doveo je do internacionalizovanog unutrašnjeg oružanog sukoba (gde je međunarodna zajednica intervenisala u do tada unutrašnjem oružanom sukobu). U martu 1999. godine NATO je započeo kampanju bombardovanja snaga SRJ, srpske policije i paravojske sa objavljenim ciljem sprečavanja humanitarne katastrofe na Kosovu. Od 24. marta do 10. juna u vazdušnoj kampanji NATO-a protiv SRJ, pod nazivom Operacija udružena sila, izvedeno je preko 38.000 borbenih napada, uključujući 10.484 udarna napada protiv ciljeva u samoj Srbiji, u pokrajinama Kosovu i Vojvodini i u Republici Crnoj Gori, koja je tada bila deo SRJ.⁴

Međutim, kršenja ljudskih prava od strane vojnih snaga SRJ, srpske policije i paravojnih grupa povećala su se i stotine hiljada etničkih Albanaca i pripadnika manjinskih zajednica pobjeglo je sa Kosova u Albaniju i Makedoniju ili je bilo raseljeno unutar Kosova.

Kampanja oružanog nasilja protiv albanskog civilnog stanovništva Kosova između marta i juna 1999. imala je za cilj da se ljudi isteraju iz svojih domova, bilo tako što će im se direktno narediti da odu (što je uključivalo i njihovo prisilno ukrcavanje u vozove koji su ih odvodili do makedonske granice) bilo stvaranjem atmosfere terora da bi se oni naterali da odu. Srpske snage ubile su više od 9.000 muškaraca, žena i dece, od kojih su većina bili etnički albanski civili. Ostali su odvedeni iz svojih domova i više ih nikada niko nije video, a mnoge žene su silovane ili podvrgnute drugim oblicima seksualnog nasilja. Po celom Kosovu sela su granatirana i kuće spaljivane. Do 4. maja 1999. Kancelarija Visokog komesarijata za izbeglice UN (UNHCR) procenila je broj izbeglica i raseljenih lica na više od 677.000, uključujući njih 396.000 u Albaniji, 204.000 u Makedoniji i 62.000 u Crnoj Gori.⁵

U junu 1999. godine NATO je prekinuo svoju kampanju bombardovanja nakon što je zaključen Vojno-tehnički sporazum (Kumanovski sporazum) sa vladama Republike Srbije i SRJ.⁶ Prema tom sporazumu, kopnene snage NATO-a ušle su na Kosovo a Vojska Jugoslavije (VJ), srpska policija i paravojne snage povukle su se sa Kosova pre kraja jula 1999. godine.

UNMIK I KFOR

U junu 1999. godine na osnovu Rezolucije Saveta bezbednosti 1244/99 (UNSCR 1244/99) ustanovljena je Misija privremene administracije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK), koja je dobila mandat da upravlja Kosovom. Prema članu 11(j) te rezolucije, UNMIK je dobio

odgovornost da „štiti i podstiče ljudska prava“. Generalni sekretar UN dodatno je naglasio tu odgovornost, izjavivši: „UNMIK će se rukovoditi međunarodno priznatim standardima ljudskih prava kao osnovom za vršenje svoje vlasti na Kosovu.“⁷

Kosovske snage (KFOR) pod komandom NATO-a, zadužene su, prema UNSCR 1244/99, da: „Obezbede bezbedno i sigurno okruženje u koje se izbeglice i raseljena lica bezbedno mogu vratiti kući...“; pri tom „garantujući bezbedan i neometan povratak svih izbeglica i raseljenih lica njihovim domovima na Kosovu“ i „...[obezbeđujući] uslove za miran i normalan život svim stanovnicima Kosova.“⁸ UNMIK i KFOR takođe su bili zaduženi da ponovo uspostave vladavinu zakona na Kosovu.⁹ Osim toga, specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN (SRSB) izdao je Uredbu UNMIK-a br. 1/1999 25. jula 1999. godine kojom se UNMIK-u daju ovlasti da izdaje zakonodavne akte kojima se utvrđuje dužnost javnih ličnosti da „poštuju međunarodno priznate standarde ljudskih prava.“¹⁰

PRISILNI NESTANCI ETNIČKIH ALBANACA

M.K., 32-godišnji vlasnik prodavnice i bivši geolog iz Vučitrna,¹¹ pobjegao je u Smrekovnicu u koloni raseljenih lica krajem aprila 1999. godine. Dana 3. maja srpska policija i paravojne snage uhvatile su tokom racije M.K. i njegovu grupu, zajedno sa drugim etničkim Albancima, u centru Smrekovnice. On je Amnesty Internešenelu rekao da su muškarci i stariji dečaci odvojeni od žena i dece, a zatim premlaćeni: „Bitali su intelektualce, zanatlije ili poslovne ljude. Tukli su me gvozdnom polugom dok nisam izgubio svest.“ M.K. je rekao da poznaje policajce koji su komandovali. „Stalno su dolazili u moju prodavnicu.“ Imenovao je komandanta policije u Vučitrnu kao „glavnu osobu koja je vršila batinjanje intelektualaca“, i rekao da je njegov nadređeni naređivao premlaćivanja izvan zatvora: „Zaista sam ga čuo kako izdaje naređenja.“ M.K. je takođe dao nadimke druga dva redovna policajca koji su učestvovali u tome.¹²

Smatra se da je više od 3.000 etničkih Albanaca, od kojih su većina muškarci – mada ima i žena i dece – bili žrtve prisilnih nestanaka koje su vršili srpska policija i paravojne i vojne snage.¹³ Većina nestanaka desila se između marta i juna 1999. tokom NATO-vog bombardovanja Srbije i Kosova. U većini slučajeva žrtve su poslednji put viđene kada ih je srpska policija odvela u pritvor. Mnogi od njih su bili zaustavljeni na ulici ili izvučeni iz kolona interno raseljenih lica koja su bežala u Albaniju ili Makedoniju. Druge su priveli iz njihovih domova ili iz domova rođaka gde su tražili utočište. Neka od tih hapšenja navodno su bila propraćena lošim postupanjem. Obično su muškarci razdvajani od žena, dece i starijih i odvođeni peške ili u vozilima. U pojedinim slučajevima muškarci su odvedeni samo na malu razdaljinu pre nego što bi bili ubijeni, dok su u drugim slučajevima odvedeni u policijsku stanicu ili u improvizovanu pritvorsku jedinicu na Kosovu. Istrage su utvrdile da su neki od tih pritvorenika bili pušteni na slobodu, jedni su odvedeni u zatvore u Srbiji, dok su drugi ubijeni u pritvoru.¹⁴

Neki za koje je kasnije utvrđeno da su ubijeni u svojim domovima takođe se smatraju žrtvama prisilnih nestanaka; njihova tela su bila među najmanje 800 posmrtnih ostataka koje je sa Kosova uklonila srpska policija i prenela u Srbiju, gde su ponovo zakopani u masivnoj operaciji zataškavanja.

Naknadno su otkrivena tela oko polovine onih etničkih Albanaca za koje se 1999. godine verovalo da su žrtve prisilnih nestanaka. Ali u 2009. godini ostaje da se utvrdi sudbina i lokacija više od 1.300 etničkih Albanaca koji su poslednji put viđeni u rukama srpskih snaga.

OTMICE SRBA, ROMA I PRIPADNIKA DRUGIH MANJINSKIH ZAJEDNICA

Povlačenje VJ i srpske policije sa Kosova između juna i jula 1999. godine bilo je praćeno eskalacijom kršenja ljudskih prava od strane oružanih grupa kosovskih Albanaca. Srbi, Romi i pripadnici drugih manjinskih etničkih grupa (uključujući i neke kosovske Albance za koje se smatralo da saraduju sa srpskim vlastima) bili su kidnapovani ili ubijani. Žene su silovane i kuće spaljivane. U to vreme Amnesti Internešenel izrazio je zabrinutost zbog ovih kršenja ljudskih prava i apelovao na KFOR da učini sve što je u njegovoj moći da zaštiti sve manjinske populacije na Kosovu u skladu sa svojim mandatom „da stvori bezbedno i sigurno okruženje na Kosovu.“ U odsustvu bilo kakvog tela koje bi sprovodilo zakone – srpska policija je napustila Kosovo zajedno sa VJ – Amnesti Internešenel je apelovao na sve države koje su dale snage za UNMIK da hitno razmeste civilnu policiju obučenu u relevantnim standardima ljudskih prava kako bi uspostavili vladavinu zakona i zaštitili ljudska prava civilnog stanovništva.¹⁵

Do kraja avgusta 1999. većina kosovskih Albanaca koji su pobjegli ili koje su srpske snage nasilno proterale u Albaniju i Makedoniju vratili su se na Kosovo. Mnogi od njih su utvrdili da su članovi njihovih porodica nestali ili mrtvi i da su im srpske snage namerno oštetile ili uništile kuće. Neka od kršenja ljudskih prava nad pripadnicima manjinskih zajednica možda su vršili pojedinci ili zajednice koji su hteli da se osvete svojim bivšim susjedima. Dokazi takođe navode na zaključak da su posle juna 1999. naoružane grupe kosovskih Albanaca sistematski usmeravale aktivnosti prema pripadnicima srpske i romske zajednice.

Srpska vlada je zauzela zvaničan stav podrške Srbima da ostanu na Kosovu, ali su hiljade Srba napustile Kosovo i prešle u Srbiju čak i pre nego što su se srpska policija i VJ potpuno povukle. Do kraja avgusta 1999. godine više od 230.000 Srba i pripadnika drugih manjina napustilo je Kosovo.¹⁶ Mnogi od onih koji su ostali preselili su se u severne opštine ili u jednonacionalne enklave unutar Kosova.

NEUSPELA ZAŠTITA

Mnogi Srbi koji su ostali na Kosovu nakon što su ga napustile VJ i srpska policija učinili su to zato što su verovali da će ih KFOR i UNMIK zaštititi. Mnogi od njih su oti ili ubijeni na očij KFOR-a.

Andrija Tomanović ostao je u prestonici Prištini, nastavivši da radi kao hirurg u prištinskoj bolnici, gde je radio 36 godina. Otela ga je van bolnice 24. juna 1999. grupa muškaraca koja ga je uvukla u kola i odvezla. Od tada ga niko nije video. Njegova žena je rekla Amnesti Internešenelu: „*Moj muž je bio posvećen spasavanju života, bez obzira na njihovu nacionalnost ili religiju. On je bio veliki čovek i ja se ponosim njime: humanista, hirurg i član medicinskog udruženja. Ostao je da nastavi da se bavi svojim poslom. Verovao je da Rezolucija 1244 [Saveta bezbednosti UN] znači nešto.*“¹⁷

U septembru 1999. godine specijalni izvestilac UN za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i SRJ izjavio je: „U vakuumu pravnog poretka, kršenja ljudskih prava na Kosovu vršila su se praktično nekažnjeno, uprkos naporima UNMIK-a da uspostavi privremeni pravosudni sistem. Ubistva, otmice, uništavanje imovine, naročito spaljivanje kuća i kontinuirano raseljavanje nealbanaca i 'politički sumnjivih' kosovskih Albanaca odražava neuspeh međunarodne zajednice da stavi ovu teritoriju pod kontrolu, osigura mir i obezbedi osnovne usluge i zaštite vlade.“¹⁸

Uprkos odgovornostima koje je Savet bezbednosti UN dodelio UNMIK-u i KFOR-u u zaštiti i podsticanju ljudskih prava, napadi na pripadnike manjinskih zajednica nastavili su se svakodnevno posle juna 1999. godine. Amnesty Internešenel izvestio je u oktobru 1999. godine da je „atmosfera netolerancije na Kosovu, koju karakterišu zastrašivanje, šikaniranje i diskriminacija, dovela do ozbiljnih ograničavanja slobode kretanja i otežala pristup osnovnim uslugama, kao što su zdravstvena nega i obrazovanje, za mnoge manjinske zajednice... Žrtve takvog maltretiranja često su stari ili bolesni koji ne mogu ili ne žele da napuste svoje domove.“¹⁹

Broj onih koje su ubili ili onih za koje se veruje da su ih oteli kosovski Albanci nakon oružanog sukoba na Kosovu ostaje sporan, uz značajne razlike u brojevima koje navode različita tela. UNMIK je navodno izjavio u septembru 1999. da je oko 170 Srba ubijeno tokom tri meseca od juna 1999., ali je ministar spoljnih poslova SRJ, Živadin Jovanović, rekao na konferenciji za štampu održanoj u Njujorku 28. septembra da je taj broj čak 400.²⁰ KFOR je izvestio 10. decembra 1999. godine da je 414 pojedinaca ubijeno od kraja juna 1999. godine - 150 etničkih Albanaca, 140 Srba i 124-oro ljudi nepoznate nacionalnosti.²¹

Mada je učestalost otmica i ubistava opadala kako su pripadnici manjinskih populacija odlazili ili bivali raseljeni, otmice su i dalje prijavljivane barem do 2000. godine. Procenjuje se da je ukupno 800 Srba, Roma, Aškalija, Bošnjaka i pripadnika drugih manjinskih zajednica bilo oteto na Kosovu.²²

Marijan Melonaši je bio novinar srpskog odeljenja Radio Televizije Kosovo (RTK). Mešovitog srpskog i albanskog porekla, takođe je radio za multietnički Radio Kontakt. Poslednji put je viđen kako napušta kancelariju RTK u Prištini nešto malo posle 14 časova 9. septembra 2000. Upravo je bio završio svoj svakodnevni polučasovni program na srpskom jeziku. Kako je rekao vlasnik prodavnice preko puta ulice, ušao je u narandžasti taksu u Ulici Majke Tereze, glavnoj ulici u Prištini. Kolege i prijatelji sumnjali su da je otet zato što je na javnom mestu govorio srpski u Prištini. Kako kaže njegova majka: „*Bilo mu je 24 godine, tu se rodio, tu je živeo i želeo je tu i da ostane.*“²³ Njegov deda, s kojim je Marijan Melonaši živeo, odmah je preduzeo korake da ga pronađe. Obratio se Kosovskoj policijskoj službi (KPS) i policiji UNMIK-a i susreo se sa Hašimom Tačijem, koji je u to vreme bio član Privremenog administrativnog veća, i Bernarom Kušnerom (Bernar Kouchner), specijalnim predstavnikom Generalnog sekretara UN, koji je u to vreme bio šef UNMIK-a. Međunarodne novinarske organizacije takođe su apelovale kod vlasti da se on pronađe. Marijana Melonašija niko nije video od septembra 2000., njegovo telo nikada nije pronađeno, i niko nije izveden pred lice pravde.

Amnesti Internešenel smatra da je međunarodna zajednica bila žalosno nepripremljena da prepozna potencijal za kršenja ljudskih prava manjina koja su usledila po okončanju oružanog sukoba i da preduzme mere vezane za ta kršenja.²⁴

2. NASTAVAK KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA

ODREDBE MEĐUNARODNOG PRAVA KOJE SE ODOSE NA LJUDSKA PRAVA

Amnesti Internešenel smatra da je do prisilnih nestanaka došlo kadgod postoje razumne osnove da se veruje da je

- osobi uskraćeno pravo na ličnu slobodu (uključujući hapšenje, pritvaranje ili otmicu)
- da su to sproveli predstavnici države ili uz saglasnost, volju, ovlašćenje ili podršku države,
- nakon toga vlast negira da je žrtva zatvorena, ili prikriva ili odbija da obelodani informacije o tome gde se osoba nalazi ili o njenoj sudbini, stavljajući osobu van zaštite zakona.²⁵

U slučajevima kada je osobi ili osobama uskraćena sloboda od strane nedržavnih činilaca (uključujući naoružane grupacije) organizacija smatra da su oni oteți.

Prisilni nestanci i otmice su zločini u svim okolnostima. Na osnovu međunarodnog prava, dela koja predstavljaju prisilne nestanke se smatraju za krivična dela koja su u toku sve dok oni koji su za njih odgovorni nastavljaju da kriju sudbinu i boravište osobe i dok činjenice ostaju nerazjašnjene.²⁶

Na osnovu međunarodnog prava koje se odnosi na ljudska prava, prisilni nestanak predstavlja teško kršenje, između ostalog, prava na priznavanje ličnosti pred zakonom, pravo na slobodu i bezbednost osobe, i zabranu protiv mučenja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, garantovanog na osnovu članova 16, 9 i 7 Međunarodne povelje o građanskim i političkim pravima (ICCPR) i članova 5 i 3 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnim slobodama (ECHR). Prisilni nestanci predstavljaju opasnu pretnju fizičkom integritetu osobe i često vode nezakonitom ubistvu, uz kršenja prava na život (garantovano na osnovu člana 6 ICCPR i člana 2 ECHR). Ona takođe krše prava žrtava i njihovih porodica na poštovanje porodičnog života (član 17 ICCPR i član 8 ECHR). Pošto prisilni nestanci mogu prekršiti nekoliko ljudskih prava istovremeno, o njima se govori kao "multi" ili "kumulativnom" kršenju ljudskih prava.

U vreme sukoba 1988-9. godine, SRJ (što je uključivalo Srbiju i Kosovo) je bila država-potpisnica ICCPR. Srbija i Crna Gora nisu potpisale ECHR do aprila 2004. godine.²⁷ Na Kosovu, ECHR je definisan kao zakonski primenjiv nakon juna 1999.godine.²⁸

Kada se sprovode u kontekstu oružanog sukoba, kao što je bio onaj na Kosovu, prisilni nestanci i otmice takođe krše međunarodno humanitarno pravo (u odnosu na oružane sukobe) koje se primenjuje istovremeno sa međunarodnim pravom koje se odnosi na ljudska prava. Oni krše ili često dovode do kršenja zabrana navedenih u međunarodnom humanitarnom

pravu nasilja nad životom i osobom, uključujući mučenje i drugo okrutno postupanje, ubistvo i druga prava osoba kojima je uskraćena sloboda.²⁹

Amnesti Internešenel smatra da prisilni nestanci i otmice izvedeni u kontekstu oružanog sukoba na Kosovu predstavljaju ratne zločine. Na osnovu međunarodnog prava, raširena ili sistematska praksa prisilnih nestanaka ili otmica uperenih protiv bilo kog civilnog stanovništva uz znanje o napadu predstavlja zločin protiv čovečnosti.³⁰

Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (Međunarodni sud) ne uključuje konkretan zločin prisilnog nestanka izričito, ali daje nadležnost Međunarodnom sudu da krivično goni zločine koji su sastavna dela prisilnih nestanaka i otmica, uključujući: na osnovu člana 2 kao teška kršenja Ženevskih konvencija (ratni zločini), nezakonito zatočeništvo civila; mučenje ili nehumano postupanje; hotimično ubistvo zaštićenog lica; na osnovu člana 5 kao zločine protiv čovečnosti kada su počinjeni tokom oružanog sukoba protiv civilnog stanovništva; ubistvo, mučenje, druga nehumana dela, zatočeništvo i na osnovu člana 3: kršenje zakona i običaja rata.

Stoga, u slučajevima prisilnih nestanaka Albanaca, Međunarodni sud je podigao optužnicu i osudio zvaničnike SRJ i Srbije za ratne zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja rata.³¹ Kosovski Albanci optuženi za otmicu Srba, Roma i drugih Albanaca su krivično gonjeni od strane Međunarodnog suda za zločine protiv čovečnosti i kršenja zakona i običaja rata, za navode koji su uključivali zatočenja, okrutno postupanje i ubistva. Ti predmeti su razmotreni u odeljku 4 koji sledi.³²

Zakoni na snazi u Srbiji i na Kosovu nisu izričito kriminalizovali prisilni nestanak, ali su kriminalizovali dela koja ga sačinjavaju. Na srpskim sudovima, navodi koji su bili vezani za prisilne nestanke i otmice (od strane Albanaca) uključivali su: ubistva, napade na civilno stanovništvo koji su doveli do smrti, mučenja, nečovečnog postupanja, nanošenje telesnih povreda, silovanje, ilegalno pritvaranje i uskraćivanje prava na pravično i nepristrasno suđenje.³³ Na kosovskim sudovima, navodi vezani za otmice uključivali su ubistvo, kidnapovanje i „terorizam”.³⁴

Vlasti imaju obavezu da pravovremeno započnu nezavisnu, nepristrasnu i detaljnu istragu u navode prisilnog nestanka i otmice ili kadgod postoji razumna osnova za verovanje da je do toga došlo.³⁵ Svrha istrage je da se obezbedi efikasna primena zakona koji štite pravo na slobodu i bezbednost ličnosti, zabranu mučenja i prava na život i da se obezbedi odgovornost onih koji su odgovorni za kršenje tih prava. Istraga mora biti efikasna u smislu da je u stanju da dovede do identifikacije i kažnjavanja odgovornih.³⁶

Međunarodni standardi takođe zahtevaju da vlasti preduzmu mere kad je potrebno kako bi se obezbedilo da žrtva, svedoci i rodbina kao i oni koji učestvuju u istrazi i advokati budu zaštićeni od osveta i zastrašivanja koji su posledica tužbe ili svedočenja.³⁷

Obaveze istrage i krivičnog gonjenja navedene u Međunarodnoj konvenciji za zaštitu svih lica od prisilnog nestanka.*

član 3: Svaka država potpisnica će preduzeti odgovarajuće mere da istraži dela definisana članom 2 [vidi gornju definiciju] počinjena od strane lica ili grupa lica koja deluju bez ovlašćenja, podrške ili znanja države i da se odgovorni izvedu pred lice pravde.

član 12 (1): Svaka država potpisnica će obezbediti da svaka osoba koja tvrdi da je neko lice izloženo prisilnom nestanku ima pravo da izvesti o činjenicama nadležne vlasti, koje će navode ispitati pravovremeno, nepristrasno i, tamo gde je potrebno, bez odlaganja preduzeti detaljnu i nepristrasnu istragu. (2). Tamo gde postoje razumne osnove za verovanje da je osoba izložena prisilnom nestanku, vlasti navedene u paragrafu 1 ovog člana će preduzeti istragu, čak i da nije podnet formalni prigovor.

član 9 (1): Svaka država potpisnica će preduzeti potrebne korake da ispostavi nadležnost da sprovede jurisdikciju nad krivičnim delom prisilnog nestanka: (a) Kada je krivično delo počinjeno na bilo kojem delu teritorije pod njenom nadležnošću... (b) Kada je navodni počinitelj njen državljanin.

* Srbija je potpisala Konvenciju 6. februara 2007. godine, ali još uvek treba da je ratifikuje.

Neuspešnost relevantnih vlasti da sprovedu pravovremenu, nepristrasnu i detaljnu istragu izveštaja prisilnih nestanaka i otmica na Kosovu i da odgovorne izvedu pred lice pravde predstavlja kršenje prava na slobodu i bezbednost ličnosti, prava na život i zabranu mučenja i drugog zlostavljanja na osnovu ICCPR i ECHR, kao i prava na efikasni pravni lek garantovan na osnovu članova 9, 6, 7 i 2 ICCPR i članova 5, 2, 3 i 13 ECHR.

PRAVA RODAKA

„Ustvari, žrtve smo mi, prijatelji i rođaci; mi smo žrtve ovog zločina”. D. M., Srпкиnja sa Kosova čiji je sedamnaestogodišnji sin Ivan otet na Kosovu, 19. avgusta 1999. godine.

Član 24 Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnog nestanka definiše žrtve kao „nestala osoba i bilo koje lice kome je naudeno kao direktna posledica prisilnog nestanka”.

U članu 8 Osnovnih principa i uputstava UN-a o pravima na pravni lek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava kaže se: „U svrhu ovog dokumenta, žrtve su osobe kojima je pojedinačno ili kolektivno naneto zlo, uključujući fizičke ili duševne povrede, emocionalne patnje, ekonomski gubitak ili značajno uskraćivanje njihovih fundamentalnih prava, kroz dela ili propuste koji predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima, ili teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Tamo gde to odgovara i u skladu sa domaćim zakonodavstvom, termin „žrtva” takođe uključuje neposrednu porodicu ili lica upućena na neposrednu žrtvu i lica kojima je naneto zlo prilikom intervenisanja radi pružanja pomoći žrtvi i prilikom sprečavanja viktimizacije”.

Članovi porodica nestalih i otetih se takođe mogu smatrati žrtvama, što je činjenica koja se odražava u međunarodnom pravu. Na osnovu međunarodnog prava o ljudskim pravima preživeli članovi porodice imaju pravo da budu obavesteni o progresu i rezultatima istrage i sudbini nestalog ili otegot lica.³⁸

Amnesti Internešenel smatra da neispunjavanje obaveze vlasti da izveste članove porodica o sudbini i gde se nalazi osoba izložena prisilnom nestanku kao i da pristup i reakcija vlasti i njihovo nesprovođenje pravovremene, nepristrasne, nezavisne i detaljne istrage slučajeve prisilnih nestanaka i otmica, može da predstavlja kršenje prava članova porodice da ne budu

izloženi nehumanom i ponižavajućem postupanju (na osnovu člana 7 ICCPR i člana 3 ECHR).

Evropski sud za ljudska prava je presudio da kada postoji kontinuirani propust države da ispita slučajeve nestalih lica nakon vojne intervencije, tokom kojih su mnogi ljudi ubijeni ili zatočeni i gde je nakon toga područje izolovano i postalo nepristupačno rođacima, to dovodi do neprestanog kršenja zabrane mučenja i drugog zlostavljanja navedenog u članu 3 ECHR. Sud je rekao da je „muk vlasti države-respondenta u svetlu stvarne zabrinutosti rođaka nestalih osoba dostigao ozbiljnost koja se jedino može kategorizovati kao nečovečno postupanje u okviru značenja člana 3”.³⁹

Pored toga, u skladu s međunarodnim standardima, rođaci nestalih i otetih u kontekstu oružanog sukoba na Kosovu, zloupotreba koje predstavljaju teška kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, imaju pravo na ravnopravan pristup pravdi i adekvatnoj i efikasnoj reparaciji, koja je proporcionalna težini počinjenih zločina i pretrpljenog zla.

Osnovni principi i uputstva UN-a o pravima na pravni lek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava nabrajaju pet formi reparacija: restituciju, kompenzaciju, rehabilitaciju, satisfakciju i garancije neponavljanja.⁴⁰

Kao što je razmotreno dalje u tekstu, Amnesty Internešenel smatra da se u većini slučajeva, vlasti u Srbiji i na Kosovu nisu pridržavale svojih obaveza na osnovu međunarodnog prava da: obezbede efikasnu istragu prisilnih nestanaka i otmica koje su se dogodile tokom sukoba na Kosovu i odmah nakon njega; izvedu pred lice pravde odgovorne i obezbede im pravičan postupak i da obezbede adekvatnu reparaciju za rodbinu. To mišljenje, između ostalih, deli Komitet za ljudska prava, nezavisno telo stručnjaka koje vrši nadzor primene ICCPR od strane država-potpisnica.

NEISPUNJAVANJE MEĐUNARODNIH OBAVEZA OD STRANE SRBIJE I UNMIK-A

Nakon što je jula 2004. godine ispitao primenu obaveza Srbije i Crne Gore na osnovu ICCPR,⁴¹ Komitet za ljudska prava je izrazio zabrinutost zbog daljeg nekažnjavanja ratnih zločina, uključujući slučajeve prisilnih nestanaka i izneo je snažne preporuke državi-potpisnici:

9. Komitet je zabrinut zbog opstajanja nekažnjivosti ozbiljnog kršenja ljudskih prava, pre i nakon promena oktobra 2000. godine. Mada Komitet ceni deklarisanu politiku države-potpisnice da sprovede istrage i da krivično goni počinioce prethodnih kršenja ljudskih prava, on žali zbog retkosti ozbiljnih istraga koje vode krivičnom gonjenju i kažnjavanju primerenim počinjenim zločinima (čl. 2, 6, 7). **Država-potpisnica je u obavezi da u potpunosti istraži sve slučajeve navodnih kršenja ljudskih prava, posebno kršenja članova 6 i 7 Povelje tokom devedesetih godina i da pred lice pravde izvede one osobe za koje se sumnja da su uključene u takva kršenja. Država-potpisnica treba da obezbedi da žrtve i njihove porodice dobiju adekvatnu kompenzaciju za ta kršenja. Osobe za koje se navodi da su počinile teška kršenja treba da budu suspendovane sa službenih dužnosti tokom istrage o navodima i, ukoliko se ustanove da su krive, otpuštene iz javne službe, pored bilo koje druge kazne.**

10. Mada ima u vidu efikasan rad na ekshumacijama i autopsijama oko 700 tela iz masovnih grobnica u Batajnici, Komitet je zabrinut zbog izostanka progressa u istrazi i krivičnom gonjenju počinitelja tih zločina (čl.

2, 6). Država-potpisnica treba da, pored postupka ekshumacije, odmah započne s istragom očiglednih krivičnih dela koja predstavljaju kršenja Povelje. Posebne potrebe rođaka nestalih lica moraju dobiti podjednaku pažnju od strane države-potpisnice, uključujući adekvatnu reparaciju.⁴²

Slično tome, prilikom razmatranja primene ICCPR od strane UNMIK-a na Kosovu,⁴³ Komitet za ljudska prava izrazio je sličnu zabrinutost zbog UNMIK-ovog neuspeha da se pozabavi nekažnjivošću, uključujući u „svim slučajevima nestanaka i otmica”. Komitet za ljudska prava je dao sledeća mišljenja i preporuke UNMIK-u:

12. Komitet je zabrinut zbog dalje nekažnjivosti koju uživaju neki počinioci ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti počinjenih pre mandata UNMIK-a i etnički motivisanih zločina počinjenih od juna 1999. godine, uključujući one počinjene marta 2004. godine, kao i zbog neefikasnosti istraga mnogih od ovih zločina i izvođenje počinilaca pred lice pravde. Komitet žali zbog neuspeha UNMIK-a da u potpunosti saraduje sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju. (čl. 6, 7, 2(3))

UNMIK, u saradnji sa PISG, trebalo bi da istraži sve otvorene slučajeve ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i etnički motivisane zločine počinjene pre i nakon 1999. godine, uključujući one gde su počinioci Albanci s Kosova, da obezbedi da se počinioci takvih zločina izvedu pred lice pravde i da žrtve dobiju adekvatnu kompenzaciju. On treba da obezbedi adekvatni program zaštite svedoka, uključujući mogućnosti relokacije svedoka i da pruži punu saradnju tužiocima MKSJ.

13. Komitet, mada uzima u obzir rad koji je obavila Služba za nestale osobe i sudsku medicinu, zabrinut je da se oko 1.713 Albanaca i 683 nealbanca, uključujući Srbe, Rome, Aškalije i Egipćane i dalje vode kao nestali, zaključno sa majem 2006. godine, i niskim prioritetom koji je dat istragama nestanaka i otmica od strane Odseka za nestala lica policije UNMIK-a i od 2003. godine, od strane Centralnog odseka za krivične istrage i da su u zaključenim predmetima nestanaka i otmica počinioci, retko, ako ikad, krivično gonjeni i izvedeni pred lice pravde. (čl. 6, 7 i 2(3))

UNMIK, u saradnji sa PISG, treba da efikasno istraži sve otvorene predmete nestanaka i otmica i počinioce izvede pred lice pravde. On bi trebalo da obezbedi da rodbina nestalih i otetih dobije pristup informacijama o sudbini žrtava, kao i adekvatnu kompenzaciju.⁴⁴

3. PRONALAZENJE TELA: EKSHUMACIJE I IDENTIFIKACIJE

Organizacija Amnesty Internešenel je zabrinuta zbog kontinuiranog neuspeha vlasti kako u Srbiji tako i na Kosovu da lociraju i objave gde se nalaze tela više od 1.900 osoba koje Međunarodni komitet Crvenog krsta (ICRC) vodi kao nestale. Ovi podaci obuhvataju osobe podvrgnute prisilnim nestancima i otmicama tokom i posle oružanog sukoba. Pravo rođaka da budu obavješteni o sudbini i mestu gde se nalaze članovi njihovih porodica koji su bili žrtve prisilnih nestanaka i otmica priznaje se u međunarodnim standardima ljudskih prava i izloženo je u Međunarodnoj konvenciji za zaštitu svih lica od prisilnih nestanaka.

U slučajevima prisilnih nestanaka kao i otmica vlasti su obavezne da delotvorno istraže sve primljene verodostojne izveštaje o takvim zločinima. Amnesty Internešenel smatra da neuspeh da se lociraju ostaci tela nestalih i otetih predstavlja ozbiljnu prepreku u istraživanju i krivičnom gonjenju takvih zločina.

Mada se pojedini rođaci i dalje možda nadaju da su njihovi najbliži koji se vode kao nestali još uvek živi, u ogromnoj većini slučajeva može se pretpostaviti da su žrtve prisilnih nestanaka ili otmica koje se i dalje vode kao nestale mrtve. Stoga proces utvrđivanja sudbine bilo kog nestalog lica počinje sa ekshumacijom i identifikacijom njihovih posmrtnih ostataka. Ipak, do aprila 2009. godine, prema ICRC-u, sudbina posmrtnih ostataka 1.911 osoba koje su registrovane kao nestale posle sukoba na Kosovu ostala je nerazjašnjena.

Za porodice žrtava prisilnih nestanaka i otmica, vraćanje tela radi sahrane predstavlja prvi korak ka postizanju pravde. Iz perspektive pojedinih porodica, to je možda i najvažniji korak.

U ovom poglavlju utvrđuju se organi i institucije odgovorni za traženje osoba koje su prijavljene kao nestale posle oružanog sukoba, za lociranje i ekshumaciju grobnica na Kosovu i u samoj Srbiji i za kasniju identifikaciju posmrtnih ostataka. U njemu je pokazano kako su se pojavile ozbiljne prepreke u obezbeđivanju dokaza za krivičnu istragu slučajeva zato što je ogroman broj institucija primao izveštaje o nestalim licima, naročito neposredno posle rata na Kosovu, kao i zbog postupaka namernog prikrivanja činjenica od strane srpskih vlasti i nesposobnosti svih vlasti da istražiteljima pruže dokaze. U ovom poglavlju takođe je pokazano kako su neizvesnost u pogledu broja lica koja su prijavljena kao nestala ili ekshumirana kao i pitanja vezana za identifikaciju odložila vraćanje posmrtnih ostataka nestalih i otetih lica njihovim rođacima.

ULOGA ICRC-A

Odgovornost ICRC-a za pronalaženje lica nestalih posle oružanog sukoba zasniva se na odredbama člana 26. Četvrte ženevske konvencije i člana 33. (3) Protokola I Ženevskim konvencijama u vezi sa međunarodnim oružanim sukobima, kojim se ICRC ovlašćuje da traži lokacije nestalih osoba.⁴⁵

ICRC na Kosovu, kao i drugde u regionu, sistematski prikuplja zahteve za pronalaženjem

osoba koje podnose porodice nestalih lica, zajedno sa podacima o licu pre smrti, uključujući i datum prisilnog nestanka ili otmice datog lica. Te informacije se zatim u ime porodica podnose merodavnim vlastima. Prema ICRC-u, vlasti imaju zakonsku obavezu da obezbede informacije o lokaciji nestalog lica.

Neposredno posle rata, broj nestalih lica sa Kosova koje je prvobitno registrovao ICRC iznosio je oko 5.165. ICRC je ukupno otvorio 6.001 zahtev za pronalaženjem. Pojedina nestala lica su od tada pronađena živa, uključujući 1.400 kosovskih Albanaca koje su držale srpske snage na Kosovu od kraja marta do početka juna 1999. godine, pre nego što su prebačeni u zatvore u Srbiji. Do 2001. godine većina tih zatvorenika je puštena na slobodu.

U maju 2000. ICRC je objavio prvo izdanje „Knjige o nestalima“ (Book of the Missing), u kojoj je navedeno nekih 3.525 lica čija je sudbina ostala nerazjašnjena, uključujući i oko 300 nealbanaca.⁴⁶ U aprilu 2001. godine, nakon što je ICRC primio dodatne izveštaje, broj nealbanaca registrovanih kao oteta lica povećao se na 500.⁴⁷

ZBRKA OKO OVLAŠĆENJA

Svedočanstvo Nesrete Kumnovce, čijeg su sina Albiona, starog 21 godinu, 31. marta 1999. godine srpski policajci odveli iz kuće njegove majke u Đakovici, zajedno sa još njih petoricom.

„Videla sam auto srpske policije kada je prošao. Podigla sam ruku i stala pred kola pošto je M.M. bila u kolima. Ona je rekla: 'Da li si to ti, Nesrete?' Rekla sam joj da su moj sin i petorica drugih muškaraca oteti. Pitala je ko ih je odveo, a ja sam odgovorila da su to učinili srpski policajci. Upitala me je da li imam bilo kakve dokumente mog sina kako bi mogla da proveriti da li je u nešto bio upleten, tako da sam joj dala njegovu ličnu kartu. Sutradan sam otišla sa sestrom da se nađem sa M.M. i zatražila sam da vidim M.M. Nije se usuđivala da mi pokaže Albionovu ličnu kartu pred [drugim službenikom policije], ali me je odvela u dvorište i rekla: 'Tvoj sin je potpuno čist, ali je možda poslat nekud u Albaniju.' Rekla sam da on nema kod sebe nimalo novca, tako da ne može da ide u Albaniju. Zatim je rekla da mu ne treba novac da ode tamo, ali da je možda poslat u Peć. Pitala sam je da li poznaje nekoga u Peći ko bi joj mogao dati informacije, a ona je odgovorila: 'Ne, sada je ratno stanje i niko ne putuje.' Svaki dan smo išli da se raspitamo za bilo kakve vesti o našim sinovima. Mislili smo da će nam srpski policajci reći nešto pošto sam znala sve Srbe koji su tada živeli u Đakovici, i nikad nisam pomišljala da bi lokalni Srbi počinili takve zločine nad nama. Kasnije sam ponovo sreća M.M. i pitala je da li ima ikakvih vesti. Ona je rekla: 'Ne, žao mi je.' A zatim je dodala: 'Sudbinu svog sina saznaćeš za godinu-dve zato što to tako ide u ratno vreme.'“ Albionovo telo nije nikada pronađeno.

Srpska policija je bila jedina vlast kojoj su kosovski Albanci mogli da prijave prisilne nestanke sve do 10. juna 1999. godine, kada je UNMIK preuzeo odgovornost za upravljanje Kosovom. Međutim, neposredno posle rata, UNMIK nije bio u stanju da uspostavi vladavinu zakona na celom Kosovu, i do kraja novembra 1999. godine nije imao dovoljno policajaca za uspostavljanje organa za sprovođenje zakona koji bi istraživao izveštaje o prisilnim nestancima i stalnim otmicama Srba, Roma i drugih manjina.⁴⁸ U odsustvu policijske organizacije, mnogi članovi porodica prijavljivali su te zločine KFOR-u, koji se takođe bavio otkrivanjem i ponovnim zakopavanjem tela žrtava.⁴⁹ Nije poznato koja je količina informacija primljenih od članova porodica ili dokaza pribavljenih sa tela koja je pronašao KFOR nezvanično predata UNMIK-u, ali u vreme kada je ovo pisano arhive KFOR-a koje se odnose na takve izveštaje nisu bile stavljene na raspolaganje istraživačima u Srbiji ili Kosovu.

„To se desilo u julu. Bilo ih je trojica. Imali su crne pantalone, crne majice s kratkim rukavima i bejzbol kape, a

došli su u mercedesu bež boje. [Još] dvojica su ostala na ulici. Moja majka je zapisala broj tablica na kolima. Rekli su da su došli da odvedu mog brata i oca na informativni razgovor; nisu bili mobilisani. Moj otac je bio slomio nogu i koristio je štake. Oni nisu učestvovali u ratu. Rekli su da ih vode na 15 minuta. Odmah sam otišla da nemačkom KFOR-u prijavim šta se desilo. Oni su bili udaljeni manje od 30 minuta. Rekla sam im šta su ti muškarci nosili i opisala sam kola. U KFOR-u su me zamolili da donesem slike. Išla sam tako u KFOR šest meseci, a onda sam otišla da živim u Beogradu. Zatim sam o tome obavestila ICRC.“ R.D., iz Prizrena, koja sada živi u Beogradu, govori o otmici svog oca i brata u julu 1999. Njihova tela su ekshumirana 2004. i 2006. (v. tekst u okviru, str. 17-18).

Iako je ICRC zadržao opštu odgovornost za dokumentovanje prijave porodica koje nisu mogle da pronađu svoje rođake, tokom godina neposredno nakon sukoba postojala je ogromna pometnja u pogledu broja i identiteta nestalih lica. Pored ICRC-a, prijave o nestalim licima primali su i aktivno tražili UNMIK-ov Biro za zatvorenike i nestala lica, Komisija za pronalaženje i identifikaciju žrtava (VRIC) pri Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), nekoliko međunarodnih i lokalnih nevladinih organizacija (NVO), kao i udruženja rođaka nestalih i ometanih lica.

Veliki broj agencija i nejasnoća u pogledu toga kome treba prijaviti nestanak lica doveli su do ogromnog zastoja u utvrđivanju broja i identiteta nestalih lica i, kao posledica toga, do zastoja u otvaranju krivičnih istraga. U aprilu 2002., UNMIK-ov Biro za zatvorenike i nestala lica još uvek je sastavljao Objedinjeni spisak nestalih za Kosovo, upoređujući spiskove koje su sačinili različiti izvori, uključujući i ICRC. Prve nacрте Objedinjenog spiska kosovskih Albanaca i jednog spiska kosovskih Srba trebalo je zatim razaslati radi potvrde od strane udruženja porodica, i bilo je planirano da se Objedinjeni spisak stavi na uvid javnosti u julu 2002. Koliko je Amnesty Internešenel mogao da utvrdi, Objedinjeni spisak završen je negde između septembra 2002. i februara 2003.⁵⁰ Na osnovu tog spiska, na kraju 2004, UNMIK-ova Kancelarija za nestala lica i sudsku medicinu (OMPF), izjavila je da nije utvrđena sudbina nekih 3192 lica. Taj broj je obuhvatao 2.460 kosovskih Albanaca, 529 kosovskih Srba i 203 člana drugih etničkih grupa. Do tada je nekih 439 lica pronađeno živo, dok su posmrtni ostaci njih 893 vraćeni njihovim porodicama.⁵¹

Amnesti Internešenel smatra da je neuspeh UNMIK-ovih organa, barem do 2004. godine, da tačno utvrdi broj žrtava prisilnih nestanaka i otmica stvorio značajnu prepreku procesu ekshumacije i identifikacije i brzom pokretanju krivičnih istraga.

EKSHUMACIJE OD STRANE TRIBUNALA

Od juna 1999., ekshumacije su sprovodili *ad hoc* timovi međunarodnih stručnjaka za sudsku medicinu koji su radili za Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (Tribunal), ustanovljen od strane Saveta bezbednosti UN u maju 1993. godine, koji je imao jurisdikciju nad ratnim zločinima na Kosovu.⁵² Svrha tih ekshumacija bila je da se prikupe dokazi za krivično gonjenje članova srpskog rukovodstva protiv kojih je Tribunal u maju 1999. podigao optužnice za ratne zločine na Kosovu.⁵³ Između juna i novembra 1999. godine ekshumirano je 2.108 tela na 195 lokacija. Prema Karli del Ponte, glavnom tužiocu Tribunala:

„Ovaj broj [2.108 tela] ne odražava nužno stvarni ukupan broj žrtava zato što smo otkrili dokaze neovlašćenog raskopavanja grobova. Postojao je nameran pokušaj srpske i jugoslovenske vlade da uništi dokaze i ukloni tela. Postoji značajan broj lokacija gde se ne može izračunati tačan broj tela. Na tim mestima preduzeti su koraci da se sakriju dokazi.

Mnoga tela su spaljena, ali na tim lokacijama forenzički dokazi svejedno se poklapaju sa izveštajima koje su dali svedoci zločina.“⁵⁴

U drugoj fazi, sprovedenoj između aprila i novembra 2000. Tribunal je ekshumirao još 1.557 tela i 285 nepotpunih posmrtnih ostataka sa 325 lokacija. Dana 17. jula 2001., Tribunal je izvestio da je ekshumirao ukupno 4.392 tela iz 876 grobnica na Kosovu. Timovi stručnjaka za sudsku medicinu koji su radili za Tribunal obavili su obdukcije na 3.620 od tih tela, od kojih je 2.099 identifikovano i, kako se izveštava, vraćeno njihovim porodicama radi sahrane. Približno 1.500 neidentifikovanih tela je zatim ponovo zakopano na dva UNMIK-ova groblja i na drugim opštinskim grobljima za „kasniju“ identifikaciju.⁵⁵

Napredak u traženju i identifikovanju tela koja su ekshumirali a zatim ponovo zakopali Tribunalovi timovi istražitelja bio je gotovo sedam godina otežavan odbijanjem Tribunala da UNMIKU- dostavi dokumentaciju koja se odnosi na istraživanja.

2007. godine specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN (SRSG) za Kosovo obavestio je Savet bezbednosti UN da: „Tokom ovog procesa ekshumirano je 4.019 tela, od kojih je identifikovano 2.001. Neidentifikovanih 2.018 (sic) tela kasnije je zakopano na nepoznatim lokacijama. Haški tribunal nije dostavio UNMIK-u, koji ima jurisdikciju nad ovim pitanjima u pokrajini, dokumentaciju o ekshumacijama, identifikacijama i lokacijama gde su zakopana tela neidentifikovanih lica. Radna grupa za nestala lica dva puta je tražila od Haškog tribunala da isporuči tu dokumentaciju, ali bez ikakvog uspeha.“⁵⁶

Tek 2008. godine, nakon pregovora između Kancelarije Tribunala i ICRC-a u svojstvu predsedavajućeg Radne grupe za nestala lica, UNMIK-ova Kancelarija za nestala lica i sudsku medicinu (OMPF) primila je dokumentaciju koja se odnosi na ekshumacije, nestala lica i moguće grobnice a koju su od 1999. do 2000. godine prikupili istražitelji Tribunala – v. ispod, str. 33-4.

Amnesti Internešenel je zabrinut zato što je proces identifikacije usporen a članovima porodica naneta dodatna bol time što Tribunal UNMIKU nije obezbedio detaljnu dokumentaciju o lokacijama neidentifikovanih tela koja su ekshumirana ili na neki drugi način locirana.

R.D. (v. str. 15-16) rekla je Amnesti Internešenelu 2009. godine da je njena porodica primila tela njenog oca i brata tek šest godina nakon što su prvobitno otkrivena: „Rečeno mi je da su mi brat i otac pronađeni u oktobru 1999. UK KFOR ih je pronašao u selu zvanom Novaki. Moj brat je pronađen na zemlji, bez glave; glava mu je bila odsečena. Nisu bili u grobovima. Nisu bili identifikovani. Bili su stavljeni svaki u posebnu mrtvačku vreću sa brojem, i bili su sahranjeni kao Albanci.“

„Zatim sam 2003. videla knjigu [ICRC-a] sa fotografijom kaputa moga brata. Mojoj snaji su dali cipele moga brata i njihovu odeću, koja je bila oprana. Dale smo DNK 2003. i ponovo 2005. Dala sam uzorak ovde [u Beogradu]. Deset članova porodice dalo je uzorke. Dali su nam rezultate 2005. godine, i sahranili smo ih 2005. u selu blizu Leskovca.“

Prema OMPF-u, tela Dragomira Dukanovića i Jovice Dukanovića bila su ekshumirana sa groblja Široko u Suvoj Reci, gde su ih, kako izgleda, zakopali istražitelji koji su radili za

Tribunal. Njihova tela, zajedno sa 70 posmrtnih ostataka drugih Srba i Roma, ponovo je ekshumirao OMPF u novembru 2003.⁵⁷

SARADNJA IZMEĐU SRBIJE I UNMIK-A

Međunarodnom konvencijom o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka od država se zahteva da „u najvećoj meri pruže jedna drugoj uzajamnu pomoć... u slučaju smrti, pri njihovoj ekshumaciji i identifikaciji i pri vraćanju njihovih ostataka.“⁵⁸

Dana 5. novembra 2001. godine, posle pritiska kosovskih Srba i vlada SRJ i Srbije uoči izbora za kosovsku skupštinu, UNMIK je potpisao Zajednički dokument između UNMIK-a i SRJ kojim je obnovljena opredeljenost obe strane da se utvrdi sudbina onih koji su bili žrtve prisilnih nestanaka i otmica.⁵⁹ U februaru 2002. godine, UNMIK i SRJ su potpisali tri protokola⁶⁰ kojima se uspostavlja saradnja između strana u pogledu prekogranične repatrijacije identifikovanih ostataka, razmene forenzičkog znanja i zajedničkih verifikacionih timova za skrivene zatvore.⁶¹

Sa uspostavljanjem Visoke radne grupe, postignuta je saradnja na repatrijaciji posmrtnih ostataka, ali je kasnije bilo malo saradnje na razmeni informacija u vezi sa lokacijom nestalih lica i grobnica. Informacije koje je pružila Srbija o masovnim grobnicama u samoj Srbiji i koje su razmotrene u nastavku prethodile su ovom sporazumu.⁶²

Da bi omogućio dijalog između vlasti, ICRC je u oktobru 2003. godine ustanovio Radnu grupu za lica čija se sudbina ne zna u vezi sa događajima na Kosovu između januara 1998. i decembra 2000. godine, a zatim nastavio da omogućava njeno funkcionisanje. Radna grupa se sastoji od članova odgovarajućih komisija za nestale osobe,⁶³ dok predstavnici udruženja porodica nestalih lica učestvuju kao posmatrači. Postignut je, međutim, mali ili nikakav napredak, kao što je Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP) objavila 2006: „Sednice ICRC-a kojima predsedava Radna grupa za osobe čija se sudbina ne zna u vezi sa događajima na Kosovu podvlače nespremnost bivših strana u sukobu da međusobno dele informacije o licima čija je sudbina nepoznata i o mogućoj lokaciji grobova.“⁶⁴

EKSHUMACIJE OD STRANE UNMIKOV-OG OMPF-A

Po završetku ekshumacija od strane Tribunala, UNMIK-ova Policijska jedinica za nestala lica (MPU), ustanovljena u februaru 2001. godine, preuzela je odgovornost za identifikaciju mogućih lokacija grobnica. MPU je takođe bila odgovorna za traženje sudskih naloga kojima se odobravaju ekshumacije i za sprovođenje ekshumacija zajedno sa forenzičkim arheolozima i/ili antropolozima.⁶⁵ U aprilu 2002. godine UNMIK je ponovo otvorio Institut za sudsku medicinu u Orahovcu, koji je služio kao Tribunalova privremena mrtvačnica, a u maju je Hoze Pablo Barbajar (Jose Pablo Barbajar) bio imenovan za šefa OMPF-a, koji je počeo sa radom u junu 2002. godine.⁶⁶

Od OMPF-a se očekivalo da sprovodi „energičan program ekshumacije i identifikacije“ (kao što je dogovoreno u Zajedničkom dokumentu UNMIK-a i SRJ), u skladu s njegovim mandatom da „[utvrđuje] sudbinu osoba koje su nestale (sic) kao posledica sukoba i događaja posle njega.“ Tu su spadali lociranje grobnica i iskopavanje, ekshumacija, obdukcija i identifikacija posmrtnih ostataka kako bi mogli biti vraćeni porodicama radi ponovnog sahranjivanja.

Pred kraj 2004. godine OMPF je izvestio da je od 2002. godine sproveo 1.170 ekshumacija i

858 obdukcija, navodeći sledeće: „Većina tela lica za koje se tvrdilo da su nestala pronađena su. Mada OMPF priznaje svoju obavezu da nastavi da traga za ljudskim ostacima, ovaj proces se sada mora usmeriti na identifikovanje već pronađenih tela.“⁶⁷ Ipak, prema podacima samog OMPF-a objavljenim u decembru 2004. godine, sudbina 3.192 lica, od kojih je više od pola prijavljeno kao nestala, i dalje nije bila poznata. Mnoga od tih tela, uključujući i neka koja su vraćena u Srbiju, u 2004. godini ostala su da čekaju na identifikaciju u oronuloj mrtvačnici u Orahovcu. Uz preveliki broj tela, sa premalo osoblja i malo političke podrške, OMPF-ova sposobnost da sprovodi dalje ekshumacije bila je ograničena.

Broj ekshumacija koje je preduzeo OMPF zatim je opao, pri čemu je njegov ograničeni kapacitet bio dodatno pogoršan nedostatkom dokaza o lokaciji drugih grobnica. U 2005. OMPF je ekshumirao 118 skupova posmrtnih ostataka (koji predstavljaju kompletna i nekompletna tela); 59 ih je bilo ekshumirano 2006. godine, 2007. godine 73, a 2008. godine 53.⁶⁸

ZAVERA ZATAŠKAVANJA: KOSOVSKI ALBANCİ ZAKOPANI U SRBIJI

Dana 11. juna 2001. godine srpske vlasti su pozvale Tribunal da pošalje tim za sudsku medicinu u Beograd da prisustvuje ekshumaciji tela kosovskih Albanaca iz kamiona hladnjače otkrivene u Dunavu.⁶⁹ Prema tadašnjem ministru policije Srbije, Dušanu Mihajloviću, u kamionu su se nalazila 83, većinom izmasakrirana, tela etničkih Albanaca i tri glave bez tela. Kamion je bačen u reku u martu 1999. godine i navodno slučajno ponovo otkriven u aprilu 2001. godine.

Kao što je već navedeno, Tribunal i druge organizacije, uključujući Hjuman Rajts Voč (HRW), prikupile su dokaze koji su navodili na zaključak da je neko neovlašćeno dirao grobnice na Kosovu kako bi sakrio dokaze. Prema HRW-u, to je obuhvatalo „uklanjanje tela, ponovno zakopavanje tela iz masovnih grobnica u pojedinačne grobove, spaljivanje leševa i uklanjanje ili zamenu odeće i ličnih predmeta da bi se proces identifikacije iskomplikovao.“⁷⁰

U aprilu 2001. predstojalo je otkrivanje do kojeg su obima srpske vlasti „neovlašćeno dirale“ grobove i njihovih pokušaja da prikriju dokaze o ratnim zločinima.⁷¹ Tela u kamionu bila su tek vrh ledenog brega. Od tada su ekshumirani ostaci ukupno najmanje 900 pojedinaca u Srbiji iz masovnih ili pojedinačnih grobnica na zemljištu Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije u Batajnici, van Beograda, u Petrovom Selu i u Bajinoj Bašti, gde su tela izvađena iz jezera Perućac bila ponovo zakopana 1999. godine.

To su sve bili etnički Albanci ubijeni na Kosovu. Tokom aprila i maja 1999. njihova tela su ekshumirali službenici Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, natovarili ih na kamione i prevezli u Srbiju, gde su ih ponovo zakopali.

Ekshumacije tokom 2001. i 2003. godine predvodio je beogradski Institut za sudsku medicinu, uz pomoć članova Tužilaštva Tribunala, ICMP-a i OMPF-a.⁷² Pet zasebnih masovnih grobnica pronađeno je na poligonu za obuku policije Ministarstva unutrašnjih poslova u Batajnici, pri čemu je svaka grobnica, po svemu sudeći, predstavljala zasebnu isporuku tela sa Kosova. Obdukcije koje je sproveo OMPF otkrile su da je od 535 lica čija su tela ekshumirana u Batajnici i iz jezera Perućac njih 531 stradalo od rana nanetih vatrenim oružjem. Još 70 tela je ekshumirano iz dve masovne grobnice kod Petrovog Sela. Kasnije je utvrđeno da su većina bili civili, uključujući sedam osoba ženskog pola. Mnogi su bili vezani

jedni za druge na ručnim zglobovima, a većina je bila ustreljena.⁷³

Prema sporazumu sa OMPF-om, identitet preko 90 procenata ovih posmrtnih ostataka utvrđen je analizom DNK (v. str. 21) koju je ICMP obavio pre njihove repatrijacije na Kosovo. Svi su bili repatrirani do leta 2006. godine.⁷⁴

GDE SE NALAZE NESTALA TELA? PRVI DEO

Amnesti Internešenel je zabrinut zbog toga što nisu sve grobnice ekshumirane. Mada je, prema ICRC-u, veći procenat ostataka žrtava prisilnih nestanaka vezanih za Kosovo otkriven u drugim delovima regiona,⁷⁵ to je slaba uteha za rođake koji i dalje čekaju da se tela vrate članovima porodica.

Godine 2006. ICMP je izrazio zabrinutost zbog toga što „UNMIK praktično više nema informacija o mogućoj lokaciji drugih ili nelegalnih grobnica na teritoriji Kosova. Osim toga, vlada Srbije je izgleda iscrpla svoju potragu za dodatnim masovnim ili nelegalnim grobnicama u samoj Srbiji.“⁷⁶

Na Kosovu, do decembra 2008. godine odgovornost za identifikovanje grobnica ležala je na policiji UNMIK-a. Amnesti Internešenel je zabrinut zbog toga što se policija UNMIK-a suočavala sa ozbiljnim teškoćama pri identifikovanju lokacije ostalih grobnica.

Prema Veljku Odaloviću iz srpske Komisije za nestala lica, i u meri u kojoj to Amnesti Internešenel može da utvrdi, bivši pripadnici OVK ili drugi svedoci nikada nisu pružili nikakve informacije o lokaciji grobnica na Kosovu u kojima se nalaze tela Srba, Roma i pripadnika ostalih manjina za koje se veruje da su bili oteți i ubijeni (u većini slučajeva po okončanju oružanog sukoba). Prema ICRC-u, kultura straha i dalje je prepreka za lociranje grobnica na Kosovu.⁷⁷

Takođe je moguće da grobnice u Srbiji nisu u potpunosti istražene. Na primer, između 5. i 8. juna 2007. godine, iskopavanja su sprovedena u prisustvu predstavnika UNMIK-a, ICRC-a, ICMP-a, OEBS-a i tadašnjih Privremenih institucija samouprave (PISG) u napuštenom kamenolomu blizu Majdana (opština Raška) u okviru administrativne granične linije između Kosova i Srbije. Prema izjavama svedoka koje je uzeo UNMIK, verovalo se da je nekih 400 tela ponovo ekshumiranih sa Kosova bačeno u kamenolom 2. juna 1999. godine. Mada takva masovna grobnica nije pronađena, ostaju pitanja o tome gde su ta tela zakopana.

Dana 23. decembra 2004. godine, Fond za humanitarno pravo (FHP) u Beogradu objavio je detaljne navode da su leševi albanskih civila sa Kosova bili spaljeni u topionici aluminijumskog kompleksa Mačkatica, blizu Surdulice, u južnoj Srbiji, 16. i 24. maja 1999. godine. FHP je izvestio da su navodna spaljivanja bila deo iste obimne operacije kao i zakopavanja u masovnim grobnicama u samoj Srbiji, u Batajnici, Petrovom Selu i Bajinoj Bašti.⁷⁸

Veruje se da su druga tela zakopana u zemljama koje se graniče sa Kosovom, uključujući Crnu Goru, gde su navodno zakopana tela kosovskih Albanaca koji su umrli nakon što su prešli granicu ili u Kukešu, u Albaniji (v. takođe „Žutu kuću“ (‘Yellow House’), str. 36-7). Godine 2009. EULEX je navodno pokušavao da postigne efikasniju prekograničnu saradnju kako bi se mogle sprovesti ekshumacije.⁷⁹

U februaru 2009. godine, makedonski dnevnik na albanskom jeziku, *Lajm*, izvestio je da je Ministarstvo spoljnih poslova Makedonije bilo spremno da sarađuje sa Kosovom na istraživanjima vezanim za nekih 20 tela kosovskih Albanaca navodno zakopanih na groblju Butel u prestonici Skoplju. Prema Prenku Getaju, direktoru kosovske Komisije za nestala lica, pretpostavljalo se da su tela kosovskih Albanaca bila bačena u reku Lepenac, pritoku reke Vardar, koja protiče kroz Skoplje.⁸⁰

U decembru 2008. godine, na sastanku koji je omogućio ICMP, udruženja porodica nestalih lica kako iz Srbije tako i sa Kosova izrazila su „nezadovoljstvo rezultatima postignutim u procesu pronalaženja nestalih lica“. Između ostalih predloga, preporučili su da vlasti „pokušaju da dobiju informacije tokom istraživanja o lokacijama grobnica i o okolnostima nestanaka, prvenstveno prilikom razgovora sa osumnjičenima ili svedocima u slučaju ratnih zločina“ i „da se stvore dopunski mehanizmi kako bi se prikupile informacije o lokacijama grobnica i da nadležne ustanove zemalja u regionu zatraže finansijsku podršku ustanova Evropske unije radi podržavanja punog funkcionisanja tih mehanizama.“⁸¹

IDENTIFIKACIJA POSMRJNIH OSTATAKA

Do 2001. ekshumirana tela su identifikovana na tradicionalne načine, obično kada bi član porodice prepoznao odeću osobe ili druge lične predmete nađene kod tela. Fotografije tih predmeta objavljivali su ICRC i OEBS u seriji pod nazivom „Knjige ličnih predmeta“.⁸² Od 2001., prema dogovoru sa UNMIK-om, identifikaciju posmrtnih ostataka obavljao je ICMP, koji je do aprila 2009. godine identifikovao 2.174 pojedinca čija je smrt bila povezana sa sukobom na Kosovu. ICMP, sa sedištem u Sarajevu i Bosni i Hercegovini, analizira DNK na uzorcima kostiju primljenim kako od OMPF-a tako i od srpskih vlasti, a zatim ga upoređuje sa DNK dobijenim iz uzoraka krvi uzetih od rođaka nestalih lica. ICMP je do danas prikupio 14.454 uzorka DNK od članova porodica koji su prijavili ukupno 4.240 nestalih rođaka.⁸³

Baš kao što je opao broj ekshumacija, tako je opao i broj uspešnih identifikacija. U 2008. godini, prema ICRC-u, zaključeno je svega 60 slučajeva – od kojih 59 zbog pozitivne identifikacije DNK, dok je jedna osoba, koja se do tada vodila kao nestala, pronađena živa. U istom periodu OMPF je vratio tela 76 pojedinaca, uključujući ostatke devet nealbanaca, njihovim porodicama.⁸⁴ U četiri slučaja pojedinaca romske nacionalnosti, porodicama se nije moglo ući u trag; moguće je da su oni bili među mnogobrojnim Romima koji su izbegli sa Kosova tražeći zaštitu u državama članicama EU.

Pod normalnim okolnostima, potrebna je korelacija od više od 99 procenata na nekoliko varijabli da bi se obezbedila tačna identifikacija tela. Ovaj prag je spušten na 70 procenata u nekih 60 slučajeva da bi se delimično rešio problem 437 neidentifikovanih tela (v. ispod), kao i drugi problematični slučajevi. Rezultati će zatim biti upoređeni sa dostupnim dokazima od pre i posle smrti.

Razvijaju se nove tehnike identifikacije za primenu u slučajevima gde postoji nedovoljna koštana masa iz koje bi se dobila veličina uzorka DNK koja je obično potrebna za testiranje. Jedna nova tehnika, kod koje se testovi mogu obaviti na samo 100 mg kosti, može pomoći pri identifikacijama male dece, ili kod tela koja su izgorela, gde je organski sadržaj preostalih koštanih fragmenata prenizak za uobičajene metode uzimanja uzoraka DNK.⁸⁵

U nekoliko slučajeva posmrtni ostaci određenih pojedinaca ne mogu da se identifikuju i

možda se nikada neće identifikovati.

PRAVO DA SE ZNA: ALBION KUMNOVA – GDE JE NJEGOVO TELO?

„Devetnaest puta sam čekala na granici: svi drugi [uhapšeni sa Albionom] vratili su se 3. septembra 2001. godine, osim Albiona. [Njihova tela] su sva iskopana i identifikovana na groblju Perućac, osim Albionovog. [Radna grupa] mi je rekla da je groblje potpuno prazno i da tamo niko nije ostao. Ostala [neidentifikovana] tela su u OMPF-u, pa gde je onda moj sin Albion? To je sramota za naše institucije. Njihova obaveza je da se staraju o nama. One imaju obavezu da se staraju o nestalim licima. Nema harmonije u našim porodicama, naše duše ne miruju. Kada bih znala gde mi je sin i [kad bih mogla] da ga sahranim i stavim cvet na njegov grob, bila bih na nekom boljem mestu.“

Nesrete Kumnova je više puta protestovala protiv neuspeha vlasti da pronađu posmrtno ostatke ne samo njenog sina Albiona već i drugih preostalih žrtava prisilnih nestanaka. Dana 8. marta 2009. godine ona je vodila protest nevladine organizacije „Jecaji majki“, čije su neke članice stupile u štrajk glađu ispred mrtvačnice u OMPF-u, gde ona veruje da se i dalje čuvaju neidentifikovane kosti njenog sina.⁸⁶

U jednom TV intervjuu izjavila je: „Odlučila sam da nastavim sa štrajkom [glađu] dok vlada i organizacije koje rade na nestalim licima ne potpišu dogovor kojim tvrde da sve dostupne posmrtno ostatke, čak i najmanje deliće tih ostataka tela, treba odmah poslati u Bosnu na analizu. Njih treba identifikovati i vratiti njihovim porodicama.“

Predstavnik Kancelarije za sudsku medicinu, koji je takođe bio intervjuisan za isti program, rekao je: „Čim su tela identifikovana, vrat ćemo ih njihovim porodicama. Nismo zainteresovani za to da ih zadržimo, iako u većini slučajeva (tela koja dolaze iz Beograda), uključujući i ovaj konkretan slučaj, uzimajući u obzir poštovanje koje imamo prema gđi Nesreti Kumnovoj i prema protestu koji je održala prošlog leta, nema poklapanja DNK. Podneli smo uzorke krvi desetak puta, ali pravi problem je da se ovi uzorci [kostiju] ne poklapaju sa onima koji su dali uzorke krvi.“⁸⁷

GDE SE NALAZE NESTALA TELA? DRUGI DEO

Na kraju 2008. godine i dalje nisu bili identifikovani posmrtni ostaci koji predstavljaju najmanje 437 pojedinaca i koji se nalaze u mrtvačnici u Prištini. Nekih 395 tela je ekshumirano na Kosovu, a 42 su bila među onima vraćenim iz same Srbije. Nijedno ne odgovara uzorcima krvi koje su dali rođaci. Za to postoji više mogućih razloga. Na primer, neki posmrtni ostaci ne mogu biti identifikovani konvencionalnom analizom DNK; u drugim slučajevima, razlog za neidentifikovanje možda leži u činjenici da njihovi rođaci nikada nisu obezbedili uzorke krvi pošto veruju da su već sahranili telo svog člana porodice.

Nedavno su se pojavili dokazi koji ukazuju da je nepoznat broj porodica možda pogrešno identifikovao tela za koja su verovali da su tela njihovih rođaka, ili da im je Tribunal dao pogrešno telo. Kao što je gore navedeno, Tribunal je navodno ekshumirao čak 4.000 tela kako bi prikupio dokaze o ratnim zločinima koje su počinili vojska SRJ i srpska policija i paravojne snage. Neka od tih tela identifikovana su na tradicionalne načine, neka samo na osnovu vizuelne identifikacije pre nego što su ih porodice uzele ili pošto su bila vraćena porodicama radi sahrane.

Sada se ispostavlja da su neka od tih tela možda bila pogrešno identifikovana. Dana 6. aprila, u intervjuu za medije, Dr. Arsim Gerdzaliu, direktor OMPF-a, rekao je: „Imamo 2.019

slučajeva gde su porodice sahranile tela na osnovu vizuelne identifikacije. Možete zamisliti mogućnosti greške! Morali smo da ubeđujemo pojedine porodice da su sahranile pogrešnu osobu zato što je telo njihovog rođaka kasnije otkriveno na nekom drugom mestu.“⁸⁸

U 2000. godini, na primer, jedna porodica je navodno otišla na groblje u selu Rakoš, gde su srpske vlasti u maju 1999. godine zakopale tela ljudi ubijenih u zatvoru Dubrava. Tamo je navodno uzela jedno telo zato što su na njemu bile farmerke iste marke koju je nosio i njihov sin. Otac je obavestio HLC: „Nismo baš sigurni da je to naš sin, ali, da, uzeli smo telo.“ UNMIK takođe izveštava 2001. da su porodice posećivale grobnice u regionu Mitrovice i „obavljale nezakonite ekshumacije.“⁸⁹

Za ogromnu većinu porodica onih koji su bili oti ili podvrgnuti prisilnim nestancima na obe strane u sukobu, mogućnost da su sahranile pogrešnu osobu predstavlja veliki izvor stresa i zabrinutosti. Za vlasti to je pitanje kome treba prići s najvećim taktom i osetljivošću.

Tokom 2008. u saradnji sa srpskim i kosovskim Komisijama za nestala lica, ograničen broj probnih ekshumacija obavljen je na zahtev članova porodice koji su hteli da potvrde da li je sahranjena osoba zaista član njihove porodice. Obavljeno je šezdeset probnih ekshumacija u južnoj Mitrovici na zahtev lokalnog udruženja porodica, pri čemu je utvrđeno da je šest ekshumiranih tela pogrešno identifikovano. Još 100 porodica zatražilo je ponovne ekshumacije.⁹⁰

PRAVO DA SE ZNA: DAKA ASANI – KAKO JE UMRO?

U decembru 2006. godine telo Roma Dake Asanija, vraćeno je njegovoj porodici radi sahrane. Njegov sin je poslednji put video Daku Asanija dok su zajedno kupovali na pijaci u Uroševcu 1. avgusta 1999. godine. Njegovo telo je bilo jedno od 176 tela koja je u 2000. godini ekshumirao Tribunal na grobljima u Dragodanu i Prištini.

Prema OMPF-ovim dokumentima o identifikaciji koji su dati porodici, telo Dake Asanija nađeno je u pojedinačnom grobu. Kao datum obdukcije njegovog tela naveden je 22. jun 2000. Ipak, do 19. avgusta 1999. porodica je obavestavala ICRC i vodila ga kao nestalog. Zašto, stoga, telo Dake Asanije nije bilo identifikovano i vraćeno njegovoj porodici do 2006.? ⁹¹

Nezavisni stručnjak koji je prisustvovao ekshumacijama 2000. godine rekao je za Amnesti Internešenel: „ICTY je zauzeo stav (neetički prema mom mišljenju) da nije odgovoran za identifikacije i, kao posledica toga, neki od nižih nivoa (organizaciono i intelektualno) imali su stav da ih zaista nimalo ne interesuju identifikacije tamo gde bi u pojedinim slučajevima malo napora proizvelo značajan rezultat.“⁹²

Prema smrtnici koju je OMPF izdao porodici 2006. godine, Daka Asani umro je od „višestrukih prostrelnih rana na glavi i trupu.“ Porodica nikada nije primila kompletan izveštaj o obdukciji sa detaljima o uzroku njegove smrti i načinu na koji je umro. Oni su rekli organizaciji Amnesti Internešenel da žele da saznaju da li je Daka Asani bio pogubljen, da li su rane bile na prednjem ili zadnjem delu njegovog tela i da li su hici ispaljeni iz neposredne blizine.⁹³ Prema gore citiranom nezavisnom stručnjaku: „Sigurno postoji izveštaj o obdukciji koji se nalazi kod Tribunala... obdukciju je najverovatnije obavio britanski tim.“⁹⁴

U junu i avgustu 2007. godine, Skender Asani, sin Dake Asanija, pisao je KPS-u zahtevajući istragu o ubistvu svoga oca. Amnesti Internešenel je takođe prosledio informacije primljene od porodice, uključujući kopije

celokupne relevantne dokumentacije, UNMIK-ovoj Policijskoj jedinici za ratne zločine (WCU). Međutim u avgustu 2008. godine, WCU je obavestio Amnesty Internešenel da u njegovom slučaju nikakav kriminalni izveštaj nikad nije bio primljen.

DALJE EKSHUMACIJE

Dana 9. decembra 2008. godine Misija Evropske Unije za vladavinu prava na Kosovu (EULEX) preuzela je odgovornost od UNMIK-a za istraživanje i krivično gonjenje ratnih zločina i drugih teških zločina.⁹⁵ OMPF je bio prebačen iz UNMIK-a u Pravosudnu komponentu EULEX-a.

Do aprila 2009. EULEX je izvestio da je, uprkos prekidu u januaru i februaru 2009. godine zbog loših vremenskih uslova, OMPF sproveo 12 ekshumacija, koje su za rezultat imale iskopavanje 11 tela, i ocenio je još šest potencijalnih lokacija za ekshumaciju. Osim toga, EULEX-ov OMPF je planirao da započne intenzivnu kampanju ponovne ekshumacije posmrtnih ostataka pokopanih bez odgovarajuće identifikacije 1999. godine.

Značajno je to da je započeo rad na analizi dokumentacije vezane za ekshumacije, lokacije potencijalnih grobnica i nestala lica koju je UNMIK primio od Tribunala u 2008. godini (v. gore, str. 17) i koja je zatim prebačena EULEX-u. Kao rezultat toga, „nove potencijalne lokacije su identifikovane i biće dalje istražene u tesnoj saradnji sa Jedinicom za istraživanje ratnih zločina (WCIU).“⁹⁶

Amnesti Internešenel apeluje na EULEX da se pobrine da OMPF-u i WCIU-u budu obezbeđeni svi ljudski, tehnički i finansijski resursi neophodni za izvršenje ovog zadatka.

4. ISTRAGE I KRIVIČNA GONJENJA

„Svi su nas prevarili. Za nas nema pravde, ni od Miloševića koji je rekao da ćemo biti zaštićeni. Svako ko je kročio na ovu zemlju sprečio nas je da dobijemo pravdu. Mi smo obični ljudi koji su hteli da ostanu, sa čistom savešću jer nikome nismo ništa nažao učinili. Mislili smo da su međunarodne snage tu da nas zaštite. Nismo ništa uradili; hteli smo mir.“

Srpska majka s Kosova čiji je sin otet na Kosovu 1999. godine i koji se i dalje vodi kao nestao, u razgovoru za Amnesty Internešenel, februar 2009. godine

Na osnovu međunarodnog prava koje važi, kako u Srbiji, tako i na Kosovu, vlasti su obavezne da otvore pravovremenu, nezavisnu, nepristrasnu i detaljnu krivičnu istragu na osnovu svakog izveštaja o prisilnom nestanku i otmici. Pored toga, vlasti treba pred lice pravde tokom pravičnog postupka da izvedu sva lica odgovorna za prisilne nestanke i otmice. To treba da uključi ne samo one koji su izvršili takva dela već i one koji su naredili takva dela, kao i one koji su imali izvršnu odgovornost a nisu sproveli efikasnu kontrolu nad onima koji su pod njihovom odgovornošću počinili takva dela, ili one koji nisu takav slučaj prijavili kompetentnim organima radi istrage i krivičnog gonjenja.

Amnesti Internešenel smatra da od juna 1999. godine, ni srpska policija i istražni organi, ni međunarodna policija i istražni organi na Kosovu, čija je nadležnost bila istraga ratnih zločina, nisu započeli pravovremenu, nezavisnu, i podrobnu istragu o izveštajima o nasilnim nestancima i otmicama.

Kao posledica toga, veoma mali broj odgovornih za ratne zločine i međuetničko nasilje na Kosovu tokom i nakon oružanog sukoba je izveden pred lice pravde na međunarodnim ili domaćim sudovima, a održava se klima faktičke nekažnjivosti.

Ovo poglavlje identifikuje organe i institucije odgovorne za sprovođenje krivičnih istraga i gonjenja; daje pregled progressa do danas i identifikuje neke od ključnih prepreka u okončanju nekažnjivosti.

KRIVIČNI POSTUPCI POKRENUTI OD STRANE MEĐUNARODNOG SUDA

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju nadležan je za krivično gonjenje lica odgovornih za ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja su počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije (uključujući Kosovo) od 1991. godine. Statut Međunarodnog suda odredio je nadležnost za suštinska dela prisilnog nestanka i otmice umesto za ova dva konkretna zločina. Stoga, oni koji bi bili optuženi u vezi sa nestankom i otmicom optuživani su za ratne zločine (teška kršenja Ženevskih konvencija), ili zločine protiv čovečnosti.

KRIVIČNI POSTUPCI PROTIV SRBA ZBOG PRISILNIH NESTANAKA

Maja 1999. godine, dok je rat još uvek bio u toku, Međunarodni sud je javnosti obelodanio optužnicu protiv tadašnjeg predsednika SRJ, Slobodana Miloševića, kao i još petoro drugih lica za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti.⁹⁷ Dana 5. septembra 2002. godine, Pretresno veće odvojilo je postupke protiv Slobodana Miloševića, koji je takođe bio optužen za genocid po navodima koji su se odnosili na ratne sukobe u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj od

postupka protiv drugih suoptuženih. Slobodan Milošević je bio optužen za Kosovo zbog, između ostalih optužbi za „Ubistva na stotine civila kosovskih Albanaca – muškaraca, žena i dece, koja su se dogodila na rasprostranjeni ili sistematski način širom pokrajine Kosovo”. Postupak je počeo februara 2002. godine a obustavljen je nakon njegove smrti u pritvoru, 11. marta 2006. godine.

Jula 2006. godine započeo je postupak protiv šestorice visokih političkih, policijskih i vojnih zvaničnika optuženih za zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja rata.⁹⁸ Bivši predsednik Srbije Milan Milutinović, bivši zamenik premijera Nikola Šainović, bivši načelnik Generalštaba (kasnije ministar odbrane) Dragoljub Ojdanić, bivši policijski general Sreten Lukić (kasnije pomoćnik ministra unutrašnjih poslova) i bivši generali Vojske Jugoslavije, Nebojša Pavković i Vladimir Lazarević, zajedno su optuženi za zločine protiv čovečnosti i teška kršenja Ženevskih konvencija. Njihov suoptuženi, bivši policijski general Vlastimir Đorđević, bio je u bekstvu do 17. juna 2007. godine, kada je uhapšen u Crnoj Gori, u saradnji sa srpskim vlastima.

Optužbe u ovom predmetu, između ostalog, odnosile su se na uklanjanje tela kosovskih Albanaca sa Kosova u Srbiju, aprila i maja 1999. godine. Februara 2009. godine, Međunarodni sud oslobodio je Milana Milutinovića, ali je petoricu preostalih osudio za zajednički zločinački poduhvat zločina protiv čovečnosti i ratne zločine, uključujući nasilnu deportaciju i ubistvo na hiljade etničkih Albanaca tokom sukoba na Kosovu. Nikola Šainović, Nebojša Pavković i Sreten Lukić osuđeni su za deportaciju, druga nehumana dela (prisilno preseljenje), ubistva i progone (uključujući silovanje) na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi i svaki je osuđen do 22 godine zatvora. Dragoljub Ojdanić i Vladimir Lazarević osuđeni su za deportaciju i druga nehumana dela i osuđeni su na kazne do 15 godina zatvora.

U Presudi, Međunarodni sud je zaključio: „Nema sumnje da je došlo do nedozvoljene operacije ekshumiranja 700 tela prvobitno sahranjenih na Kosovu i zatim transportovanih u samu Srbiju tokom bombardovanja od strane NATO-a.” Rekao je da su „ključne ličnosti uključene u organizovanje operacije velikih razmera bili ministar unutrašnjih poslova Vlajko Stojiljković, predsednik SRJ Slobodan Milošević i tadašnji načelnik [Resora javne bezbednosti] RJB Vlastimir Đorđević.” Međutim, i pored toga što je zaključio da dokazi „značajno optužuju MUP [Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije] i mnoge njegove službenike,” Međunarodni sud nije zaključio da je bilo ko od petorice, uključujući Sretenu Lukića, neposredno odgovoran za transportovanje i skrivanje tela u Srbiji.⁹⁹

Sudski postupak protiv Vlastimira Đorđevića pred Međunarodnim sudom započeo je 27. januara 2009. godine. Kao bivši pomoćnik MUP-a i načelnik Resora javne bezbednosti (RJB) on je bio odgovoran za sve jedinice RJB na Kosovu u periodu između 1. januara i 20. juna 1999. godine. Vlastimir Đorđević je optužen u vezi sa prisilnim nestankom etničkih Albanaca, za ličnu i udruženu odgovornost zbog njegovog učešća u „udruženom zločinačkom poduhvatu... [uključujući] ...zajedno sa [Vlajkom] Stojiljkovićem¹⁰⁰ i drugima, on je preuzeo vodeću ulogu u planiranju, podsticanju, naređivanju i sprovođenju programa sakrivanja zločina ubistava od strane pripadnika RJB i podređenih jedinica, u koordinaciji sa licima u RDB [državna bezbednost] i VJ.”¹⁰¹ Maja 2009. godine, postupak protiv njega je i dalje u toku.

KRIVIČNI POSTUPCI PROTIV ALBANACA ZBOG OTMICA

Međunarodni sud doneo je dve javne optužnice protiv kosovskih Albanaca. Prva je doneta 24. januara 2003. godine, kada su za zločine protiv čovečnosti i ratne zločine javno optuženi Fatmir Limaj, Haradin Bala i Isak Musliu, pripadnici OVK. Oni su optuženi u vezi sa otmicom, pritvaranjem i ubistvom najmanje 35 civila, uključujući Srbe, Rome i Albance, tokom oružanog sukoba 1998. godine, Dvanaest žrtava je ubijeno u periodu između 24. juna 1998. i 26. jula 1998. godine u zatočeničkom logoru u Lapušniku/Llapushnik, a 10 ih je ubijeno u okolini planine Beriša/Berisha, u blizini logora. Haradin Bala je osuđen za mučenje, okrutno postupanje i ubistvo i osuđen je na 13 godina zatvora, 27. septembra 2007. godine. Fatmir Limaj i Isak Musliu su oslobođeni.¹⁰²

Međunarodni sud je bio mišljenja da nema dovoljno dokaza koji bi potvrdili da je svaka osoba koja je oteta i zatočena u logoru Lapušnik/Llapushnik tamo i ubijena. Na primer, Slobodan Mitrović je poslednji put viđen 24. juna 1998. godine, i poznato je da je bio zatočen u Lapušniku/Llapushnik. Tokom suđenja, njegova supruga je svedočila da nije videla svog supruga od nestanka i da je ubeđena da je on ubijen. On se na spiskovima MKCK i daje vodi kao nestalo lice.¹⁰³ Međutim, mada je Veće Međunarodnog suda utvrdilo da postoji dovoljno dokaza da je Slobodan Mitrović bio zatočen u logoru, ono je zaključilo da „dokazi nisu dovoljno čvrsti u odnosu na okolnosti njegove moguće smrti kako bi potvrdili elemente krivičnog dela ubistva kako je navedeno u optužnici.”¹⁰⁴

Drugu javnu optužnicu protiv kosovskih Albanaca Međunarodni sud je doneo marta 2005. godine i ponovo je uključivala navode otmice. Ona je optuživala Ramusha Haradinaja, bivšeg komandanta OVK i nakon toga premijera Kosova, Idriza Balaja, bivšeg komandanta jedinice i Lahija Brahimaja, člana Generalštaba OVK, za zločine protiv čovečnosti i ratne zločine.¹⁰⁵ U optužnici se navodi da su oni učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu nezakonitog uklanjanja i okrutnog postupanja, mučenja, silovanja i ubistva skoro 60 civila, Albanaca, Srba, Roma i Egipćana, koje je OVK oteo i zatočio u objektu OVK u Jablanici, 1998. godine. U aprilu 2008. godine, Pretresno veće oslobodilo je sve optužene za zločine protiv čovečnosti, utvrdivši da nema dovoljno dokaza o napadu na civilno stanovništvo. Lahi Brahimaj je osuđen za ratne zločine zbog okrutnog postupanja i mučenja dva svedoka i osuđen je na šest godina zatvora. Ramush Haradinaj i Idriz Balaj su oslobođeni svih optužbi. Žalba Tužilaštva je i dalje u toku pred Žalbenim većem.

Međunarodni sud nije doneo druge optužnice u vezi sa prisilnim nestancima i otmicama počinjenim u kontekstu sukoba na Kosovu i nakon njega. Glavni tužilac Međunarodnog suda izjavio je 1999. godine da Međunarodni sud „nema ni mandat ni mogućnosti da funkcioniše kao primarni istražni i krivični organ za sva krivična dela počinjena na Kosovu.”¹⁰⁶

KRIVIČNE ISTRAGE I POSTUPCI U SRBIJI

Organi imaju obavezu da pokrenu pravovremenu, nezavisnu, detaljnu i nepristrasnu istragu kako bi obezbedili pravni lek u slučajevima prisilnih nestanaka i otmica. To je ugrađeno u njihove obaveze na osnovu Međunarodne povelje o građanskim i političkim pravima i Evropske konvencije o ljudskim pravima kako bi omogućili ispravljanje kao i radi poštovanja i zaštite prava na slobodu i bezbednost ličnosti, zabrane mučenja i drugog zlostavljanja i prava na život.

Amnesti Internešenel smatra da prvenstvena odgovornost za istragu slučajeva prisilnih

nestanaka etničkih Albanaca od strane srpske policije i paravojnih jedinica ili VJ leži na srpskim vlastima. To je zbog toga što, između ostalog, oni imaju neposredan pristup relevantnim informacijama o tim zločinima.

Amnesti Internešenel smatra da barem do 2003. godine srpske vlasti uglavnom nisu ispunile te obaveze. Naime, ne samo da su se ustezale da otvore takve istrage, već su nastavile da podstiču klimu nekažnjivosti ratnih zločina, uključujući nastavljane zataškavanja nekih od najnečuvenijih ratnih zločina koje su počinile srpske vlasti, uključujući uklanjanje tela s Kosova u Srbiju (vidi str.22 i str. 41-42). Kao posledica toga, pokrenuto je veoma malo krivičnih postupaka, uključujući i od strane vojnih sudova.¹⁰⁷

Jula 2003. godine, Skupština Srbije usvojila je zakonske odredbe kojima je ustanovljena Kancelarija tužioca za ratne zločine (KTRZ) i kojima je formirano Specijalno veće za ratne zločine (VRZ) pri Okružnom sudu u Beogradu. Zakonom je takođe ustanovljena Služba za istragu ratnih zločina (SIRZ) u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova koja treba da deluje na osnovu zahteva KTRZ. Nakon uspostavljanja tih institucija, došlo je do značajnijeg progressa u krivičnom gonjenju ratnih zločina koje su počinile srpske i snage SRJ u BiH, Hrvatskoj i na Kosovu, mada broj zaključenih postupaka ostaje mali.

U odsustvu odredbe kojom bi se posebno kriminalizovalo delo prisilnog nestanka u srpskom krivičnom zakoniku koji je bio na snazi tokom 1999. godine, krivični postupci vezani za prisilne nestanke pokretani su na osnovu odredbi koje se odnose na ratne zločine. To uključuje neka dela koja karakterišu prisilni nestanak: otmica, nezakonito pritvaranje, mučenje i ubistvo.

Od uspostavljanja VRZ pri Okružnom sudu u Beogradu, istrage od strane glavnog tužioca za ratne zločine dovele su do tri postupka koja se odnose na prisilne nestanke na Kosovu.

Dana 24. aprila 2009. godine, četvorica pripadnika srpske policije su proglašena krivim i osuđena za ubistvo 48 članova porodice Berisha i Abdullah Elshani, u Suvoj Reci/Suharekë, na Kosovu, marta 1999. godine. Njihova tela su prvobitno sahranjena na vojnom strelištu u Prizrenu, Kosovo. Neka, ali ne i sva tela, na kojima su i dalje bile njihove lične karte, transportovana su u Batajnicu u samoj Srbiji. To su bila među prvim telima koja su ekshumirana i identifikovana. Sudski postupak je započet 2. oktobra 2006. godine. To je bio prvi predmet koji je uključivao visoke oficire policije i tokom koga su, uz pomoć FHP, na sudu svedočila neka od preživele dece.¹⁰⁸

Radojko Repanović, bivši komandant policijske stanice u Suvoj Reci i policajac Slađan Čukarić osuđeni su na po 20 godina zatvora. Rezervista policije Miroslav Petković osuđen je na 15 godina zatvora, a bivši inspektor državne bezbednosti Milorad Nišavić, na 13 godina zatvora. Međutim, sud je oslobodio Radoslava Mitrovića, bivšeg komandanta 37. bataljona Posebnih jedinica policije Srbije (PJP) i Zorana Petkovića, pomoćnika komandanta policijske stanice u Suvoj Reci i rezervnog policajca od krivične odgovornosti za ubistvo.

Avgusta 2006. godine, Sreten Popović i Miloš Stojanović, bivši komandanti Operativne poterne grupe PJP, optuženi su zbog toga što su „svojim žrtvama uskratili pravo na pravično i nepristrasno suđenje“¹⁰⁹ Agron, Mehmet i Ilijem Bytici bili su braća Albanci poreklom s Kosova; oni su imali američko državljanstvo i navodno su se pridružili Atlantskoj brigadi koja

se borila na strani OVK. Dana 8. jula 1999. godine, oni su pušteni iz Okružnog zatvora u Prokuplju, nakon što su bili osuđeni na 15 dana zatvora zbog ulaska na teritoriju uže Srbije. Nakon njihovog puštanja, njih su navodno zatočili optuženi i odvedeni su u centar za obuku u Petrovom Selu, gde su ubijeni iz vatrenog oružja, 9. jula 1999. godine. Njihova tela pronađena su 2001. godine na vrhu masovne grobnice u Petrovom Selu. Suđenje je započelo 13. novembra i traje dok je rađen ovaj izveštaj.

Aprila 2008. godine, četvorica pripadnika paravojne grupe poznate pod nazivom „Škorpioni” optuženi su za ubistvo albanskih civila u Podujevu/ë. Juna 2005. godine, u odvojenom postupku, jedan od pripadnika grupe, Saša Cvjetan, već je osuđen na 25 godina zatvora. Postupak je prebačen iz Prokuplja u Okružni sud u Beogradu 2002. godine.¹¹⁰

Optužnica protiv Željka Đukića, Dragana Medića, Dragana Borojevića i Miodraga Šolaje, pripadnika jedinice „Škorpioni” navodi da su oni 28. marta 1999. godine odveli 20 Albanaca: žene, decu i starije osobe a onda im iz kuće porodice Bogujevci u kojoj su bili naredili da odu u dvorište kuće Halima Gashija. Na osnovu izjava dece koja su preživela, čim je Shefkate Bogujevci ušla u dvorište, nepoznati pripadnik „Škorpiona” pucao je na nju. Kada su shvatili da je njihova majka Shefkate Bogujevci ubijena, njena deca, Fatos, Jehona, Ljirije, i Genc Bogujevci potrčali su ka njoj. U tom trenutku, nekoliko pripadnika „Škorpiona” otvorilo je vatru i počelo je da puca na troje dece Bogujevci i druge civile u dvorištu.¹¹¹ Tela članova porodice Bogujevci sahranjena su u masovnim grobnicama odmah izvan groblja u Podujevu/ë. Postupak je započeo 8. septembra 2008. godine i za sada je u toku.

Prema tužiocu za ratne zločine, daljih 10 predmeta vezanih za prisilne nestanke etničkih Albanaca od strane srpskih snaga trenutno su u fazi pretretresne istrage, a uskoro se očekuju neke optužnice.¹¹² Svaki od ovih predmeta odnosi se na tela koja su pronađena i identifikovana u masovnim grobnicama u Srbiji i uključuju oko 144 od 287 kosovskih Albanaca ubijenih tokom tri dana počevši od 27. aprila 1999. godine u Meji i u okolini Meje/Mejë, 53 osobe su ubijene u Zahaču/Zahaq; više od 40 osoba je ubijeno u Cuški/Çyshk; oko 37 osoba je ubijeno u Trnju/Tërm i 77 osoba je ubijeno u Petrovom Selu/Petrovasellë. Prema KTRZ-u, od SIRS-a je zatraženo da identifikuje počinioce, uključujući lica za koja se pretpostavlja da su bili pripadnici poznate paravojne policijske jedinice.¹¹³

Februara 2009. godine, Amnesty Internešenel je pronašao rođake žrtava prisilnih nestanaka čija su tela pronađena u Srbiji, a koji nisu dobili informacije, bilo od srpske policije, bilo od UNMIK-a o istragama koje su u toku.¹¹⁴

SUĐENJA U SRBIJI ETNIČKIM ALBANCIMA ZA RATNE ZLOČINE

Srbija je takođe iskoristila svoju jurisdikciju nad Kosovom i krivično je gonila dvojicu etničkih Albanaca osumnjičenih za ratne zločine vezane za otmice tokom sukoba i nakon njega. Pored predmeta Antona Lekaja (dalje u tekstu, str.46-7), decembra 2007.godine Sinan Morina, bivši vojnik OVK oslobođen je svih optužbi za ratne zločine, uključujući nezakonito pritvaranje srpskih civila u Orahovcu/Rahovec, jula 1998. godine tokom unutrašnjeg oružanog sukoba.¹¹⁵ Drugih 10 etničkih Albanaca koji su tada živeli u Preševu, južna Srbija, uhapšeni su decembra 2008. godine pod sumnjom otmice 159 ljudi, uglavnom Srba u Gnjanu/Gjilane na Kosovu, i ubistvo barem njih 51, 1999. godine tokom oružanog sukoba. Oni su u pretretresnom pritvoru.¹¹⁶

KRIVIČNE ISTRAGE I POSTUPCI OD STRANE UNMIK-A

UNMIK je takođe ispostavio jurisdikciju nad istragama prisilnih nestanaka i otmica koje su se dogodile na Kosovu u kontekstu oružanog sukoba i nakon njega. Krivične istrage su preduzimane do decembra 2008. godine od strane policije UNMIK-a, prvobitno od strane Odeljenja za nestale osobe u saradnji sa Centralnim odeljenjem za krivične istrage (COKI),¹¹⁷ a kasnije od strane posebnog Odeljenja za ratne zločine (ORZ). (Tu odgovornost preuzeo je policijski deo EULEX-a, decembra 2008. godine). Policijska služba Kosova (PSK), uspostavljena septembra 1999. isključena je iz tih istraga.

Od 1999. godine, članovi Amnesti Internešenela, kao deo kampanje za pravdu za žrtve prisilnih nestanaka i otmica, redovno su tražili informacije od UNMIK-a o progresu u istragama. Decembra 2008. godine, organizacija je obavještena da je UNMIK otvorio istrage o otmici 26 pojedinaca koji se navode u dosijeu Amnesti Internešenela o 41 značajnom slučaju prisilnih nestanaka i otmica. Pored toga, dva slučaja vezana za 17 žrtava prisilnog nestanka prebačena su na Službu međunarodnog tužioca, ali krivični postupci nisu pokrenuti (vidi Dodatak 1: Značajni slučajevi).¹¹⁸

Aprila 2004. godine, tadašnji zamenik policijskog komesara UNMIK-a za zločin, Robbie Pedlow, potvrdio je Amnesti Internešenelu da se neki „neaktivni predmeti” pregledaju od strane „jedinice za neaktivne predmete”, uspostavljene početkom 2003. godine, ali do kraja te godine, nije dostavljen nijedan predmet prisilnog nestanka ili otmice. Aprila 2006. godine, direktor policije UNMIK-a za krivične istrage, Wayne Hissong, obavestio je Amnesti Internešenel da može doći do istrage nekih značajnijih predmeta tamo gde su obezbeđeni forenzički dokazi, ali (pošto je prioritet stavljen na organizovani kriminal i korupciju) nije verovatno da će se otvoriti mnogo istraga o preostalim slučajevima prisilnih nestanaka ili otmica.¹¹⁹

Mada policija UNMIK-a nema obavezu da Amnesti Internešenelu daje pojedinosti o progresu krivičnih istraga, organizacija je izuzetno zabrinuta da UNMIK nije ispunio svoju obavezu da obavesti članove porodica o toku istraga. UNMIK ima obavezu da to učini na osnovu člana 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima.¹²⁰ Amnesti Internešenel je utvrdio da u mnogim slučajevima, članovi porodica, nakon što su dali prvobitnu izjavu policiji UNMIK-a, nisu po nekoliko godina bili kontaktirani sa njene strane. U drugim slučajevima, oni nisu na odgovarajući način bili informisani o progresu istrage. Na primer, u vezi sa sledećim predmetima Amnesti Internešenel je decembra 2008. godine obavješten da je dosije prosleđen tužilaštvu, ali porodice o tome nisu obavještene dok ih o tome tokom sastanka februara 2009. godine nije obavestio Amnesti Internešenel.

Osam članova porodice Ferdonije Querkezi se i dalje vode kao nestali. Tela dvojice drugih članova porodice, Artana i Edmonda Querkezija vraćena su decembra 2005. godine. Ferdonija Querkezi rekla je Amnesti Internešenelu: „Dobila sam informaciju 2008. godine da je predmet i dalje otvoren. Policajac je dolazio dva ili tri puta, ali je nakon toga on okončao svoju misiju.” S druge strane, njena rođaka, Laura Ymeraga, čiji je suprug Shpejtim Ymeraga uhapšen zajedno sa istom grupom, rekla je organizaciji, „Policija nije dolazila kod mene, ali pre dva ili tri meseca su zvali da me pitaju da li sam još uvek zainteresovana da se telo pronađe.”

Tela članova porodice Dana ekshumirana su u Batajnici, Srbija. Telo Afrima Dane vraćeno je porodici 15. januara 2006. godine, a petoro drugih članova porodice, 25. avgusta 2005. godine. Avni Dana rekla je Amnesti Internešenelu: „Sumnjam da je tužilac pokrenuo ovaj predmet ili da je sastavio optužnicu. Nismo obavješteni o

preduzimanju bilo kakve akcije. Ukoliko nas policija ili tužilaštvo ne kontaktiraju i daju nam detaljne informacije o predmetu, ne verujemo da će bilo policija ili tužilaštvo uraditi bilo šta da se razreši ovaj slučaj. Ja im ne verujem. Gde su ti ljudi [tužilac ili policija] pronašli informacije o slučaju naših sinova, jer nas niko nikada s njihove strane nije kontaktirao? Naša policija [PSK] ili UNMIK je trebalo da dođu i pitaju nas šta se dogodilo.”¹²¹

U jednom drugom slučaju, Amnesty Internešenelu su članovi porodice rekli za drugu grupu muškaraca i dečaka koju su uhapsile srpske snage u Đakovici/Gakově da mada su dali izjave policiji UNMIK-a 1999. i 2000. godine, u leto 2008. godine ih je kontaktirala policija UNMIK-a sa zahtevom da daju pismena svedočenja. U drugim slučajevima, prema lokalnoj NVO, od nekih svedoka i rođaka traženo je da daju izjave policiji svakih šest meseci, jer zbog kratke smene službovanja UNMIK-ove policije na Kosovu, opet bi neki novi policajac započeo rad na predmetu.

Sin Petrije Piljević, Srпкиnje za koju se veruje da je oteta iz svog stana u Prištini od strane OVK-a, 28. juna 1999. godine, rekao je Amnesty Internešenelu početkom 2009. godine da ga nije kontaktirala policija još od 2003. godine. Prema D.P.-u, A.K., policijski istražitelj UNMIK –a posetio ga je u njegovom domu u Prokuplju, južna Srbija i postavio mu je pitanja u vezi sa ubistvom njegove majke. D.P. je rekao Amnesty Internešenelu da je ubrzo nakon posete, dobio poziv od A.K, koji mu je navodno rekao da je bio prisiljen da prekine istragu i da je dobio premeštaj s Kosova. Policija UNMIK-a od tada nije kontaktirala D.P-a. Naime, decembra 2008. godine UNMIK je izvestio da ona nije registrovana u njihovoj bazi podataka kao predmet krivične istrage.¹²²

Drugi rođaci su izvestili Amnesty Internešenel da, i pored toga što su izvestili policiju UNMIK-a o prisilnom nestanku ili otmici rođaka, nikada nisu nakon toga kontaktirani od strane policije UNMIK-a, ili na bilo koji drugi način informisani o ikakvoj istrazi.

Amnesty Internešenel je utvrdio da u brojnim slučajevima policija UNMIK-a nije pokrenula istragu, ili da je obavila išta više osim istragu reda radi. Razmeru tog neuspeha potvrdili su Amnesty Internešenelu novembra 2007. godine članovi Tima za planiranje EU (EUPT).¹²³ Decembra 2008. godine, policija EULEX-a i tužioci preuzeli su odgovornost za istragu i krivično gonjenje ratnih zločina, međuetničkih i drugih ozbiljnih zločina od policije i IJP programa UNMIK-a. Februara 2009. godine, oni su obavestili Amnesty Internešenel da od 1.200 dosijea o krivičnim istragama samo je u njih 550 bilo nekih naznaka o «aktivnoj» istrazi od strane policije UNMIK-a.

Amnesty Internešenel uzima u obzir da je, za razliku od Srbije gde su postojale institucije koje su funkcionisale, UNMIK prvobitno bio suočen sa ozbiljnim problemima da uspostavi, organizuje i opremi međunarodnu policiju i sudstvo neposredno nakon vojnog sukoba – uključujući vreme koje je bilo potrebno da se utvrde primenjive zakonske odredbe. Međutim, ozbiljno zabrinjava nedostatak progressa koji je usledio.

„Molimo vas da nam pomognete da ove predmete dovedemo do kraja, a ne kako je to radio UNMIK. Oni su sve ostavili nerešeno. Daću vam ime policajca koji je odveo mog supruga i sina i on bi onda trebao da kaže šta je uradio s njima i kako ih je ubio. Od vas tražim da oni koji su odgovorni za zločine budu izvedeni pred lice pravde, ukoliko zakon postoji.”

Floza Bunjaku, Đakovica/Gjakovë, februar 1999. godine. Ona je majka Bekima Bunjakua, (starog 15 godina) i supruga Luftija Enver Bunjakua (47), čija su tela ekshumirana u Perućcu (Bajina Bašta) septembra 2001. godine, i vraćena svojim porodicama 20. septembra 2006. godine. Decembra 2008. godine, UNMIK je obavestio Amnesti Internešenel da je predmet u preliminarnoj istražnoj fazi.

KRIVIČNI POSTUPCI NA KOSOVU

Na Kosovu su, do kraja 2008. godine, Međunarodno sudstvo i tužilaštvo UNMIK-a rešili oko 40 predmeta ratnih zločina. Tužilaštvo EULEX-a je 2009. godine obavestilo Amnesti Internešenel da je od UNMIK-a preuzelo otprilike 66 predmeta koji se odnose na ratne zločine u različitoj fazi istrage, krivičnog gonjenja i žalbenog postupka.¹²⁴

Bivši šef Nadzornog odseka pravnih sistema OEBS-a (LSMS) Uprave za ljudska prava i vladavinu prava, odgovoran za nadzor pravnog sistema na Kosovu,¹²⁵ i još jedan pravni savetnik u LSMS OEBS, od kojih su obojica bili svedoci pokušaja UNMIK-a pri izgradnji sudskog sistema, zaključili su: „UNMIK nije uspeo da razvije nikakvu koherentnu strategiju za sudski sektor, uključujući predmete ratnih zločina. On se umesto toga opredelio za oklevajući pristup koji se pokazao kao katastrofalan i za optužene i za žrtve, naročito Srbe s Kosova.”¹²⁶

Gotovo polovina predmeta koje je krivično gonio UNMIK odnose se na 21 predmet pokrenut protiv Srba s Kosova, koji su do novembra 1999. godine uhapšeni i pritvoreni na Kosovu zbog optužbi za ratne zločine na osnovu člana 142 Krivičnog zakona SRJ (ratni zločini protiv civilnog stanovništva), uključujući navode «uzimanja talaca» i prisiljavanja lica da se bave prisilnim radom.¹²⁷ Devetnaest od tih predmeta je već okončano do sredine 2002. godine. Suđenja su započela 5. novembra 1999. godine, prvobitno pred Većima sastavljenim od sudija Albanaca. Nakon protesta i štrajkova glađu od strane osumnjičenih Srba zatočenih u zatvoru u Mitrovici zbog dužine njihovog pritvora (u nekim slučajevima i do 10 meseci pre nego što je doneta optužnica), i zabrinutosti koju je izrazio OEBS zbog nedostatka nepristrasnosti od strane albanskih Veća koja su rešavala po ovim predmetima, UNMIK je doneo propise kojima su uvedena Veća čija je većina bila sastavljena od međunarodnih sudija. Kasnije, UNMIK je uveo međunarodne tužioce kompetentne za predmete ratnih zločina i međuetničke zločine.¹²⁸ Većina od tih suđenja je zaključena do kraja 2002. godine, mada je novembra 2007. godine, Miroslav Vučković, prvobitno osuđen januara 2001. godine čekao treće suđenje na prvoj instanci, a nakon nekoliko žalbi.¹²⁹

Od 2002. godine nije pokrenut nijedan krivični postupak za prisilni nestanak – postupci su gotovo isključivo pokretani protiv bivših pripadnika OVK za otmicu, nezakonito pritvaranje, mučenje i ubistvo drugih Albanaca koje je OVK sumnjičio za saradnju sa srpskim vlastima. Svako od suđenja koje je usledilo vodili su tužioci UNMIK-a pred većima sastavljenim od međunarodnih sudija.

Idriz Balaj, Daut Haradinaj, Bekin Zekaj, Ahmet Elshani i Ramush Ahmetaj osuđeni su od strane Okružnog suda u Peći/Peja 17. decembra 2002. godine za saučesništvo u protivzakonitom pritvaranju četvorice Albanaca i za saučesništvo i udruženi zločinački poduhvat u protivzakonitom pritvaranju koje je prouzrokovalo smrt četvoro Albanaca, septembra 1999. godine. Idriz Balaj je osuđen na 15 godina zatvora, Daut Haradinaj i Bekin Zekaj na pet godina, a Ahmet Elshani i Ramush Ahmetaj na tri godine svaki. Pušteni su

decembra 2003. godine nakon žalbe na presudu.¹³⁰

Dana 17. februara 2003. godine započelo je suđenje Albancima sa Kosova, Latifu Gashiju, Rrustemu Mustafi, Naimu Kadriju i Nazifu Mehmetiju, koji su bili optuženi za navodno učešće u nezakonitom pritvaranju, mučenju i ubistvu u periodu između avgusta 1998. godine i juna 1999. godine. Dvadeset i pet žrtava su bili Albanci, jedna, Milovan Stanković, bio je Srbin, otet i nakon toga mučen u pritvorskom objektu Bajgora u periodu između avgusta i septembra 1998. godine. Latif Gashi je osuđen na 10 godina zatvora, Rrustem Mustafa na 17 godina, Nazif Mehmeti na 13 godina, a Naim Kadriu na pet godina. Nakon žalbe, započeto je novo suđenje 29. novembra 2007. godine, ali do maja 2009. godine nije bilo novog postupka.¹³¹

Dana 10. avgusta 2006. godine, bivši oficiri OVK-a, Selim Krasniqi, Bedri Zymberi i Agron Krasniqi osuđeni su za ratne zločine, uključujući nezakonito pritvaranje i kidnapovanje Albanaca u selu Drenovac/Drenovc (Mališevo) u periodu između juna i jula 1998. godine. Svaki je osuđen na sedam godina zatvora. Na osnovu žalbe, aprila 2009. godine, Vrhovni sud Kosova, kome je predsedavao sudija EULEX Kosovo i koji se sastojao od trojice međunarodnih sudija i dvojice sudija sa Kosova, delimično je prihvatio žalbu, smanjivši kaznu Selima Krasniqija i Bedri Zymberija na šest godina zatvora, a kaznu Agrona Krasniqija na četiri godine i šest meseci zatvora.¹³²

Dana 8. februara 2007. godine, Idriz „Galani” Gashi optužen je za ratne zločine protiv civilnog stanovništva. On je optužen za ubistvo Sanije Balaj, avgusta 1998. godine blizu sela Vranovac/Vranoc u opštini Peć/Pejë. Sanije Balaj je oteta 12. avgusta 1998. godine nakon što je zaustavljena na kontrolnom punktu OVK-a i odvedena na ispitivanje. Njeno telo je otkriveno 12. avgusta 1998. godine. Pucano joj je u glavu. Dana 22. juna 2007. godine, Idriz Gashi je osuđen za njeno ubistvo od strane Veća međunarodnih sudija u Okružnom sudu u Peći/Pejë i izrečena mu je kazna od 15 godina zatvora.¹³³

Do danas nije bilo krivičnih postupaka na Kosovu protiv pripadnika OVK optuženih za otmicu Srba, Roma ili drugih manjina koje su se dogodile nakon juna 1999. godine.

PREPREKE ZA OKONČANJE NEKAŽNIVOSTI

Amnesti Internešenel smatra da su krivične istrage i postupci, kako u Srbiji, tako i na Kosovu, opterećene preprekama za koje su i jedna i druga vlast preduzele veoma malo kako bi ih uklonile. Neke od tih prepreka (razmotrene u daljem tekstu) iskonstruisale su same vlasti, ili međunarodna tela koja deluju na Kosovu. Pored toga, Amnesti Internešenel ima na umu da, dok je Srbija imala netaknutu policiju i sudstvo odmah nakon rata, na Kosovu nije bilo sudova ili sudskih organa koji su funkcionisali (većina Albanaca koji su radili u sudstvu su otpušteni od strane srpskih vlasti tokom devedesetih godina), tako da je UNMIK morao da počne rad ni od čega.

USKRAĆIVANJE PRISTUPA DOKAZIMA

Amnesti Internešenel je zabrinut da postojeći dokazi koji se odnose, kako na prisilne nestanke, tako i na otmice nisu dati na uvid relevantnim organima.

Organizacija je posebno zabrinuta zato što dokazi, koje je prikupio Međunarodni sud koji se odnose na ekshumacije, nestale osobe i moguće lokacije grobnica, nisu ustupljeni Kancelariji

za nestala lica (OMPF) do 2008. godine. Štaviše, mada su informacije u nekim konkretnim slučajevima ustupljene od strane Međunarodnog suda, organizaciju i dalje brine da nekih otprilike 72.000 stranica dokumentacije koja se odnosi na krivične istrage Međunarodnog suda na Kosovu, Međunarodni sud još uvek nije dostavio policiji i tužiocima.¹³⁴ Mada Amnesty Internešenel shvata da informacije koje su relevantne za postupke koji su u toku na Međunarodnom sudu treba da ostanu poverljive, organizacija ima u vidu da su policijske istrage UNMIK-a (a donekle i one u Srbiji) zastale zbog nedostatka informacija.

Pored toga, Amnesty Internešenel je zabrinut zato što dokazi, uključujući fotografije lokacija grobnica i druge informacije koje se odnose na pronađena tela (a u nekim slučajevima koja su sahranjena) od strane KFOR-a nisu dostavljeni istražiteljima UNMIK-a ili EULEX-u. Nakon okončanja sukoba, mnogi rođaci Srba otetih na Kosovu obavestili su o otmicama lokalni bataljon KFOR-a. Prema informacijama dostupnim Amnesty Internešenelu, ništa od informacija koje su rođaci dali bataljonima KFOR-a, uključujući izjave, fotografije nestalih lica i lična dokumenta nije ustupljeno vlastima zaduženim da istražuju takve zločine na Kosovu.

Kako bi obezbedio da relevantne informacije o grobnicama postanu dostupne, „MKCK je kontaktirao Međunarodni sud i druge međunarodne organizacije prisutne na Kosovu tokom i nakon sukoba kako bi zatražio saradnju u dobijanju daljih informacija o nestalim osobama. Zbog uloge koju je međunarodna zajednica imala na Kosovu, MKCK je predložio da sve države članice UN-a koje su imale ulogu na Kosovu pregledaju svoju dokumentaciju da bi videle da li poseduju relevantne informacije o ljudskim ostacima, grobnicama ili nestalim licima uopšte.”¹³⁵

Amnesty Internešenel smatra da to što Međunarodni sud i KFOR nisu ustupili dokaze prikupljene u periodu 1999-2000. godine, odmah nakon što su zločini izvršeni, može predstavljati ozbiljnu prepreku pri razrešenju sudbine nekih lica koja su prisilno nestala ili su bila oteta. Razgovori Amnesty Internešenela sa članovima porodica žrtava ukazuju da su neustupanje dokaza i nastavljeno neutvrđivanje i neinformisanje porodica o sudbini njihovih voljenih, izvor velikog uznemirenja za porodice. Mnogi od njih smatraju da ih je međunarodna zajednica koja je raspoređena kako bi ih zaštitila i uspostavila vladavinu prava prevarila.

PRAVO NA ISTINU – ULOGA KFOR-A

Halim Querkezi (53 godine), Artan Querkezi (25), Armend Querkezi (24), obojica sinovi Halima Querkezija, Ardian Querkezi (19), Edmond Querkezi (14), Vegim Querkezi, nećak Halima Querkeza (19), Shpejtim Ymeraga, rođak Halima Querkeza (32), Skënder Dylhasi (59), Myrteza Dylhasi (26), Fatos Jetishi (21) i Shpend Jetishi (20), svi su odvedeni iz kuće porodice Querkez u Đakovici/Gjakovë u 19:30, 27. aprila 1999. godine. Lokalna policija im je oduzela lične karte ranije toga dana. Te muškarce su ukrkali u neoznačeni kamion, a odvezli su ih maskirani ljudi, za koje Artan Querkezi, supruga Artana Querkezija, misli da su bili srpska policija.¹³⁶

Tokom meseci koji su usledili, porodica je intenzivno ali bezuspešno pokušavala da ustanovi sudbinu tih ljudi, odlazeći više puta u lokalnu stanicu srpske policije kako bi obavestili o prisilnom nestanku i tražeći informacije. Dobijali su različite informacije: da je nemoguće dobiti informacije jer telefonske linije ne funkcionišu, da su muškarci poslani u Albaniju i da treba da traže informacije od NATO-a. Takođe su tražili pomoć od jednog policajca koga je prepoznao Halim Querkez kao jednog od onih koji je došao u njihovu kuću 27. aprila i koji je kasnije tog dana viđen kako vozi porodični automobil. Policajac je negirao da bilo šta zna, ili bilo

kakvu odgovornost za prisilne nestanke.

Septembra 1999. godine, prema Kasimu Qerkeziju, ujaku Artana Qerkezija, jedan seljan iz okoline jezera Škoza/Shkozë blizu Prizrena, doneo je porodici ličnu kartu Artana Qerkezija/ Pronašao ju je blizu jezera Škoza/Shkozë. Kasim Qerkezi je otišao do jezera blizu Vrbnice/Vërmicë. februara 2009. godine. On je rekao Amnestiju šta se dogodilo:

„Prvo sam otišao s nekim drugim ljudima i video sam Artana i ostale. Artana sam prepoznao po odeći. Prišao sam njegovom telu, dodirnuo sam njegovu odeću štapom i 100 posto sam ga identifikovao. Bio je na obali jezera. Armend, Ardian i Myrtezan su bili blizu Artana – sva tela su pola bila u jezeru i pola izvan njega. Ne znam da li su pogubljeni tu ili negde drugde.”

„Obavestio sam KFOR i otišao sam sa KFOR-om i KFOR je video tela. KFOR nam nije dozvolio da pridemo: rekli su da je opasno. KFOR nam je rekao da će oni prikupiti i identifikovati tela, a mi [porodice] pomislili smo da možda tamo ima i drugih tela [u jezeru] pošto su svi transportovani [iz Prizrena] istim kamionom. Nismo videli kamion, ali su žene videle kamion kada su odvodili muškarce.”

„Nakon toga sam išao sa MKSJ i video sam tela i oni su obećali da će ih MKSJ identifikovati i dostaviti porodicama i mi smo im poverovali. Istražitelj MKSJ-a, g. Cliff, otišao je na lokaciju i rekao mi da ne brinem, mi ćemo ih pokupiti [tela] i pobrinuti se za njih. To je bilo verovatno u oktobru 1999. godine.”

„Otišli smo do UNMIK-a da čujemo rezultate i oni su nam rekli da ne dolazimo, da to nije postupak. Nismo mislili da će trajati toliko da dobijemo tela natrag.”¹³⁷

Ferdonije Qerkezi je odvojeno izjavila da je i ona takođe bila na lokaciji kod Vrbnice/Vërmicë i da je videla tela za koje je smatrala da su njen suprug i sin, Vegim Qerkezi i Halim Qerkezi.

Telo Artana Qerkezija ekshumirao je Međunarodni sud 2000. godine u Vrbnici/Vërmicë, opština Prizren i vratio ga je porodici 15. decembra 2005. godine. Telo Edmonda Qerkezija ekshumirao je Međunarodni sud 2000. godine na drugoj lokaciji u opštini Đakovica/Gjakova i vratio ga je porodici 15. decembra 2005. godine.¹³⁸ Sudbina i mesto gde se nalaze Vegim Qerkezi, Halim Qerkezi, Armend Qerkezi, Ardian Qerkezi, Myrtezan Dylhasi, Skënder Dylhasi, Shpejtım Ymeraga, Fatos Jetishi, i Shpend Jetishi koji su zatočeni i nestali zajedno sa Artanom i Edmondom Qerkezijem 27. aprila 1999. godine nikada nisu obelodanjeni porodicama.

NEDOSTATAK SARADNJE

I Srbija i UNMIK smatraju da su imali jurisdikciju nad ratnim zločinima koji su izvršeni na Kosovu, ali nisu razradili nikakve delotvorne tehničke sporazume ili okvir za saradnju. Imajući u vidu činjenicu postojanja oružanog sukoba i nepostojanje sporazuma između Srbije i Kosova u periodu koji je usledio oko spornog pitanja konačnog statusa Kosova, nedostatak saradnje između Srbije i UNMIK-a u sprovođenju istraga i krivičnog gonjenja nije začuđujuća – ali i pored toga ostaje prepreka na putu pravde koja je za žaljenje.

Srbija se s pravom na Kosovu vidi kao neko ko sporo pokreće krivične postupke protiv srpskih snaga koje se smatraju odgovornim za ratne zločine počinjene u okviru sukoba na Kosovu. S druge strane, za srpske vlasti izostanak krivičnih postupaka protiv pripadnika OVK-a od strane UNMIK-a za zločine počinjene protiv Srba predstavlja pristrasnost koju oni smatraju da UNMIK ima u korist albanske zajednice.

Bruno Vekarić, predstavnik za štampu Kancelarije tužioca za ratne zločine (KTRZ) u Srbiji, rekao je Amnesty Internešenelu da je Kancelarija u retkim slučajevima dobila povratne informacije na dokaze koji su prosleđivani policiji UNMIK-a.¹³⁹ Na primer, 2. novembra 2003. godine, u beogradskom dnevniku *Večernje Novosti* objavljene su fotografije muškaraca u uniformama OVK-a koji su držali odsečene glave Srba s Kosova. FHP se pismeno obratio međunarodnom tužiocu na Kosovu, tražeći otvaranje istrage o tome kako su pokojnici usmrćeni i kako su muškarci na fotografijama došli u posed odsečenih glava. Dok je UNMIK Institutu za izveštavanje o ratu i miru (IWPR) novembra 2003. godine javio da je istraga otvorena, od tada nije bilo nikakvog izveštaja o progresu, mada je KTRZ navodno Sudskoj upravi UNMIK-a dostavio dokaze vezane za fotografije, uključujući imena lica koja su nestala iz Dečana/Decani, čije su glave prikazane na fotografijama.¹⁴⁰

Nakon uspostavljanja KTRZ u Srbiji 2003. godine, uspostavljen je određeni stepen saradnje. Na primer KTRZ je dobio (i nastavlja da dobija) forenzičke informacije od OMFP sa Kosova. Međutim, KTRZ u Srbiji nema pristup lokacijama na Kosovu. Pored toga, TRZ i istražne sudije u Srbiji su izvestili o preprekama pri obavljanju razgovora sa svedocima, kosovskim Albancima radi krivičnog gonjenja osumnjičenih Srba. KTRZ se oslanjao na UNMIK radi dobijanja pristupa takvim svedocima, ali tvrdi, na primer, da u predmetu Suva Reka, UNMIK nije omogućio pristup takvim svedocima. UNMIK je to navodno negirao.¹⁴¹ Amnesty Internešenel napominje da su u predmetu Suva Reka (vidi gore, str. 28) tri ključna svedoka na kraju ubeđena da svedoče u srpskom postupku, krajem 2007. godine, tek nakon nagovora, podrške i pomoći FHP-a, čiju je pozitivnu ulogu potvrdio TRZ. U predmetu Antona Lekaja, (vidi umetak, str. 45) tužilac i istražni sudija KTRZ stigli su u Prištinu 6. juna 2006. godine, s očekivanjem da će razgovarati sa šest svedoka. Međutim, UNMIK je odobrio razgovor sa samo dva – od koji su oba bili svedoci odbrane – i to po osnovu toga da su zahtevi KTRZ stigli prekasno.¹⁴² Sudija Miroslav Amplić iz VRZ i glavni tužilac u predmetima koji se odnose na Kosovo, Dragoljub Stanković, tvrdili su da je SPGS Soren Jessen-Petersen odobrio da KTRZ obavi razgovor jedino sa svedocima odbrane. Oni su onda odbili da prisustvuju raspravi tvrdeći da je došlo do direktnog mešanja izvršne u sudsku vlast.¹⁴³

Dok je Bruno Vekarić bio realističan o političkoj delikatnosti saradnje sa EULEX-om (čiji autoritet na Kosovu Srbija ne prihvata), KTRZ je prihvatio potrebu takve saradnje sa EULEX-om na Kosovu. Mada su KTRZ i tužioci EULEX-a svoj prvi sastanak održali tek marta 2009. godine, Amnesty Internešenel se nada da je to prvi od mnogih i znak dobre volje da se sprovede saradnja u istragama ratnih zločina počinjenih u kontekstu sukoba na Kosovu i nakon njega.

Sledeći predmet ilustruje neke od problema s kojima se strane suočavaju prilikom uspostavljanja saradnje, ne samo između Srbije i istražitelja na Kosovu, već takođe između Međunarodnog suda i drugih zemalja koje se graniče sa Kosovom.

„ŽUTA KUĆA”

„Moj sedamaestogodišnji sin Ivan je nestao. Još uvek tragam za njim. Zamislite kako sam se osećao kada sam čuo za 'Žutu kuću'. Ona me dovodi do ludila, ta 'Žuta kuća' ...”¹⁴⁴

Oktobra 2008. godine, Vladimir Vukčević iz srpske KTRZ posetio je Albaniju da bi istražio navode da je više od 300 Srba oteto od strane pripadnika OVK tokom 1999. godije i da su odvedeni u „Žutu Kuću” blizu sela Burrel u Albaniji. Glavni tužilac Albanije nije mu dao odobrenje da sprovede istragu u Albaniji na osnovu toga da

istraga koju je sproveo Međunarodni sud nije našla dokaze koji bi potkrepili tvrdnje da su Srbi prebačeni u tu zemlju. Istraga od strane OWCP usledila je nakon navoda objavljenih od bivše Tužiteljice Tribunala, Carle del Ponte, da su Srbi otimani kako bi se njihovi organi odstranili hirurškim putem i prodali.¹⁴⁵

Mada je sada utvrđeno da je UNMIK sproveo istragu u te navode tokom 2004. godine, on je prvobitno odbio bilo kakvo interesovanje za taj predmet. Juna 2008. godine KTRZ u Srbiji dobio je pismo od Sudske uprave UNMIK-a u kome stoji da nijedan međunarodni istražitelj nije bio uključen u istragu «predmeta koji proističe iz tih navoda». UNMIK je na kraju prosledio kompletan izveštaj TRZ, 22. marta 2009. godine.¹⁴⁶

Počevši od maja 2009. godine, predmet je pod istragom KTRZ i senatora Dicka Martyja, koji predmet proučava u svom svojstvu izvestioca Parlamentarne skupštine Saveta Evrope. Nakon izveštaja britanskog BBC-a aprila 2009. godine o navodnoj otmici i mučenju Srba koje je usledilo od strane OVK-a u „Žutoj kući“, visoki zvaničnici vlade Kosova odbacili su te optužbe. Premijer Hashim Tači rekao je u emisiji BBC-a da su osobe koje su bile uključene zloupotrebile uniformu OVK, dok je predsednik Fatmir Sejdiu kasnije navodno rekao: „Neko je smislio da nanese štetu Kosovu. To neće proći.“¹⁴⁷

PREPREKE ISTRAGAMA: POLICIJA UNMIK-A

Amnesti Internešenel je mišljenja da policija UNMIK-a nije sprovela adekvatne istrage ratnih zločina i teških zločina motivisanih nacionalnim poreklom, uključujući posleratne otmice Srba i Roma, nad kojima je UNMIK imao nadležnost do decembra 2008. godine. Što se tiče Kancelarije ombudsmana na Kosovu (OiK), ona je 2003. godine izvestila: “U određenim slučajevima, žrtve takvih zločina i njihove porodice su čekali na rezultate policijskih istraga više od tri godine, da čak nisu informisane o bilo kakvom novom razvoju događaja u tim predmetima.”¹⁴⁸

OiK, Amnesti Internešenel i drugi, ovaj neuspeh su pripisali nekoliko faktora, uključujući: stalnoj i brznoj promeni istražitelja, gde bi policajci UNMIK-a često službovali ne više od šest meseci, što je dovelo do nedostatka kontinuiteta u istragama, uz često ponavljanje razgovora od strane istražitelja koji je preuzeo dužnost, ili čak i potpunog nemara. Takođe, mnogi policajci koji su bili dodeljeni MPU i WCIU /IORZ -Istražnom odeljenju za ratne zločine imali su malo ili nikakvo iskustvo u istrazi teških zločina, a da ne govorimo o ratnim zločinima i međunacionalnim zločinima (na primer, policija britanskog Ministarstva odbrane). Pošto nisu govorili lokalni jezik i zbog isključenja KPS iz učešća u istragama, policija UNMIK-a je imala slabu saradnju s lokalnim zajednicama i svedocima. Međutim, Ombudsman kaže: „[Ovo] ne može da predstavlja dobar razlog za nesposobnost pravnih organa da dođu do očekivanih istražnih rezultata. Posebno kada se radi o predmetima koji se odnose na najteže zločine.”¹⁴⁹

Pored toga izgleda da nisu uspostavljeni postupci efikasne krivične istrage. Prema Mattiju Raatikainenu, načelniku IORZ EULEX-a, policija UNMIK-a je imala samo „najosnovniju” bazu podataka. Dosijei na papiru, koji su brojali više od 30,000 stranica, nisu kompjuterizovani, što je izazvalo velike probleme pri pretrazi podataka, na šta ukazuju ponekad kontradiktorne informacije o statusu pojedinačnih predmeta koje je UNMIK dostavio Amnesti Internešenelu 2008. godine.¹⁵⁰

PREPREKE ISTRAGAMA: SRPSKA POLICIJA

Amnesti Internešenel smatra da klima nekažnjivosti u okviru srpske policije, uz podršku vodećih političkih ličnosti, uključujući i u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, predstavlja jednu od najvećih prepreka istrazi ratnih zločina, uključujući prisilne nestanke.¹⁵¹ Do te

opstrukcije dolazi i na ministarskom, i na lokalnom nivou.

Dana 23. decembra 2004. godine FHP je objavio navode o spaljivanju leševa civila, kosovskih Albanaca u pećima u fabrici „Mačkatica“ u Surdulici, 16. i 24. maja 1999. godine. FHP je izvestio da su navodna spaljivanja bila deo operacije velikih razmera za prikrivanje ratnih zločina koji su počinjeni na Kosovu. Date su detaljne informacije o onima za koje se veruje da su odgovorni, a 2005. godine obelodanjeni su detaljni dokazi o Specijalnim jedinicama policije koje su navodno transportovale tela u „Mačkaticu“, pominjući bivše visoke oficire policije, kao i one koji su još uvek bili na dužnosti, tvrdeći da su FHP-u poznata imena vozača kamiona.

Dana 16. januara 2005. godine, FHP je objavio da su nakon objavljivanja tih izveštaja, pripadnici srpske policije i Bezbednosne informativne agencije (BIA) koji se pominju u izveštaju pretili jednom broju ljudi s ciljem da na njih izvrše pritisak. Službenik carine Anita Nikolić iz Vladičinog Hana, koja je kontaktirala FHP po sasvim drugom pitanju, dobijala je učestale pretnje od strane službenika bezbednosti koji su je sumnjičili da je davala informacije. Dana 30. decembra 2004. godine, Bratislav Milenković, lokalni šef BIA, navodno joj je prišao u kafiću u Vladičinom Hanu, i u prisustvu svedoka joj rekao: „Sada identifikujem neprijatelja. Već sam identifikovao neke od njih, a moji neprijatelji završe tri metra pod zemljom.“

Mada je general Vladimir Božović, glavni inspektor Ministarstva unutrašnjih poslova javio da je istraga u toku, 3. februara 2005. godine FHP je istakao da je imenovani visoki oficir policije upetljan u aferu prvobitno suspendovan, ali nakon toga preraspoređen i unapređen na položaj obaveštajnog oficira u Žandarmeriji. FHP je rekao da ima značajnih naznaka da rukovodstvo srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova i BIA-e pokušavaju da spreče da na površinu izađu činjenice o tom predmetu.¹⁵²

Opstrukcija se nastavlja: marta 2009. godine, policija u Leskovcu je organizovala proteste protiv hapšenja četiri bivša pripadnika 37. bataljona Posebnih jedinica policije (PJP). Rezervisti policije su viđeni u majicama sa odštampanim fotografijama uhapšenih pripadnika PJP i sloganom: „Heroji 37. bataljona“, na leđima majice. Prema FHP-u, protestima, koji su izgleda bili podržani od strane policijske uprave grada Leskovca i predsedništva Nezavisnog sindikata policije Republike Srbije, tražili se oslobađanje uhapšenih policajaca i javno obelodanjivanje imena svedoka. Navodno se čulo kako policajci prete ubistvom policijskih svedoka, tražeći da im se sudi za izdaju.¹⁵³

Stoga, nije iznenađujuće da je Služba za istraživanje ratnih zločina (SIRZ), uspostavljena 2003. godine kao specijalizovana služba za istraživanje ratnih zločina u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova i dodeljena da saraduje sa KTRZ, suočena sa znatnim teškoćama u svojim istragama.¹⁵⁴ Prema KTRZ i drugim posmatračima, jedinica je opterećena svojim položajem u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, pošto su njeni službenici često u obavezi da istražuju navode protiv policajaca koji imaju više činove nego oni, a za koje se tvrdi da su bili uključeni u izvršenje ratnih zločina. I pored imenovanja novog načelnika koji je cenjen, SIRZ je i dalje viđen kao slaba karika koja nije sprema da započne istrage. Jedinica nema dovoljno potrebnih kadrova i nije plaćena u skladu s odgovornostima koje ima. Mada je TRZ tvrdila da je postojala određena saradnja u istrazi u predmetu Suva Reka, u drugim predmetima postojala je opstrukcija pristupu informacijama. Zbog toga, u 90 posto slučajeva,

krivične istrage vode istražitelji TRZ, a nakon promene zakona 2004. godine koji im je omogućio da ispituju svedoke bez oslanjanja na prethodni rad policije. Kako KTRZ, tako i međunarodne NVO traže stvaranje odvojene uprave za ratne zločine u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova ili Ministarstva pravde, ili da se kontrola jedinice prepusti TRZ.¹⁵⁵

PREPREKE U SUDSKOM SISTEMU

Amnesti Internešenel je izrazio zabrinutost, kako u odnosu na Srbiju, tako i na Kosovo, u vezi sa funkcionisanjem i praksom sudskih sistema, koji su delovali kao barijere efikasnim krivičnim gonjenjima. Organizacija je 2008. godine na Kosovu objavila izveštaj koji je detaljno izneo procenu neuspelog pravnog sistema UNMIK-a, koncentrišući se na program Međunarodnog sudstva i tužilaštva (IJP), uvedenog 2000. godine. Amnesti Internešenel je dokumentovao primere odsustva iskustva IJP-a u predmetima ratnih zločina, nedostatak poznavanja primenjivog prava – uključujući međunarodno humanitarno pravo – i nepridržavanje Zakona o krivičnom postupku. Organizacija je takođe ustanovila nedostatak nezavisnosti u sudstvu, za koje se smatra da je u nekoliko slučajeva prekršilo prava optuženih na pravično suđenje. Međutim, najuočljiviji nedostatak je mali broj krivičnih postupaka i presuda u predmetima vezanim za ratne zločine i međunarodne zločine, osnovni razlog zbog kojeg je program IJP uspostavljen.¹⁵⁶

U Srbiji, KTRZ i VRZ su suočeni sa serijom ozbiljnih problema. Bez velike političke podrške, nedovoljnog broja službenika u KTRZ i ograničenog broja istražnih sudija, opšte je mišljenje da je progres slab, mada se očekuje da će predviđene promene u zakonodavstvu poboljšati situaciju.¹⁵⁷ Lokalne i međunarodne NVO su često kritikovale sud zbog dugog vremenskog roka koji je bio potreban da se podignu optužnice, na primer, u predmetu braće Bytyqi, optužnica je podignuta sedam godina nakon njihovog ubistva. (vidi gore, str.28-9).

Međutim, međunarodne i lokalne NVO su najviše zabrinute zbog neuspeha KTRZ da podnese prijave protiv visokih zvaničnika policije i vojske, uključujući za zločine počinjene od strane pojedinaca koji su im neposredno podređeni.

Delimično, neuspeh da se podignu takve optužnice proizlazi iz odsustva adekvatne definicije komandne odgovornosti u primenjivom zakonodavstvu.¹⁵⁸ Međutim, postoje druge odredbe koje uključuju aspekte komandne odgovornosti, izvršenje zločina nečinjenjem, neizveštavanje o zločinima i podsticanje i pomaganje i podržavanje putem nečinjenja. Prema ICTJ /Međunarodni centar za tranziciju pravdu/ KTRZ nije bio spreman da koristi takve odredbe, komentarišući da KTRZ „izražava nelagodu u odnosu na komandnu odgovornost kao doktrinu čija bi primena mogla da ga dovede u sukob sa vojnom, policijskom i političkom elitom.” Amnesti Internešenel je februara 2009. godine uočio sličnu nelagodu na strani KTRZ kada je organizacija pokrenula pitanje otvorenih optužnica za „pokrivanje”.¹⁵⁹ ICTJ je takođe uočio da sudu nedostaju potrebni politički i vojni analitičari i istoričari koji bi pomogli pri sastavljanju takve kompleksne optužnice.

FHB je na oštar način izrazio svoju zabrinutost. U vezi s optužnicom za predmet Suva Reka/Suharekë, FHP je 2007. godine rekao sledeće: „Međutim, mada je nekoliko pripadnika odeljenja za unutrašnje poslove u Suvoj Reci optuženo, optužnica nije primenila princip komandne odgovornosti. Jasno je da KTRZ funkcioniše kao ogranak vlade umesto kao ogranak pravosuđa”.¹⁶⁰ Aprila 2009. godine, VRZ je oslobodio dvojicu oficira na komandnim funkcijama za ubistvo porodice Berisha u Suvoj Reci/Suharekë 1999. godine.¹⁶¹

NEDOSTATAK ZAŠTITE I PODRŠKE ZA SVEDOKE

Amnesti Internešenel smatra da ni Kosovo ni Srbija nisu preduzeli adekvatne mere da zaštite svedoke u postupcima krivičnog gonjenja ratnih zločina, od kojih većina i dalje strahuje za svoju bezbednost. Pored toga, tužioci u Srbiji, uključujući glavnog TRZ dobijali su pretnje.¹⁶²

Mada sada u Srbiji postoje mere za zaštitu svedoka, one su uvedene tek 2006. godine, uglavnom na insistiranje FHP, čiji su članovi, u nedostatku službenog programa za zaštitu svedoka sami pratili svedoke u sudnicu i obezbeđivali im smeštaj i podršku u Beogradu. Služba za podršku svedoka, koju je VRZ uspostavio juna 2006. godine, sastoji se od dve službenice koje nisu imale prethodnog iskustva za posao koji treba da obavljaju. Pošto su prošle obuku na Međunarodnom sudu i radeći u bliskoj saradnji sa FHP, one sada obavljaju aranžmane za putovanje i smeštaj za svedoke i vode računa o njima u zgradi suda. Međutim, one nemaju mogućnost da pruže psihološku podršku i nemaju budžet.

Zakon o zaštiti učesnika u krivičnom postupku iz 2006. godine naveo je mere za zaštitu osoba, uključujući zaštitu svedoka, optuženih i povređenih stranaka pre, tokom i nakon suđenja. U okviru suda, uvedene mere omogućavaju korišćenje pseudonima i video linkova za svedoke koji odbiju da dođu u Beograd.¹⁶³ Služba za zaštitu svedoka u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova štiti svedoke dok borave u Srbiji i uspešno je organizovala zaštitu rođaka svedoka izvan Srbije, mada je to predstavljalo problem za neke svedoke – uključujući policajce koji su i sami zaštićeni svedoci.

Na Kosovu, UNMIK-ovo pravilo 2001/20 o zaštiti povređenih stranaka i svedoka u krivičnim postupcima omogućava sudskim većima na Kosovu pravo da ograniče obelodanjivanje identiteta svedoka tamo gde se procenjuje da bi drugačije postupanje moglo da izloži svedoka i njegovu/njenu porodicu fizičkom nasrtaju i uključuje druge mere kojima se njihov identitet može zaštititi tokom suđenja.¹⁶⁴ Međutim, takve mere su ograničeno primenjivane od strane međunarodnog sudstva i ograničene su nedostatkom mogućnosti – na primer, video veza je moguća jedino u Okružnom sudu u Gnjilanu.¹⁶⁵ Služba za zaštitu policijskih svedoka UNMIK-a je izvor zabrinutosti za Amnesti Internešenel, koji je više puta tokom godina predlagao organima da se ona ojača i da joj se obezbede adekvatna sredstva.

Dana 10. oktobra 2005. godine, na suđenju za ratne zločine pred Većem sastavljenim od međunarodnih sudija u Gnjilanu/Gjilan, ključni svedok tužilaštva je ubijen i jedan anonimni svedok teško ranjen na pijaci u Zerzu/Xërë blizu Prizrena. Prema LSMS OEBS-a, nepoznati pojedinci su na kraju oteli telo bivšeg svedoka i zapalili ga. Deljeni su leci u kojima je Albanska narodna armija (ANA) preuzela odgovornost za ubistvo, tvrdeći da „[neće] prestati sa smaknućem svih kolaboracionista”. Lokalni list je tada u svom izveštaju o incidentu naveo ime preživelog svedoka. LSMS OEBS-a je javio da, prema istražiteljima koji su radili na predmetu, „Nespremnost lokalnog stanovništva da saraduje (strah od osвете i divljenje prema dvojici glavnih osumnjičenih) predstavlja glavni problem u radu na predmetu. Čak i kada su spremni da svedoče ili saraduju, javnost nema poverenja da vlasti mogu efikasno da ih zaštite od osвете osumnjičenih.”¹⁶⁶

Dalji primer koji pokazuje u kojoj meri je zaštita svedoka potrebna na Kosovu u predmetima ratnih zločina ilustruje problem sa kojim je bio suočen mnogo bolje opremljeni Međunarodni sud prilikom svog krivičnog postupka protiv bivšeg komandanta OVK-a Ramusha Haradinaja. Pretresno veće Međunarodnog suda u svojoj prvostepenoj presudi u predmetu *Haradinaj i drugi* navelo je značajne teškoće u dobijanju dokaza od 100 svedoka tužilaštva, od kojih je za njih 18 trebalo da bude izdat nalog *subpoena* kako bi se obezbedilo njihovo prisustvo. Pored

toga, za 34 svedoka su odobrene zaštitne mere, a četiri osobe su osuđene od strane Međunarodnog suda za nepoštovanje suda, uključujući novinara osuđenog jula 2008. godine zbog obelodanjivanja imena zaštićenog svedoka i i dvoje bivših zvaničnika kosovskih vlasti osuđenih decembra 2009. godine zbog pokušaja uticaja na zaštićenog svedoka.¹⁶⁷

Amnesti Internešenel smatra da su na Kosovu nespremnost svedoka da se jave i iznesu informacije o ratnim zločinima, njihovo odbijanje da svedoče u krivičnim postupcima i neadekvatan program zaštite svedoka, stvorili značajne prepreke za krivično gonjenje Albanaca odgovornih za otmice načinjene tokom, ili nakon ratnog sukoba.

POLITIČKE PREPREKE NA PUTU PRAVDE

Kako na Kosovu, tako i u Srbiji, bilo je očiglednog nedostatka političke volje da se pred lice pravde izvedu „njihovi” počinioci ratnih zločina. U nekim slučajevima, taj nedostatak političke volje, manifestovao se u nedostatku državne podrške sudskom procesu, dok u drugima, postoje očigledni dokazi političkog mešanja, uključujući u nekim slučajevima dokaze o konspiracijama mešanja u tok pravde. Posebno, Amnesti Internešenel smatra da su istrage u Srbiji oko prisilnih nestanaka navodno počinjenih od strane srpske policije sprečene ili opstruirane od strane Ministarstva unutrašnjih poslova. Na Kosovu, istrage protiv pripadnika OVK osumnjičenih za otmicu Srba i drugih manjina su na sličan način sprečene ili opstruirane od strane bivših pripadnika OVK-a i UNMIK-a.

Opstrukcije u Srbiji

Do početka 2001. godine, srpske vlasti su nastavile sa skrivanjem dokaza brojnih i teških kršenja ljudskih prava koja su počinile snage bezbednosti na Kosovu 1998. i 1999. godine. Na primer, čak i kada su dokazi o prikrivanju došli do javnosti, opstrukcija pod političkim uticajem sprečila je krivične istrage o odgovornosti za transportovanje tela s Kosova u samu Srbiju.

KONSPIRACIJA PRIKRIVANJA: NASTAVAK

Prema Časlavu Goluboviću, bivšem načelniku Sekretarijata za unutrašnje poslove u Boru, on je 6. aprila 1999. godine dobio telefonski poziv od Tomislava Miladinovića, načelnika kriminalističke policije, koji ga je izvestio o tome da je 5. aprila 1999. otkrivena hladnjača sa 20 do 30 tela. Kamion je pronađen kako pluta u Dunavu blizu mesta Tekija.¹⁶⁸

Tokom svedočenja na Međunarodnom sudu, Časlav Golubović je rekao da je negde oko 08:30 časova, 6. aprila 1999. godine on prijavio otkriće generalu Vlastimiru Đorđeviću u Ministarstvu unutrašnjih poslova, koji mu je navodno dao instrukciju da se reši tela. On je svedočio: „General Đorđević mi je rekao da u toku noći pokušam da prebacim leševe negde na područje Kladova.” Časlav Golubović je navodno instruiran da uništi hladnjaču i da ne daje nikakve informacije medijima. Takođe je izjavio da je instrukcija bila na nivou ministra unutrašnjih poslova, pokojnog Vlajka Stojiljkovića.¹⁶⁹ Tela su nakon toga izvukli ronioci, 9. aprila 1999. godine i sahranjena su u Batajnici.

Pored toga, zamenik javnog tužioca u Negotinu je 6. aprila 1999. godine, postupajući prema informacijama dobijenim od strane lokalne policije, obavestio o otkriću Okružnog javnog tužioca. Zamenik javnog tužioca u Negotinu obavešten je narednog dana da se po tom predmetu dalje više neće voditi istraga.¹⁷⁰

Postojanje tela ostalo je „državna tajna” do 1. maja 2001. godine, kada je u lokalnim novinama objavljen

članak u kojem je objavljeno o otkriću hladnjače u kome su bili leševi s Kosova iz aprila 1999. godine.¹⁷¹

Kao posledica medijskih protesta, 12. maja 2001. godine, ministar unutrašnjih poslova Vlajko Stojiljković i njegov zamenik Sreten Lukić, bili su prisiljeni da uspostave radnu grupu koja će istražiti te navode. Prema dokazima koji su izneti na Međunarodnom sudu, „[Sreten] Lukić je radnoj grupi dao instrukciju da osigura da niko ne bude isključen iz istrage i da ne čini nikakve usluge i dao je radnoj grupi puno ovlašćenje u toku istrage. Prema Draganu Furduloviću, radna grupa je mogla da radi potpuno nezavisno i bez opstrukcija prilikom preduzimanja punih mera protiv bilo kog pripadnika MUP-a.”¹⁷²

Radna grupa je obavila razgovore sa 30 policajaca i civila u periodu između 12. i 15. maja 2001. godine i njene beleške su prosleđene Okružnom javnom tužiocu u Beogradu. Mada je Vlastimir Đorđević odbio da svedoči pred radnom grupom, pomoćnik šefa kabineta Vlastimira Đorđevića, Slobodan Borisavljević svedočio je pred Međunarodnim sudom da je dobio instrukciju od Vlastimira Đorđevića da obavi isplate licima koja su radila na transportu tela. Radna grupa nije razgovarala sa Sretenom Lukićem, koji je 1999. godine bio načelnik MUP-a na Kosovu.¹⁷³

Dana 25. maja 2001. godine, radna grupa je potvrdila da su ministar unutrašnjih poslova Vlajko Stojiljković i načelnik Resora javne bezbednosti (RJB), Vlastimir Đorđević otkrili tela 1999. godine proglasili «državnom tajnom». Prema svedočenjima iznetim pred Međunarodnim sudom: „*U Saopštenju se dalje prenosi da je marta 1999. godine održan sastanak u Kabinetu Slobodana Miloševića, kome su prisustvovali sam Milošević kao i Stojiljković, Đorđević, i Radomir Marković (načelnik RDB),¹⁷⁴ tokom koga je Đorđević pokrenuo pitanje čišćenja terena na Kosovu koje je nazvano terminom 'asanacija.'* Milošević je nakon toga naredio Stojiljkoviću da *'preduzme mere da se uklone svi tragovi koji bi mogli da ukažu na postojanje dokaza o počinjenim zločinima. Prema saopštenju, problem je dodatno razmatran marta 1999. godine u Kabinetu Stojiljkovića. Cilj je bio da se uklone civilne žrtve koje bi potencijalno mogle da postanu predmet istrage Međunarodnog suda. Treći sastanak održan je nešto kasnije, kada je Đorđević obavio pripreme u vezi sa asanacijom tela sa Kosova.*”¹⁷⁵ U drugom saopštenju, objavljenom 26. juna 2001. godine, radna grupa je rekla da je hladnjača sadržala tela na kojima su bile uniforme OVK-a, mada dokazi koji su pribavljeni u to vreme, a o čemu je na Međunarodnom sudu svedočio Boško Radojković, policajac iz Kladova koji je pozvan na lice mesta, 5. aprila 1999. godine, tela su pripadala civilima, među kojima je bilo i žena.¹⁷⁶

Čak i kada su tela ekshumirana, nije objavljeno o daljem napretku u krivičnoj istrazi. Marta 2002. godine, Dragan Karleuša, zamenik načelnika odeljenja za organizovni kriminal srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova, koji je vodio istragu o masovnim grobnicama «nije bio u mogućnosti» da pruži informacije o progresu u istrazi. Kasnije tokom 2002. godine, neimenovani izvor iz policije savetovao je štampi da informacije treba tražiti od sudova, tvrdeći da je posebno tužilaštvo ometalo policijsku istragu. Državni tužilac je izneo protivoptužbu, tvrdeći da nisu bili u mogućnosti da započnu krivični postupak jer policija još uvek nije podnela krivičnu prijavu.¹⁷⁷

Dana 24. juna 2003. godine, Vladan Batić, ministar pravde Srbije u govoru pred Skupštinom Srbije prilikom iznošenja predloga zakona o krivičnom gonjenju ratnih zločina pred domaćim sudovima i govoreći o Batajnici i Petrovom Selu (vidi str.21-1), ukazao je da će ovi predmeti biti prvi koje će krivično goniti novo Veće za ratne zločine koje je predviđeno zakonom. Dok su krivični postupci vezani za ubistva lica pronađenih u grobovima u toku (vidi str. 30-1, predmeti Suva Reka i Bytici) i drugi slični predmeti su pod istragom, Amnesti Internešenel je zabrinut da su iz samog VRZ 2009. godine rekli organizaciji da ne nameravaju da istražuju pitanje prikriivanja, koje oni smatraju predmetom za Međunarodni sud.¹⁷⁸

Opstrukcija pravde nastavlja se od juna 1999. godine odbijanjem vlasti u Srbiji da predaju osumnjičene koje je optužio Međunarodni sud, sve do uvođenja zakona o saradnji s Međunarodnim sudom, 11. aprila 2002. godine. Odmah nakon što je zakon izglasan, srpski ministar unutrašnjih poslova Vlajko Stojiljković, koga je Međunarodni sud optužio maja 1999. godine,¹⁷⁹ izvršio je samoubistvo vatrenim oružjem, preminuvši dva dana nakon toga. Vlasti su predale preostale osumnjičene. General Ojdanić se predao 24. aprila 2002. godine, a Nikola Šainović 2. maja 2002. godine. Milan Milutinović se nije predao do 20. januara 2003. godine, nakon što je okončao svoj mandat, decembra 2002. godine. Pod daljim međunarodnim pritiskom, uključujući od strane EU, preostali osumnjičeni su «ubeđeni» od strane vlade da se predaju. Vladimir Lazarević se predao 3. februara 2005. godine, Sreten Lukić 4. aprila 2005. godine, a Nebojša Pavković 25. aprila 2005. godine.

Čak i nakon uspostavljanja Specijalnog veća za ratne zločine u Srbiji (SVRZ) 2003. godine, Vlada predvođena Demokratskom strankom Srbije Vojislava Koštunice nije davala javnu podršku radu Suda dok su ministri pravde i unutrašnjih poslova ili aktivno podrivali ili ignorisali Sud.¹⁸⁰ I 2009. godine NVO izveštavaju o otporu članova Skupštine prema SVRZ. FHP je takođe obavestio Amnesti Internešenel da je pomoć koju je prethodno obećao šef ISRZ u pripremi „Memorijalne knjige o Kosovu” (koja sadrži rezimee iskaza o svakoj osobi koja je mrtva ili koja se vodi kao nestala u periodu od januara 1998. do decembra 2000. godine i čiji je cilj bio da se pomogne u krivičnoj istrazi) prestala nakon kadrovskih promena u Ministarstvu unutrašnjih poslova.¹⁸¹

Takođe, Zakon o odgovornosti zbog kršenja ljudskih prava, koji je Skupština Srbije usvojila juna 2003. godine, a koji ima za cilj da uvede proveru ljudi koji rade na javnim dužnostima, uključujući zaposlene u policiji, ostaje neprimenjen zbog suprotstavljanja poslanika Skupštine Srbije iz redova Srpske radikalne stranke, Demokratske stranke Srbije i Socijalističke partije Srbije.¹⁸²

Opstrukcije na Kosovu

Na Kosovu, trajanje uticaja i političkog autoriteta bivših glavnih vođa OVK-a, uključujući njihovu podršku za osuđene počiniocce zločina, proizvelo je sličnu klimu nekažnjivosti. Na primer, 2006. godine, Agim Çeku – premijer Kosova – posetio je generala OVK-a Selima Krasniqija nakon što je ovaj osuđen 2006. godine za ratne zločine, uključujući nezakonito pritvaranje i kidnapovanje Albanaca (vidi str.33 u prethodnom delu teksta), navodno rekavši: „Kosovu su potrebni ljudi kao general Selim Krasniqi.”¹⁸³

Bilo kakvo neispunjavanje obaveze krivičnog gonjenja kršenja ljudskih prava je neprihvatljivo. Mada nespremnost bivših zaraćenih strana da «sami» sprovedu krivična gonjenja krši njihovo pridržavanje međunarodnih obaveza, to nije neočekivano. Međutim, Amnesti Internešenel smatra vidljivu nespremnost UNMIK-a da istražuje i krivično goni ratne zločine koje je OVK počinio protiv nealbanaca, kao razlog za veliku zabrinutost. Ne samo da je UNMIK deo UN-a, već je on odgovoran Savetu bezbednosti za zaštitu i garantovanje ljudskih prava svih lica na Kosovu.

Štaviše, međunarodne sudije i tužioci koji pripadaju (IJP) programu UNMIK-a su tu kako bi obezbedili da se suđenja za ratne zločine i međunarodne zločine sprovedu nepristrasno i u skladu sa međunarodnim standardima pravičnog suđenja.

Amnesti Internešenel je 2008. godine izrazio zabrinutost oko nezavisnosti IJP-a, za koju smatra da je podrivena procesom dodele predmeta međunarodnim sudijama i tužiocima od strane izvršnih organa. Organizacija je izrazila duboku zabrinutost zbog mešanja izvršnog dela administracije UNMIK-a, koja nije ograničena na izbor i dodelu predmeta, već se možda proširila i na mešanje i u samo vođenje predmeta.¹⁸⁴

Jedan međunarodni sudija je rekao Amnesti Internešenelu: „Ukoliko oslobodite previše Srba, oni [Pravosudni odsek UNMIK-a] vam verovatno neće više dodeljivati predmete koji se odnose na ratne zločine ...”¹⁸⁵ Jedan drugi bivši međunarodni sudija rekao je Amnesti Internešenelu da se znalo da jedan visoki službenik UNMIK-a vrši pritisak na sudije u određenim predmetima i da je politički pritisak korišćen kako bi se barem jedan sudija i jedan tužilac prisilili da odu.¹⁸⁶ Pouzdane informacije takođe sugerišu da su u okviru Pravosudnog odseka UNMIK-a donošene odluke o suzdržavanju od istrage i krivičnog gonjenja visokih političkih ličnosti, uključujući Ramusha Haradinaja, u vezi s navodima koji se odnose na smrt člana porodice Musaj.¹⁸⁷

Amnesti Internešenel je zabrinut zbog drugih intervencija o kojima postoje informacije u sprovođenje pravde od strane Kancelarije SPGS. Organizacija je obavestena da su takve intervencije motivisane političkim obzirima, koji su davali prioritet političkoj stabilnosti i bezbednosti Kosova nad poštovanjem ljudskih prava u zajednicama na Kosovu. Nekoliko službenika UNMIK-a obavestilo je Amnesti Internešenel da je «vreme da se krene dalje», sugerišući da prošlost treba da bude zaboravljena. Izvestilac Michael Montgomery je ovo potvrdio: „Nekoliko bivših zvaničnika UNMIK-a mi je reklo da ne postoji politička podrška za značajnija krivična gonjenja ratnih zločina, posebno nakon nemira iz marta 2004. godine uperenih protiv srpske manjine.”¹⁸⁸

Amnesti Internešenel smatra da su neke akcije koje je preduzeo UNMIK prevazišle granice političke svrsishodnosti, posebno u slučajevima bivših vođa OVK-a koji su bili na funkciji u Provizornim institucijama samostalne vlasti (PISV).

Hashim Tači je 2003. godine uhapšen u Budimpešti na osnovu međunarodne poternice izdate u ime vlasti Srbije od strane Interpola, ali je on pušten nakon navodnog telefonskog poziva SPGS Michaela Steinera. Slično tome, oktobra 2003. godine, bivši komandant Agim Çeku, koji je uhapšen na osnovu poternice Interpola, pušten je navodno nakon što je tadašnji SPGS, Harri Holkeri intervenisao kod slovenačkih vlasti. Marta 2004. godine, Agim Çeku je ponovo pušten navodno nakon intervencije SPGS nakon što je na osnovu iste poternice uhapšen u Budimpešti.¹⁸⁹

Tužilaštvo Međunarodnog suda izrazilo je posebnu zabrinutost zbog odnosa između UNMIK-a i Ramusha Haradinaja, koji je imao uticaj u stvaranju osećanja nekažnjivosti i podsticanja pritiska na svedoke. Prema Jean-Daniel Rucheu, političkom savetniku glavnog tužioca: „Postojala je opšta atmosfera pritiska; oni [UNMIK] nisu učinili ništa da se takva atmosfera promeni.” On je navodno izjavio da je sastanak između visokih zvaničnika UNMIK-a i Ramusha Haradinaja pre njegove dobrovoljne predaje Međunarodnom sudu marta 2007. godine, i po povratku na Međunarodni sud nakon njegovog privremenog puštanja na slobodu, „imao deprimirajući efekat na naše svedoke.”¹⁹⁰ Komentarišući transfer bivšeg vođe OVK-a na Međunarodni sud, SPGS Soren-Jessen Peterson je izjavio: „Lično mi je žao da više ne radim sa bliskim partnerom i prijateljem.”¹⁹¹

Amnesti Internešenel je pronašao neoborive dokaze o jednom pokušaju SPGS 2006. godine da se umeša u krivični postupak protiv Antona Lekaja, bivšeg pripadnika OVK-a, optuženog za ratne zločine pri VRZ u Beogradu. Optužnica je sadržala otmicu i ubistvo grupe romskih muškaraca. Amnesti Internešenel je razgovarao sa jednim od preživelih 2000. godine.¹⁹²

MEŠANJE IZVRŠNE VLASTI

Bivši pripadnik OVK-a, Anton Lekaj, uhapšen je u Crnoj Gori avgusta 2004. godine u vezi s krađom putničkog vozila i prebačen je u Srbiju na osnovu optužnice VRZ. On je bio optužen za ratne zločine protiv civilnog stanovništva, uključujući silovanje maloletne Romkinje, 13. juna 1999. godine u hotelu «Paštrik» u Prizrenu, prebijanje i drugo zlostavljanje dva lica, 13. juna 1999. godine u istom hotelu, nehumano i degradirajuće postupanje prema zatočeniku u noći između 13. i 14. juna, prebacivanje četiri Roma na drugu lokaciju u noći 15. juna 1999. godine i ubistvo trojice od tih ljudi. 193 Postupak pri VRZ Okružnog suda u Beogradu započeo je 18. novembra 2005. godine.

U sredu 3. aprila 2006. godine, kosovski dnevni list, Koha Ditore, javio je da je SPGS pisao srpskim vlastima osporavajući nadležnost beogradskog VRZ za postupak protiv Antona Lekaja. 194 Dana 4. aprila 2006. godine na sastanku sa Službom za pravna pitanja UNMIK-a (OLA), Amnesti Internešenel je obavešten da OLA smatra da VRZ nema jurisdikciju nad ovim predmetom. OLA je takođe bila mišljenja da su optužnica protiv Antona Lekaja i druge optužnice protiv bivših vođa OVK-a, Hashima Thacija, Agima Cekua i Ramusha Haradinaja, nezakonite na osnovu toga da su te optužnice podignute od strane «paralelnog suda» u Nišu, u samoj Srbiji nakon povlačenja srpskih vlasti sa Kosova, jula 1999. godine. OLA je potvrdila da je SPGS pisao srpskim vlastima tražeći povlačenje optužnica koje su od strane srpskih vlasti prosleđene Interpolu. (str.49).¹⁹⁵

OLA nije mogla da potvrdi da li je UNMIK otvorio istragu u navode protiv Antona Lekaja. Ona nije ni potvrdila da će takva istraga biti otvorena u slučaju da Srbija predmet preda UNMIK-u, tvrdeći da ukoliko takvi dokazi budu dostavljeni, oni će ih „proučiti.”¹⁹⁶

Septembra 2000. godine, organizacija je obavila razgovor sa B.S., Romom koji živi u izbegličkom logoru i koji je izjavio da je njegov brat Rexh Shala (Redž Šalja) nestao.¹⁹⁷

Prema B.S.-u, juna 1999. godine, nakon što je okončano bombardovanje od strane NATO-a, trebalo je da se obavi venčanje Rexh Shale sa S.T. Kao što je običaj, mladoženja i osmorica drugih muškaraca otišli su u kuću mlade koja je udaljena nekih 100 metara, kako bi je povelu na svadbu. Na povratku, pojavila su se četvorica ili petorica muškaraca, za koje su smatrali da su pripadnici OVK-a i sve ih uhapsili, uključujući Rexh Shalu i S.T. Odveli su ih u tekstilnu fabriku u Đakovici, a nakon toga u podrum hotela Paštrik. B.S. je rekao Amnesti Internešenelu da su ih tukli, a da su neki pretrpeli povrede nožem po licu i telu, a da su drugima držali prislonjeno automatsko oružje uz vrat. Prema B.S.-u S.T. je silovalo nekoliko muškaraca u podrumu hotela i to pred drugim zatočenicima i to po naređenju komandira koji ju je silovao prvi. Prepoznali su komandira.

Nekoliko muškaraca i S.T. su pušteni. Preostaloj četvorici muškaraca, uključujući B.S. i njegovog brata rečeno je da ih vode kući. Međutim prisilili su ih da uđu u automobil i odveli su ih u skladište na putu Đakovica – Prizren. Prema B.S.-u, OVK su tada otvorili vatru iz vatrenog oružja pogodivši njegovog brata i drugu dvojicu muškaraca. B.S. je uspeo da pobegne tako što je skočio u reku, pobjegavši plivajući pod vodom.¹⁹⁸ On je rekao Amnesti Internešenelu 2000. godine da ne zna da li je njegov brat živ ili mrtav.

Oktobra 2007. godine, Anton Lekaj je osuđen na 13 godina zatvora. Dana 26. februara 2007. godine Veće za ratne zločine Vrhovnog suda Srbije je potvrdilo presudu. Telo Rexh Shale još uvek nije pronađeno.

5. PRAVA ROĐAKA

U prethodnim poglavljima videli smo kako srpske vlasti i UNMIK nisu pružili rođacima žrtava prisilnih nestanaka i otmica faktički pristup pravdi putem krivičnog pravosudnog sistema. U ovom poglavlju Amnesty Internešenel iznosi podatke kako iste te vlasti, kao i vlada Kosova, nisu omogućile rodbini pristup adekvatnim reparacijama.

Pravo na reparacije pojašnjeno je u Osnovnim principima i uputstvima UN-a o pravu na sudsku zaštitu i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava.¹⁹⁹ U skladu sa tim Osnovnim principima i uputstvima, pored faktičkog pristupa pravdi, rodbina onih koji su bili izloženi prisilnim nestancima ili otmicama tokom sukoba na Kosovu i neposredno nakon njega trebalo bi da dobije adekvatnu, konkretnu i brzu reparaciju za pretrpljenu štetu, uključujući restituciju, kompenzaciju, rehabilitaciju, zadovoljstvo i garancije neponavljanja.

Ovih pet formi reparacije definisani su članovima 19-23 u Osnovnim principima i uputstvima UN-a o pravu na sudsku zaštitu i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

19. Restitucija bi trebalo, gde god je to moguće, da vrati žrtvu u prvobitnu situaciju pre nego što je došlo do teških kršenja međunarodnih ljudskih prava ili ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Restitucija kao prikladno uključuje: povratak slobode, uživanje ljudskih prava, identitet, porodični život i državljanstvo, povratak u mesto boravka, restituciju zaposlenja i povratak imovine.

20. Kompenzacija treba da bude data za ekonomski procenjivu štetu, koliko je odgovarajuće i proporcionalno težini kršenja i okolnosti svakog slučaja, proizlazeći iz teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava, kao što su:

- (a) Telesna ili duševna povreda;
- (b) Propuštene mogućnosti, kao što je zaposlenje, obrazovanje i socijalne beneficije;
- (c) Materijalna šteta i gubitak prihoda, uključujući gubitak sposobnosti za zaradu;
- (d) Moralna šteta;
- (e) Troškovi potrebni za stručnu pravnu pomoć, lekove i lekarske usluge i psihološke i socijalne usluge.

21. Rehabilitacija treba da uključuje medicinsku i psihološku negu, kao i pravne i socijalne usluge.

22. Zadovoljenje bi trebalo da uključuje, tamo gde je to primenljivo, bilo koji ili sve od sledećih:

- (a) Efikasne mere usmerene na prekid daljih kršenja;
- (b) Verifikaciju činjenica i puno javno obelodanjivanje istine u meri da takvo obelodanjivanje ne izazove dalje povrede ili pretnje bezbednosti i interesima žrtve, rođacima žrtve, svedocima ili osobama koje su intervenisale

radi pružanja pomoći žrtvi ili sprečavanju daljih pojava kršenja;

(c) Potragu gde se nalaze nestali, za identitetom dece otetih i telima onih koji su ubijeni, kao i pomoć pri povratku, identifikaciji i ponovnoj sahrani tela u skladu s izraženim željama žrtava, ili društvenoj praksi porodice i zajednica

(d) Službenu deklaraciju ili sudsku odluku kojom se vraća dignitet, reputacija i prava žrtve ili osoba koje su blisko povezane sa žrtvom;

(e) Javno izvinjenje, uključujući priznavanje činjenica i prihvatanje odgovornosti;

(f) Sudske i administrativne sankcije protiv osoba odgovornih za kršenja;

(g) Komemoracije i odavanje počasti žrtvama;

(h) Uključivanje tačnog prikaza kršenja međunarodnih ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava koja su se dogodila uz obuku i obrazovni materijal na svim nivoima.

23. Garancije o neponavljanju bi trebalo da uključuju, tamo gde je to primenljivo, bilo koju ili sve mere koje će doprineti prevenciji:

(a) Obezbeđivanje efikasne civilne kontrole vojnih i snaga bezbednosti:

(b) Obezbeđivanje da svi civilni i vojni postupci poštuju međunarodne standarde redovnog sudskog postupka, pravičnosti i nepristrasnosti;

(c) Jačanje nezavisnosti sudstva;

(d) Zaštitu lica u pravnoj, medicinskoj i zdravstvenim profesijama staranja, medijima i drugim povezanim profesijama i zaštitu za branioce ljudskih prava;

(e) Pružanje, na prioritetnoj i stalnoj osnovi, obrazovanja o ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom pravu svim sektorima društva i obuke službenicima organa unutrašnjih poslova, kao i vojnim i bezbednosnim snagama;

(f) Promovisanje poštovanja pravila ponašanja i etičkih normi, posebno međunarodnih standarda od strane javnih službenika, uključujući organe unutrašnjih poslova, organe kazneno-popravnih ustanova, medija, zdravstvenih, psiholoških i socijalnih službi, vojnog osoblja, kao i privrednih preduzeća;

(g) Promovisanje mehanizama za sprečavanje i nadzor društvenih konflikata i njihovo rešavanje;

(h) Preispitivanje i reformisanje zakona koji doprinose ili omogućavaju teška kršenja međunarodnih ljudskih prava i teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

Kao što smo videli, rođacima, kako u Srbiji, tako i na Kosovu, nisu bila garantovana prava na "zadovoljštinu", koja su definisana gore navedenim članom 22, između ostalog kao: " Verifikacija činjenica i puno javno obelodanjivanje istine ... Potraga gde se nalaze nestali, ...i

tela onih koji su ubijeni". Niti su oni dobili javno izvinjenje, niti su vlasti obavile "komemoracije i odavanje počasti žrtvama". Rođaci, kako u Srbiji, tako i na Kosovu, moraju da se bore za svoja prava.

ROĐACI TRAŽE SVOJA PRAVA

Rođaci nestalih nisu samo pasivne žrtve kršenja ljudskih prava, već su i dalje aktivni u traženju svojih prava. Organizujući se u udruženja porodica, kako na Kosovu, tako i u Srbiji, koristili su raznovrsne mere kako bi ubedili vlasti da im iznesu istinu. Pisali su svakoj nacionalnoj i relevantnim međunarodnim vlastima, pomagali su u radu komisija i pružali su podršku jedni drugima.

Rođaci su takođe preduzeli aktivnosti na Kosovu 2004. godine, kada su okačili fotografije nestalih ispred zgrade Skupštine Kosova, podsećajući vladu na njene odgovornosti. Slike sada blede na suncu i kiši, kao testament neaktivnosti vlasti. Drugi su protestovali pred prostorijama vlade i međunarodnih institucija u Beogradu i Prištini ili su tražili delegacije koje su bile u posetama, pokušavajući da utiču na one koji bi možda bili u mogućnosti da izvrše pritisak na vlasti koje su se na njih oglušile.

Oni – a to su uglavnom žene – majke i sestre nestalih, štrajkovale su glađu, kako u Srbiji, tako i na Kosovu. Njih na stotine blokirale su ključne ulice u Prištini i za to su bile hapšene.

Lokalne NVO pridružile su se njihovim kampanjama. Akciona mreža Kosova (KAN) je zajedno sa Koordinacionim savetom udruženja porodica talaca, nestalih i porodica sa ratnim žrtvama 2003-2004. godine prikupila 236.311 potpisa za peticiju, „Svima nam nedostaju.“ Ona je bila upućena UN-u, SAD-u, EU, Evropskoj komisiji (EK), UNMIK-u i Skupštini Kosova, vladi i predsedniku i tražila je povratak tela iz Srbije i započinjanje sudskih postupaka.²⁰⁰ U Srbiji, FHP je neprekidno radio na poštovanju prava rođaka i uspostavio je inicijativu kojom se traži formiranje *Regionalne komisije koja bi imala mandat da ustanovi i obelodani činjenice o ratnim zločinima počinjenim u bivšoj Jugoslaviji* (REKOM), koja bi imala za cilj da pruži „sistemski mehanizam za pronalaženje istine i izricanja istine o ratnim zločinima.“²⁰¹

Amnesti Internešenel smatra da konkretna situacija onih koji su direktno pogođeni otmicama i prisilnim nestancima zahteva rodno senzitivn pristup. Dok su žrtve prisilnih nestanaka i otmica u kontekstu sukoba na Kosovu i neposredno nakon njega uglavnom muškarci (više od 85 posto), preživeli žrtve su uglavnom žene. Za mnoge, gubitak članova porodice (a u nekim slučajevima raseljavanje iz mesta porekla) dovelo je do negativnih efekata po njihove društvene i ekonomske okolnosti. Retko ko od njih prima adekvatnu društvenu ili ekonomsku pomoć, ili zakonsku potvrdu od strane svojih vlasti. Kako u Srbiji, tako i na Kosovu, rodbina nestalih i otetih smatra da su njihove vlade uradile jako malo da im pomognu.

REPARACIJE: KOMPENZACIJA ŽRTVAMA I NJIHOVIM PORODICAMA

U osnovnim principima i uputstvima UN-a o pravu na sudsku zaštitu i reparacije koji su citirani u prethodnom delu teksta traži se od država da pruže adekvatnu, konkretnu i pravovremenu reparaciju, proporcionalnu težini prekršaja i pretrpljenoj povredi. Amnesti Internešenel smatra da većina civilnih žrtava teških kršenja ljudskih prava na Kosovu nisu dobili takvu odgovarajuću reparaciju.²⁰²

Na osnovu zakona o pravu civilnih i ratnih žrtava rata, kako u Srbiji, tako i na Kosovu, rođaci

nestalih imaju prava na socijalne beneficije. Amnesty Internešenel, međutim smatra da to zakonodavstvo diskriminiše porodice civilnih žrtava rata i ne pruža im adekvatnu kompenzaciju.

U Srbiji

Srpsko zakonodavstvo o vojnim i civilnim invalidima predviđa novčanu kompenzaciju u vidu mesečnih isplata licima koja su onesposobljena tokom rata i porodicama lica ubijenim u oružanom sukobu ili onima koji su preminuli od posledica povreda zadobijenih u vezi sa sukobom.²⁰³ Na osnovu zakona, porodice nestalih vojnika imaju pravo na porodične invalidske penzije, ali su porodice nestalih civila jedino u mogućnosti da iskoriste ovo pravo ukoliko pokrenu građanski postupak da bi nestalu osobu proglasili mrtvom. Većina porodica, ili nisu upoznate da mesečnu kompenzaciju mogu da prime pod tim uslovima, ili ne žele da pokrenu takav postupak, nadajući se da je njihov rođak još uvek na životu.²⁰⁴

Na osnovu zakona, porodice vojnih žrtava automatski dobijaju mesečnu porodičnu invalidsku pomoć, gde tročlana porodica dobija oko 92.500 dinara (oko 1.170 evra 2007. godine). Međutim, porodicama civila koji su ubijeni uskraćena je takva pomoć ukoliko imaju primanja koja prelaze predviđenu granicu. Oni koji su imali pravo 2007. godine primali su oko 14.750 dinara (187 evra) po porodici, bez obzira na broj primalaca. U Srbiji, krajem 2007. godine samo 1.972 osoba (ne nužno sa Kosova) imalo je pravo na takvu beneficiju i odobren im je status civilnog ratnog invalida.

Međunarodni centar za tranzicionu pravdu (ICTJ) bio je mišljenja da „zakonodavstvo predviđa potpuno neravnopravan tretman vojnih žrtava i članova njihovih porodica, s jedne strane, i civilnih žrtava i članova njihovih porodica s druge. Porodice palih boraca dobijaju obilne invalidnine bez obzira na svoju finansijsku situaciju, dok porodice ubijenih civila dobijaju skromne prihode samo ako su u teškoj ekonomskoj situaciji.”²⁰⁵ Takve porodice mogu da dobiju nadoknadu za pogrebe, finansijska davanja i *ad hoc* davanja iz humanitarne pomoći od Komisije za nestale osobe.

Predsednik srpske Komisije za nestala lica, Veljko Odalović, priznao je da su zakonske odredbe neadekvatne i da se svi rođaci ne kvalifikuju za takve beneficije. On je rekao Amnesty Internešenelu da rodbina otetih lica, na primer, prolazi gore od porodica bivših pripadnika MUP-a ili drugih lica koja su prethodno bila zaposlena na Kosovu, a koji dobijaju penzije od srpskog Ministarstva za Kosovo i Metohiju.²⁰⁶

Srbija nema zakon o nestalim osobama. Prema Veljku Odaloviću, nedostaje politička volja za uvođenjem zakona, koji bi se takođe odnosio na procenjenih 10.000 rođaka nestalih osoba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine koji su sada građani Srbije. Umesto toga, srpska Komisija za nestala lica, uz uputstva koja je pripremio MKCK, pokušava da pripremi priručnik koji bi rodbini pružio uputstva o njihovim pravima na pomoć na osnovu drugih zakona i da izmeni zakone kako bi se omogućila takva pomoć.²⁰⁷ Organizacija primećuje da će mnogobrojna rodbina Roma, koja ne može da stekne pravo državljanstva, i dalje biti isključena iz takvih beneficija.

U Srbiji, rodbina nestalih se ne smatra žrtvama. Na osnovu zakona, žrtva se definiše kao „osoba koja pretrpi fizičku povredu od najmanje 50% zbog rane ili povrede koja je ostavila vidljive tragove, izazvane mučenjem ili oduzimanjem slobode od strane neprijatelja tokom rata, tokom ratnih operacija, od zaostalog ratnog materijala ili od neprijateljske sabotaže, tj.

terorističkog čina." Zatočene osobe, žrtve seksualnog nasilja i torture su takođe isključene iz administrativnih kompenzacija osim ako ne dostignu prag fizičke povrede.²⁰⁸ Dok druge „žrtve” mogu da traže kompenzaciju preko sudova, „visoki standard dokazivanja i isteka statuta ograničenja u većini slučajeva sprečavaju žrtve od dobijanja kompenzacija za fizičku ili duševnu povredu.”²⁰⁹ Zakon o administrativnim kompenzacijama takođe isključuje one povrede ili gubitak života koji je proistekao od delovanja srpskih državnih službi, čime su isključeni Albanci s Kosova koji su bili izloženi prisilnom nestanku od strane srpskih snaga.²¹⁰

Na Kosovu

„UNMIK, u saradnji sa PISG ... bi trebalo da obezbedi da rodbina 'nestalih' i otetih lica ima pristup adekvatnoj kompenzaciji.” Komitet UN za ljudska prava, juli 2006. godine.²¹¹ UNMIK-ovim Pravilom 2000/66 predviđeno je pravo na kompenzaciju u vidu beneficija za ratne invalide i najbližu rodbinu onih koji su umrli kao posledica oružanog sukoba na Kosovu. Ono je takođe ustanovilo Specijalni fond, koji je vodilo Odeljenje za zdravstvo i socijalnu pomoć, iz koga se mogu isplaćivati takve beneficije.²¹² Odredbe nisu izričito predviđale pravo na kompenzaciju porodicama nestalih koje su imale pravo da primaju mesečni kompenzacioni iznos tek kada se njihov član porodice proglašuje mrtvim. Veoma mali broj Albanaca sa Kosova je bio spreman da dâ takvu izjavu: u decembru 2007. godine samo je osam porodica lica koja su se još uvek vodila kao nestala primalo kompenzaciju. Onima kojima je utvrđeno da su rođaci mrtvi, vlada je pokrivala troškove pogreba (uključujući kupovinu mrtvačkog kovčega) i plaćala je skromnu jednokratnu kompenzacionu sumu.²¹³

Pravilo UNMIK-a je jedino predviđalo da se beneficije daju porodicama civilnih žrtava rata koje su umrle ili su nestale („čija je sudbina još uvek nepoznata”) u periodu između 27. februara 1998. godine i 20. juna 1999. godine. Stoga, ono isključuje rodbinu manjina otetu nakon 10. juna 1999. godine, od kojih se mnogi i danas nalaze u srpskom delu Kosova.²¹⁴

Na Kosovu, Zakon o statusu i pravima porodica mučenika OVK-a, ratnih invalida i veterana i porodica civilnih žrtava rata, usvojen je od strane skupštine februara 2006. godine. Novi zakon prvenstveno predviđa finansijske i druge beneficije za porodice pokojnih i ranjenih pripadnika OVK-a i drugih naoružanih grupacija.²¹⁵ Kao i zakon u Srbiji, ovaj zakon stvara ogromni raskorak između prava datih i beneficija pruženih članovima porodica vojnih i civilnih žrtava.²¹⁶ Na osnovu zakona, od porodica se ne traži da proglase da je nestali član porodice mrtav kako bi stekli pravo na finansijsku kompenzaciju. Međutim, 2007. godine, odredbe novog zakona su primenjene samo u odnosu na prava porodica nestalih boraca, ali ne i nestalih civila.

Maja 2008. godine, pod pritiskom udruženja porodica i ICMP, predložen je amandman na zakon s ciljem priznavanja prava porodica „nestalih”. Sada predložen kao zaseban zakon, očekuje se da stupi na snagu do novembra 2009. godine.²¹⁷ Nacrt zakona u koji je Amnesti Internešenel imao uvid februara 2009. godine nije imao detaljne definicije ili adekvatne odredbe, uključujući pravo rođaka da znaju i njihovo pravo na kompenzaciju. Pokrenuta su i pitanja o tome da li će biti dostupna sredstva kako bi se zakon primenio.²¹⁸

PRISTUP REPARACIJAMA PUTEM GRAĐANSKIH POSTUPAKA

Deklaracija UN-a o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe vlasti kaže: „Lice se može smatrati žrtvom na osnovu ove Deklaracije bez obzira da li je počinitelj

identifikovan, uhvaćen, krivično gonjen ili osuđen i bez obzira na porodični odnos između počinioca i žrtve. Termin 'žrtva' takođe uključuje, gde to odgovara, neposrednu porodicu ili pripadnike porodice neposredne žrtve i lica koja su pretrpela štetu prilikom intervencije da pomognu žrtvama u nevolji ili da spreče nedelo. Dužnost pružanja reparacija žrtvama kršenja ljudskih prava stoga nije zavisna od krivičnog gonjenja, mada se krivično gonjenje počinioca može smatrati integralnim delom prava na ispravak." (Odeljak A (2)).

Zakonodavstvo i u Srbiji i na Kosovu predviđa da se mogu podneti građanske tužbe protiv, kako javnih lica, tako i nedržavnih činilaca za kršenje nacionalnog zakona. Međutim, Amnesty Internešenel primećuje da civilne tužbe podnete za reparacije do sada nisu imale uspeha. Dana 24. januara 2007. godine, FHP je u ime 24 člana porodice 14 civila ubijenih u Podujevu/Podujevë, 28. marta 1999. godine od strane rezervista srpske policije poznatih kao "Škorpioni", podneo građansku tužbu kojom se od Srbije traži kompenzacija za ubistva članova porodice. FHP je tražio reparaciju za činjenje ili nečinjenje, koje se može pripisati državi a koje je predstavljalo teška kršenja međunarodnih ljudskih prava ili teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Tužba je odbijena maja 2009. godine na osnovu odluke Vrhovnog suda iz 2004. godine, po kojoj je, nasuprot statutu o ograničenju, odlučeno da zahtevi prema državi moraju biti pokrenuti u roku od pet godina od dana kršenja.²¹⁹

Amnesti Internešenel napominje da je srpski sud aprila 2009. godine odbio sličnu tužbu porodica 16 Bošnjaka iz sela Sjeverin, koji su oteni u Bosni i Hercegovini (BiH) 22. oktobra 1992. godine.²²⁰

Rodbina nestalih na Kosovu nije u mogućnosti da podnese prijave protiv Srbije, ali su podnosili prijave protiv UNMIK-a Kancelariji Ombudmana na Kosovu (OiK), koja je do 2006. godine imala jurisdikciju nad činjenjem i nečinjenjem od strane UNMIK-a.²²¹ Na primer, 2003. godine je S.Q., supruga A.Q., Albanca s Kosova za koga se smatra da je otet 9. avgusta 1999. godine, podnela prijavu protiv UNMIK-a zato što nije obavio istragu oko otmice A.Q. Ona se poslednji put čula sa suprugom u 8:45 časova kada joj je A.Q. telefonirao i rekao joj da je trebalo da putuje sa posla u Prizrenu za Prištinu radi kupovine materijala za farbanje. Od tada više nije čula za njega. Ona je otmicu prijavila policiji UNMIK-a, koja nije utvrdila njegovu sudbinu i gde se nalazi.

Nakon pregleda istraga UNMIK-a, Ombudsman je zaključio da koraci koje je preduzela policija UNMIK-a nisu zadovoljili obavezu zaštite prava na život na osnovu EKLJP. Ombudsman je bio mišljenja da odlaganje istražnog postupka, koje se može pripisati različitim jedinicama policije UNMIK-a, francuske žandarmerije i drugih nadležnih organa, odražava nedostatak dužne revnosti obavezne na osnovu EKLJP u odnosu na istragu teških zločina i utvrdio je da je delovanje organa bilo nedovoljno kako bi se zaštitilo pravo A.Q. na život.²²²

Nakon što je jurisdikcija Ombudmana nad UNMIK-om povučena 23. marta 2006. godine, SPGS je doneo Propis UNMIK-a 2006/12 o uspostavljanju Savetodavnog odbora za ljudska prava (HRAP), kojim je ustanovljeno telo kome se mogu podnositi prigovori u slučajevima kada su, onako kako su definisana važećim zakonima na Kosovu, prekršena ljudska prava od strane UNMIK-a.²²³

HRAP je 2008. godine započeo kampanju odjeka u javnosti, kako na Kosovu, tako i u Srbiji s

ciljem informisanja lica o svom mandatu i proceduri i o njihovim pravima da podnesu prigovore protiv UNMIK-a. Kao rezultat toga, podneto je nekoliko prigovora na razmatranje HRAP-u, od strane rodbine lica koja je oteo OVK, zbog nesprovođenja pravovremene, nepristrasne i efikasne istrage.²²⁴

Dana 12. novembra 2008. godine, HRAP je doneo svoju prvu odluku u odnosu na to da UNMIK nije sproveo istragu ubistva Remzije Canhasi 2000. godine. Mada taj predmet nije vezan za ratne zločine, Amnesti Internešenel smatra odluku značajnom za predmete koje mogu podneti rodbine otetih.

Shaip Canhasi, suprug preminule, žalio se da UNMIK nije adekvatno istražio ubistvo njegove supruge, a kao kršenja prava na život garantovano članom 2 EKLP. HRAP je utvrdio da „i pored očiglednog identifikovanja mogućih počinitelja ubistva, istraga je bila otvorena tokom osam godina bez postizanja bilo kakvih značajnijih rezultata.” Mada su autopsija i forenzičko ispitivanje ubistva obavljene i policija je obavila razgovore sa svedocima, nije bilo pokušaja uzimanja izjava od osoba za koje su svedoci tvrdili da su bili uključeni u ubistvo Remzije Canhasi. Nadalje, policija UNMIK-a je propustila da Shaipa Canhasija, koji je najbliži rod žrtve „drži uključenog i obaveštenog o postupku istrage. I pored ponovljenih zahteva za informacije o istrazi, podnosilac prijave nije obavestavan.”²²⁵ HRAP je utvrdio da je došlo do kršenja prava na život garantovanog članom 2 EKLP i naložio je da se istraga ponovo otvori i Shaipu Canhasiju dodeli adekvatna kompenzacija za pretrpljene patnje.²²⁶

PRAVO NA SAZNAJNE: KRŠENJE KOJE TRAJE

Rođaci nestalih i otetih su i sami žrtve kršenja ljudskih prava. Ne samo da im je uskraćeno pravo na porodični život, prekraćeno smrću supruga, sina, majke ili kćerke, već im je takođe uskraćeno pravo na saznanje o sudbini i gde se nalazi njihov član porodice. Na osnovu člana 24 (1) Konvencije o zaštiti svih lica od nasilnih nestanaka, „žrtva znači ‘nestala’ osoba ili svaki pojedinac koji je pretrpeo povredu kao neposredna posledica prisilnog nestanka.”

Član 24 (2) iste Konvencije predviđa da: „Svaka žrtva ima pravo da sazna istinu u vezi s okolnostima prisilnog nestanka, progressa i rezultata istrage i sudbine ‘nestale’ osobe. Svaka država potpisnica preduzeće mere u tom smislu.”

„Učinila sam sve. Išla sam kod KFOR-a u Prištinu. Razgovarala sam sa našom policijom i vojskom i UNMIK-om i svima sam im dala informacije. Išla sam do Vlade Kosova i razgovarala sam sa Bajramom Rexhepijem [tadašnji premijer]; kontaktirala sam Floru Brovini. Kontaktirala sam Barbaru Davies u Visokom komesarijatu UN za ljudska prava. Kontaktirala sam porodice koje su platile otkupninu. Dala sam uzorak DNK. Uradila sam sve. Mi, svi prijatelji i rodbina, mi smo žrtve ovog zločina.”

Amnesti Internešenel, razgovor iz februara 2009. godine, Srpkinja čiji je sin otet 19. avgusta 1999. godine

Pravo rodbine da sazna sudbinu člana svoje porodice je navedeno u članu 32 Protokola I uz četiri Ženevske konvencije. Član 33 dalje predviđa „[č]im okolnosti dozvole... svaka strana u sukobu će tražiti osobu za koju postoji izveštaj suprotne strane da je nestala ” (član 33).

Prema MKCK-u, „Pravo da se sazna šta se dogodilo nestaloj voljenoj osobi je osnovna briga međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava. To pravo se mora poštovati. Vlasti i strane u bivšem sukobu obavezne su na osnovu prava da pruže odgovore. MKCK će nastaviti da podržava pogođene porodice u njihovom traženju istine i obraćaće se vlastima kako bi ih

podsetio na njihovu odgovornost da objave informacije gde se nalaze nestali.”²²⁷

Ta obaveza da se rodbini daju informacije o sudbini onih koji su „nestali” ili su oteti je podvučena od strane Komiteta UN za ljudska prava: „UNMIK, u saradnji sa PISG ... treba da obezbedi da rodbina nestalih i otetih lica ima pristup informacijama o sudbini žrtava”²²⁸

Evropski sud za ljudska prava je presudio da bol i patnja porodica žrtava prisilnih nestanaka izazvana time što vlasti nisu razjasnile sudbinu njihovih voljenih može da predstavlja nehumani i ponižavajući tretman, što je kršenje njihovih prava na osnovu člana 3 EKLJP. To je takođe priznato kao kršenje koje se nastavlja dok se ne obavi faktička istraga.

Nemir i patnja izazvani neznanjem sudbine bliskih rođaka onemogućava mnoge da ponovo izgrade svoj život, bilo emocionalno, bilo praktično. Kako je M.P. rekla Amnesty Internešenelu: „Moja majka je plakala apsolutno svaki dan poslednjih 10 godina.”²²⁹ Mada nije pokrenuta nijedna autoritativna studija o efektima prisilnih nestanaka i otmica na rodbinu, ti efekti imaju trajan i značajan efekat na duševno i fizičko zdravlje značajnog broja stanovništva. To je takođe jasno iz razgovora vođenih s takvim rođacima od strane Amnesty Internešenela.

Ni vlasti u Srbiji, a ni na Kosovu nisu preduzele nikakve mere da prihvate taj trajni aspekt kršenja prava rodbine.²³⁰

RESTITUCIJA I NEPONAVLJANJE

Član 19 Osnovnih principa i uputstava UN-a o pravu na sudsku zaštitu i reparacije definiše restituciju, između ostalog, kao uživanje ljudskih prava, pravo na državljanstvo, povratak u mesto boravka, obnavljanje zaposlenja i povratak imovine. Za mnoge Srbe i Rome²³¹ i druge porodice manjina koje sada žive kao raseljena lica u Srbiji ili Crnoj Gori ili pod privremenom zaštitom država članica EU, trajanje nekažnjivosti i povezana zabrinutost za bezbednost predstavljaju najtrajnije prepreke za povratak u njihovo bivše mesto boravka na Kosovu. Malo njih je bilo u stanju da povрати imovinu i većini nedostaju finansijska sredstva da obnove uništene domove.²³²

Mali će se broj Srpkinja ili Romkinja čiji su rođaci oteti vratiti u zajednice gde su živele pre rata, mada je jedna Srpkinja rekla Amnesty Internešenelu. „Htela bih da se vratim svojoj kući samo da je vidim, da vidim ko tamo živi, ukoliko bi mi bila pružena zaštita.” Kao i N.N. one se i dalje boje za svoju sigurnost; članovi srpskog Udruženja porodica nestalih i kidnapovanih lica sa Kosova su jedino hteli da razgovaraju sa Amnesty Internešenel pod uslovom anonimnosti. Retko koja od tih žena veruje KFOR-u, UNMIK-u ili KPS-u da će garantovati njihovu bezbednost.

Dok potpis Srbije na Konvenciju UN o zaštiti lica iz prisilnih nestanaka može da se uzme kao indikacija „neponavljanja” kako je gore data, Amnesty Internešenel smatra da nekažnjivost prevladava, tela su još uvek nestala, počinioci nisu izvedeni pred lice pravde i status Kosova ostaje nerešen – mali broj rođaka Albanaca sa Kosova, žrtava prisilnih nestanaka od strane srpskih snaga ili rođaka Srba i Roma koji su oteti, biće mišljenja da su njihova prava zaštićena ili poštovana.

6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Amnesti Internešenel smatra da postoje ozbiljne prepreke u institucijama koje onemogućavaju da se stavi kraj na nekažnjavanje za prisilne nestanke i otmice. Iako možda više nemaju položaje koje su imali za vreme rata, uticaj pojedinaca koji su nekada imali moć proteže se kroz vladu i društvo Srba i kosovskih Albanaca, te u nekim slučajevima i do međunarodne zajednice. I u Srbiji i na Kosovu ima onih koji bi radije da oni koji su nestali i bili oteți ostanu deo prošlosti uključujući i neke vođe OVK, kao i službenike srpske policije kojima nije u interesu da garantuju pravo rodbine da sazna istinu.

Ovaj izveštaj pokazuje kako ni Srbija ni UNMIK nisu uspjeli izaći na kraj s nekažnjavanjem ratnih zločina. Iako se sada donekle nazire napredak u Srbiji od kada je osnovana Kancelarija tužioca za ratne zločine, ona ostaje nedovoljno opremljena i bez odgovarajuće podrške. Na Kosovu, EULEX daje obećanja da će dati prioritet rešavanju nerešenih ratnih zločina i zločina između etničkih grupa, ali i to će možda posustati s obzirom na prethodnu neaktivnost kad se radi o istragama i sudskom gonjenju tokom proteklih 10 godina.

Kao i s drugim zločinima, što vreme više prolazi to je teže sastaviti informacije i dokaze kako bi se mogao sastaviti krivični predmet. Kao što ovaj izveštaj pokazuje, fizičke dokaze – uključujući grobnice i tela, metke i druge kontekstualne dokaze – treba da prikupe istražitelji ili treba neko da im ih da. Neki dokazni materijali koje je pronašao Tribunal su uništeni, izjave koje je prikupio KFOR nisu se mogle dobiti na uvid, a drugi dokazni materijali su možda promenjeni, namerno uništeni ili izgubljeni. Sećanja svedoka su vremenom izbledela ili se na njih uticalo ili su postala fiksirana radi prečestog prepričavanja priče, a svedoke je nekad nemoguće pronaći. Dok god kultura nekažnjavanja i zastrašivanja svedoka prevladava na Kosovu i u Srbiji, mnogi će nastaviti da odbijaju da daju dokazne materijale.

PREPORUKE

Vlade Srbije i Kosova trebalo bi da pokažu svima da su posvećene i da daju javnu podršku svim merama koje će omogućiti kraj nekažnjavanja za prisilne nestanke i otmice.

I Srbija i Kosovo trebalo bi da uključe u svoje Krivične zakone definiciju zločina u skladu s Međunarodnom Konvencijom o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka. Srbija bi odmah trebalo da ratifikuje Konvenciju.

EKSHUMACIJE I IDENTIFIKACIJE

- Srpske vojne i policijske vlasti moraju da otkriju informacije o lokaciji svake preostale individualne ili masovne grobnice u Srbiji. Ministar unutrašnjih poslova ili ministar odbrane trebalo bi da budu zaduženi za otkrivanje tih informacija;
- Bivši članovi Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) treba da pruže sve informacije o lokaciji svih individualnih ili masovnih grobnica na Kosovu. Tu spadaju i oni bivši komandanti OVK ili političke vođe koji su trenutno na položajima u kosovskoj vladi ili koji su članovi skupštine, kao i članovi Kosovske službe bezbednosti. Premijer i predsednik Kosova trebalo bi da vode taj postupak;

- Treba uspostaviti dodatne mehanizme kako bi se prikupile informacije o lokacijama grobnica. Nadležne institucije u Srbiji i na Kosovu trebalo bi da zatraže finansijsku pomoć od EU i zemalja članica EU kako bi pružile podršku radu tih mehanizama;
- Kancelarija glavnog tužioca u obe jurisdikcije trebalo bi da ponovo uspostavi protokole za razmenu svih informacija koje se odnose na lokaciju potencijalnih lokacija grobnica;
- Zbog uloge koju je međunarodna zajednica odigrala na Kosovu, međunarodne organizacije i zemlje članice UN trebalo bi da pregledaju dokumentaciju koja se odnosi na oružani sukob i period nakon njega, a koja se nalazi u njihovom vlasništvu, kako bi utvrdile da li imaju relevantnih informacija o ljudskim leševima, grobnicama ili nestalim licima, i te informacije treba da dostave članovima Radne grupe ili Međunarodnom komitetu Crvenog krsta (ICRC);
- EU i zemlje članice EU trebalo bi da pruže Misiji EU za ostvarivanje vladavine zakona na Kosovu (EULEX), a naročito Kancelariji za nestala lica i sudsku medicinu (OMPF), tehnička i finansijska sredstva kako bi mogli da istraže i iskopaju sve potencijalne grobnice; trebalo bi preduzeti hitne mere kako bi se pronašla sredstva koja bi pomogla da se utvrdi identitet preko 400 neidentifikovanih tela koja se drže u mrtvačnici OMPF.
- Trebalo bi sklopiti sporazume sa susednim zemljama za koje postoji razumna sumnja da tamo postoje grobnice;
- Međunarodna zajednica bi trebalo da nastavi da finansira, pruža stručne savete i podršku za program DNK identifikacije koji sprovodi Međunarodni komitet za nestale osobe (ICMP).

ISTRAGE I SUDSKO GONJENJE

Vlade Kosova i Srbije, kao i ostale vlasti UNMIK trebalo bi da:

- se suzdrže od uplitanja politike kad je reč o istragama ratnih zločina;
- pruže političku podršku istragama i gonjenju, uključujući punu saradnju sa odgovarajućim istražnim vlastima;
- usvoje Memorandum o razumevanju za međusobnu saradnju pri istragama i gonjenju za ratne zločine. Takav sporazum bi trebalo da sklope Srbija i EULEX između sebe.

EU i države članice EU trebalo bi da stave dovoljna finansijska i druga sredstva na raspolaganje Kancelariji tužioca za ratne zločine (OWCP) pri Specijalnom Veću za ratne zločine u Beogradu i EULEX policijskoj misiji za pravdu na Kosovu, kako bi se:

- obezbedila brza, nezavisna, delotvorna i nepristrasna istraga ratnih zločina, uključujući prisilne nestanke i otmice;
- razvio delotvoran program za zaštitu svedoka koji osigurava zaštitu svedoka i omogućuje im podršku pre, za vreme i nakon krivičnog postupka;
- obezbedilo da svi sudovi na Kosovu imaju video linkove i druge mere za zaštitu svedoka,

kao što je navedeno u odgovarajućim pravilnicima UNMIK-a i domaćem zakonu;

- obezbedilo da služba za zaštitu svedoka u Specijalnom veću za ratne zločine ima odgovarajuće osoblje i resurse;
- osnovao zasebni direktorat za ratne zločine unutar Ministarstva unutrašnjih poslova ili Ministarstva pravde, ili kako bi se kontrola tog direktorata prenela na Kancelariju tužioca za ratne zločine (OWCP).

EULEX bi trebalo da nastavi da usvaja preporuke Amnesti Internešenel koje su navedene u izveštaju iz januara 2008. godine, a koje se usmeravaju na uspostavljanje nepristrasnog i delotvornog sudskog sistema na Kosovu, naročito na uspostavu mera za: osiguranje polaganja računa međunarodnom sudstvu i tužilaštvu; upošljavanje iskusnih pojedinaca, stručnjaka za građansko pravo, krivično pravo i međunarodno humanitarno pravo kao i zakone o ljudskim pravima; uspostavljanje baze podataka koja je javno dostupna a sadrži optužnice, presude i druge javne odluke koje su prethodno donosili UNMIK-ovi međunarodni paneli, a to čine sada sudije EULEX -a; obezbeđivanje kontinuiranog obrazovanja o zakonima koji se odnose na Kosovo.

- Što se tiče prava optuženika (i članova njihovih porodica), EULEX bi trebalo da se postara da svi postupci u koje su uključeni međunarodni sudije i tužioci budu tačno, u potpunosti i istovremeno prevedeni na sve službene jezike na Kosovu i da sve strane, uključujući advokate odbrane, optužene i žrtve i njihove porodice dobiju kopiju svih sudskih dokumenata, prevedenih na odgovarajući jezik, i na vreme.
- Omogućiti da međunarodna kancelarija za odbranu može da pomogne advokatima odbrane da pripreme svoj predmet.
- Imajući na umu da će EULEX misija ostati na Kosovu samo ograničeno vreme i da ne planira da reši sve nerešene slučajeve ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i međuetničke zločine, Amnesti Internešenel podseća policiju EULEX-a i pravne ogranke da sastave i primene plan akcije kako bi kroz obuku i nadzor lokalne policije, tužilaca i sudija, kao i sarađujući s Ministarstvom unutrašnjih poslova i Ministarstvom pravde, obezbedili nepristrasnu i nezavisnu jedinicu za ratne zločine unutar Kosovske policije i specijalizovane tužioce i sudsko osoblje unutar Ministarstva pravde koji bi bili odgovorni za istragu i gonjenje svih ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i međuetničke zločine.

PRAVA RODBINE

Vlade bi trebalo da obezbede da policija i tužilaštvo u Srbiji i na Kosovu:

- obezbede da rodbina bude redovno i potpuno informisana o napretku istrage i progona u svim fazama postupka u slučajevima koji se odnose na članove njihovih porodica u skladu s međunarodnim standardima, uključujući Rimski statut o Međunarodnom krivičnom sudu, Međunarodnu konvenciju o građanskim i političkim pravima, Konvenciju o pravima deteta i Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR).
- obezbediti da prava žrtava i njihovih porodica na zaštitu, podršku, informacije o krivičnim i građanskim postupcima u svim fazama i učestvovanjima u krivičnim i građanskim postupcima, kao i potpuna odšteta budu zagarantovana.

- obezbediti da postupci za dobijanje odštete budu pravovremeni, nezavisni, nepristrasni i delotvorni.
- Vlade u Srbiji i na Kosovu bi trebalo da:
 - na ministarskom nivou izraze javnu podršku pravima rodbine žrtava prisilnih nestanaka i otmica;
 - izmene zakone kako bi se prepoznala stalna kršenja prava rodbine, i omoguće im da imaju pravo na vlastiti status civilne žrtve rata, kao i da im osiguraju pravo na odštetu koju će dobiti od vlasti koje su im uskratile pravo na informacije o sudbini i lokaciji članova njihovih porodica;
 - izmene zakone kako bi obezbedili da se odštetom, uključujući finansijsku nadoknadu ne diskriminiše rodbina civila i ne zahteva od njih da prijave smrt svog rođaka ako se on ili ona smatra nestalim od strane nezavisnog tela, kao što je ICRC;
 - utvrde finansijska sredstva kako bi se rodbini mogla dati odgovarajuća odšteta;
 - prilikom pripremanja tih zakona, vlade bi trebalo da se posavetuju s rodbinom;
 - obe vlade bi trebalo da obezbede da rodbina, putem odgovarajuće Komisije za nestala lica, bude informisana o svojim pravima i da budu preduzete posebne mere kako bi se osiguralo da članovi romskih i drugih zajednica, uključujući i one koje žive drugde kao interno raseljena lica ili kao izbeglice budu upoznati s tim pravima;
 - obezbediti da sve te mere uzmu u obzir da se radi o određenom polu kad se radi o prisilnim nestancima i otmicama i da tome pristupe s puno obzira prilikom obezbeđivanja prava rodbine.
- I na kraju, iako Amnesty Internešenel nema stav kad se radi o tome koje zemlje bi trebalo ili ne bi trebalo da postanu članice EU, organizacija se iskreno nada da će se Evropska komisija u svojim godišnjim izveštajima o napretku Srbije i Kosova postarati da se naporu koji se ulažu da se prestane s nekažnjavanjem ratnih zločina pažljivo prate, kao jedna od najbitnijih obaveza prema Kopenhaškim kriterijumima za pristup Evropskoj Uniji.

SKRAĆENICE I AKRONIMI

BiH	Bosna i Hercegovina
CCIU	Centralna jedinica za krivično istraživanje (UNMIK policija)
DNA	dezoksiribonukleinska kiselina
EC	Evropska Komisija
ECHR	Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
EU	Evropska Unija
EULEX	Misija Evropske Unije za vladavinu prava na Kosovu
FRY	Savezna Republika Jugoslavija
HLC	Centar za humanitarno pravo
HRAP	Panel za savetovanje o ljudskim pravima
HRW	Human Rights Watch
ICCPR	Međunarodne povelje o građanskim i političkim pravima
ICMP	Međunarodna komisija za nestala lica
ICRC	Međunarodni komitet Crvenog krsta
ICTJ	Međunarodni centar za tranzicionu pravdu
IDP	Lokalno raseljeno lice
IJP	Međunarodno sudstvo i tužilaštvo, UNMIK
KFOR	NATO-ve snage na Kosovu
KPS	Kosovska policija
KLA	Kosova Liberation Army (Oslobodilačka vojska Kosova), in Albanian <i>Ushtria Çlirimtare e Kosovës</i> (UÇK)
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova, na srpskom
NATO	Severnoatlantski pakt
NGO	Nevladina organizacija (NVO)
OiK	Kancelarija ombdusmana na Kosovu

OLA	Služba za pravna pitanja (UNMIK)
OMPF	Kancelarija za nestala lica i sudsku medicinu
OSCE	Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi
OWCP	Kancelarija tužioca za ratne zločine (Srbija)
PISG	Privremene institucije samouprave
PJP	Posebne jedinice policije
RDB	Resor državne bezbednosti
RJB	Resor javne bezbednosti
SFRY	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SRSG	Specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN na Kosovu
Tribunal	Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju
UNHCR	Kancelarija visokog komesarijata za izbeglice UN
UNMIK	Misije privremene administracije UN na Kosovu
UNSC	Savet bezbednosti Ujedinjenih Nacija
VJ	Vojska Jugoslavije
WCC	Posebna kancelarija za ratne zločine, Okružni sud u Beogradu
WCIS	Služba za istrage ratnih zločina – srpska policija
WCP	Tužilac za ratne zločine
WCIU	Jedinica za istraživanje ratnih zločina (EULEX)
WCU	Jedinica za ratne zločine (UNMIK)

DODATAK 1: TIPIČNI SLUČAJEVI KOJE JE PREUZEO AMNESTI INTERNEŠENEL

Ime, kada je poslednji put viđen, ICRC broj	Iskop/identifikacija	Krivične istrage i gonjenje ²³³
Albanci sa Kosova za koje se veruje da su bili žrtve prisilnog nestanka od strane srpskih snaga		
Bekim Rrecaj KMI BLG-802481 Mehmet Tupella KMI BLG 802482 Basri (Bastria) Tupella KMI BLG 802482	Leš Mehmeta Tupelle je iskopan u Vidimiricu (Mitrovica) 15.12.2002. i vraćen njegovoj porodici na dan 05.08.2005. Tela Bekima Rrecaja i Basre Tupelle nisu pronađena.	Nema informacija.
Afrim Dana DJA BLG-800942 Albert Dana DJA BLG-800940 Luan Dana DJA BLG-801034 Labinot Dana DJA BLG-801034 Kastriot Dana DJA BLG-801033 Gëzim Dana ²³⁴ DJA BLG 801035 Ova grupa je uhapšena zajedno 10. maja 1999. godine	Leševi članova Dana porodice su iskopani u Batajnici u Srbiji. Leš Afrima Dane je vraćen porodici 15.01.2005. godine. Svi drugi posmrtni ostaci su vraćeni na dan 25.08.2005.	Avgust 2008. godine; WCU UNMIK-ove policije vrši istragu; decembar 2008.: slučaj je prebačen tužiocima iz EULEX.
Albion Kumnova DJA BLG-801769 Artan Efindia DJA BLG-801037 Gëzim Deva DJA BLG-803511 Lutfi Bunjaku DJA BLG-801030 Bekim Bunjaku DJA BLG-801030 Shkëlzen Binishi DJA BLG-800829	Leš Albiona Kumnova još uvek nedostaje. Leševi svih drugih članova te grupe su iskopani u Perućcu (Bajina Bašta) u septembru 2001. godine, i vraćeni njihovim porodicama 20.09.2006.	Avgust 2008. godine: slučaj je u pret pretresnoj fazi kod UNMIK-ovog međunarodnog tužioca; potvrđeno od strane UNMIK-ovog Pravnog odeljenja (DoJ), decembar 2008. godine.

Uhapšeni zajedno 31. marta 1999. godine		
Bekim Beqiri Nije na listi		Sa ovim imenom nije povezan niti jedan krivični izveštaj.
Artan Querkezi DJA BLG-801535 Edmond Querkezi DJA BLG-801535 Vegim Querkezi DJA BLG-801536 Shpejtım Ymeraga DJA BLG-800954 Skënder Dylhasi DJA BLG-801038 Myrtezan Dylhasi DJA BLG-803295 Fatos Jetishi DJA BLG-801009 Shpend Jetishi DJA BLG-801009 Halim Querkezi DJA BLG-801535 Armend Querkezi DJA BLG-803297 Ardian Querkezi DJA BLG-801535 Svi ovi muškarci su uhapšeni zajedno 27. aprila 1999. godine	Leš Artana Querkezija je iskopan od strane Tribunala 2000. godine u Prizrenu i vraćen njegovoj porodici na dan 15.12.2005. Leš Edmonda Querkezija je iskopan od strane Tribunala 2000. godine u Đakovu/Gjakova i vraćen njegovoj porodici 15.12.2005. Tela drugih članova ove grupe nisu pronađena.	Avgust 2008. godine: slučaj je u pret pretresnoj fazi kod UNMIK-ovog međunarodnog tužioca; potvrđeno od strane UNMIK-ovog Pravnog odeljenja (DoJ), decembar 2008. godine.

Srbi i Romi235 za koje se veruje da ih je otela Oslobodilačka vojska Kosova		
Petrija Piljević Oteta 28. juna 1999. godine PRI BLG-800674	Njen leš je pronađen u Dragodanu, Priština i iskopan 2000. godine od strane Tribunala. Njen leš je vraćen njenoj porodici 15.08.2001.	Avgust 2008. godine: slučaj pod istragom od strane UNMIK-ove policijske jedinice za ratne zločine. Decembar 2008. godine: nije registrovan kao predmet krivične prijave, ili istrage.
Gradimir Stolić 25. avgust 1999. godine GJI BLG-801720		Avgust 2008. godine: slučaj pod istragom UNMIK-ove policijske jedinice za ratne zločine. Decembar 2008. godine: slučaj nije zabeležen u bazi podataka WCU-a.

Tihomir Patrnogić 1. septembar 1999. godine BLG 802702_01		Avgust 2008. godine: slučaj pod istragom UNMIK-ove jedinice za ratne zločine. Decembar 2008.: nema dokaza da ovaj slučaj ima veze sa ratnim zločinom.
Ramadan Halilaj (Halili) DJA BLG802522 Xhevdet Cufaj (nema broja) Vehbi Mailiqi (nema broja) jun 1999. godine	Leš Ramadana Halilaja je pronađen na dve lokacije: u Ramoc šumi 24.09.2004 i u Dragodanu 18.06.2003., i vraćen je njegovoj porodici 17.07.2007.	Decembar 2008. godine: nije registrovan kao predmet krivične prijave, istrage ili gonjenja.
Kujtim Imeraj jun 1998. godine DJA BLG-803492 Bashkim Imeraj 16. jun 1999. godine DJA BLG-802519	Leš Kujtima Imeraja je pronađen u Piskotama, Đakovu/Gjakova, 10.10.2005. i vraćen njegovoj porodici na dan 17.07.2007. Leš Bashkima Imeraja nije pronađen.	Kujtim Imeraj, vidi Prosecutor v. Ramush Haradinaj, Idriz Balaj, Lahi Brahimaj, IT-04-84-T, 3. april 2008., para. 298-302. Sudsko veće nije pronašlo dovoljno dokaza da su optuženi bili odgovorni za krivična dela koja su dovela do njegove smrti. Bashkim Imeraj Avgust 2008. godine: UNMIK Police WCU istražuje
Vesel Rama PRI BLG-802589 jun 1999. godine	Leš Vesela Rame je pronađen u Makovcu na dan 11.09.2003. i vraćen njegovoj porodici 03.12.2003.	Avgust 2008. godine: U fazi preliminarne istrage kod međunarodnog tužioca
Rexhe Shala BLG-804815-01 jun 1999. godine	Njegovo telo nije bilo pronađeno.	18. septembra 2006. godine Anton Lekaj je bio osuđen za njegovo ubistvo pred Srpskim sudom za ratne zločine, vidi str. 45.
Bajram Krasniqi (nema broja)	Prema OMPF-u, analiza DNA je izvedena od strane OMPF ali se nije uspelo uspostaviti kontakt sa njegovom porodicom.	Avgust 2008. godine: Niti jedna krivična prijava nije vezana za to ime.
Abdyl (Avdul) Imeraj DJA BLGS-802521		Avgust 2008. godine: Niti jedna krivična prijava nije vezana za to ime.
Daka Asani/Asanović 1. avgust 1999. godine DJA BLGS-802521	Leš Dake Asani je bio iskopan 2000. godine od strane Tribunala i vraćen negovoj porodici u decembru 2006.	Avgust 2008. godine: Niti jedna krivična prijava nije vezana za to ime.

NAPOMENE

¹ ICRC, *Statistics – Kosovo Conflict (Statistika – sukob na Kosovu)*, 14. april 2009.

² Kosovo je proglasilo jednostranu nezavisnost od Srbije 17. februara 2008.; do 28. aprila 2009. 58 država članica UN priznalo je njegovu nezavisnost. Srbija je bila konstitutivna država Savezne Republike Jugoslavije 1999. Ime zemlje je promenjeno u „Srbija i Crna Gora“ prema Ustavnoj povelji iz novembra 2002., koja je stupila na snagu 4. februara 2003. U junu 2006., Republika Crna Gora otopila se od Srbije i Crne Gore posle referenduma, a Republika Srbija je postala nezavisna država.

³ V.: Amnesti Internešenel, *FRY (Kosovo), A Decade of Unheeded Warnings*, Vols. 1 & 2, *SRJ (Kosovo), Decenija zanemarenih upozorenja*, sv.1 & 2), (Indeks: EUR 70/39/99 & EUR 70/40/99).

⁴ Amnesti Internešenel: „*Collateral Damage“ or Unlawful Killings? Violations of the Laws of War by NATO during Operation Allied Force*, („Kolateralna šteta“ ili nezakonita ubistva? Kršenja zakona rata od strane NATO-a tokom Operacije udružena sila), (Indeks: EUR 70/18/00), jun 2000.

⁵ <http://www.unhcr.ch/news/media/kosovo.htm>, 4. maj 1999.

⁶ <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>

⁷ Rezolucija 1244 (1999), koju je usvojio Savet bezbednosti na svom 4011. sastanku, 10. juna 1999., S/RES/1244 (1999), preuzeto sa <http://daccess-ods.un.org/TMP/658974.9.html>; S/1999/779: *Report of the Secretary-General of the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*, (Izveštaj Generalnog sekretara Misije privremene administracije Ujedinjenih nacija na Kosovu), 12. jul 1999., prepared pursuant to paragraph 20 of Security Council resolution 1244 (1999) (pripremljen u skladu sa stavom 20 Rezolucije 1244 (1999) Saveta bezbednosti); u izveštaju se u glavnim crtama prikazuju ovlašćenje, nadležnosti, struktura i glavne komponente UNMIK-a, <http://daccess-ods.un.org/TMP/658974.9.html>, pristupljeno aprila 2009.

⁸ Član 9 (c); član 11(k); član 10, Rezolucija 1244 (1999).

⁹ Prema Odeljku 1.1 Uredbe UNMIK-a 1999/1, od 25. jula 1999., „sva zakonodavna i izvršna vlast na Kosovu, uključujući upravljanje pravosuđem pripada UNMIK-U, a vrši je specijalni predstavnik Generalnog sekretara.“

¹⁰ Ovi standardi bili su izloženi u Odeljku 1.3 Uredbe UNMIK-a 1999/24, a obuhvatali su Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda i njene protokole, Međunarodni ugovor o građanskim i političkim pravima i njegove protokole, Međunarodni ugovor o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvenciju o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvenciju protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, Međunarodnu konvenciju o pravima deteta.

¹¹ Imena gradova i sela dati su na srpskom.

¹² *Smrekovnica prison: a regime of torture and ill-treatment leaves hundreds unaccounted for (Zatvor Smrekovnica: sudbina stotina ljudi nerazjašnjena kao posledica režima mučenja i lošeg postupanja)*, str. 2-3. M.K.-a je intervjuisao Amnesty Internešenel u maju 1999.

¹³ Neke etničke Albance su otele i ubile oružane grupe etničkih Albanaca, v. poglavlje 4.

¹⁴ V. na primer, Amnesty Internešenel, *Smrekovnica prison: a regime of torture and ill-treatment leaves hundreds unaccounted for, (Zatvor Smrekovnica: sudbina stotina ljudi nerazjašnjena kao posledica režima mučenja i lošeg postupanja)* (Indeks: EUR 70/107/99). Oktobar 1999. Smrekovnica je selo na pola puta između Kosovske Mitrovice i Vučitrna.

¹⁵ V.: *KFOR forces should live up to responsibility to protect all inhabitants of Kosovo (Snage KFOR-a treba da ispune obavezu da zaštite sve stanovnike Kosova)* (Indeks: 70/101/99), 25. jun 1999.; *Kosovo: murder of 14 ethnic Serbs -- UN civilian police must be deployed (Kosovo: ubistvo 14 etničkih Srba – civilna policija UN mora biti razmeštena)*, (Indeks: EUR 70/104/99) 26. jul 1999.

¹⁶ U oktobru 1999. Jugoslovenski Crveni krst i lokalne vlasti naveli su da je nekih 230.884 lica sa Kosova bilo registrovano kao raseljeni u Srbiji i Crnoj Gori, *Overview of the Situation of Ethnic Minorities in Kosovo (Pregled situacije etničkih manjina na Kosovu)*, 3. novembar 1999., UNHCR/OEBS.

¹⁷ Intervju Amnesty Internešenel sa V.T., Beograd, februar 2009.

¹⁸ *Report of the Special Rapporteur for Bosnia and Herzegovina, Croatia and the Federal Republic of Yugoslavia (Izveštaj specijalnog izvestioca za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Saveznu Republiku Jugoslaviju)*, UN Doc. A/54/396, 24. septembar 1999., stav 112.

¹⁹ V.: Amnesty Internešenel, *A Broken Circle: „Disappeared” and abducted in Kosovo province (Razbijeni krug: „Nestali” i oteti u pokrajini Kosovo)*, (Indeks EUR 70/106/1999), novembar 1999., str. 8.

²⁰ Dana 13. oktobra 1999. glasnogovornik KFOR-a izvestio je da je 384 ljudi ubijeno na Kosovu od 12. juna 1999. Centar za mir i toleranciju, nevladina organizacija kosovskih Srba, izjavio je da je 644 Srba oteto, a više od 40 ubijeno od razmeštanja KFOR-a u junu 1999., *FRY: In the Interests of Justice (SRJ: u interesu pravde)*, (Indeks: EUR 70/121/99), novembar 1999., str. 5.

²¹ V.: *Amnesty International, FRY (Kosovo): Update from the field January 2000 (Amnesty Internešenel, SRJ (Kosovo): najnoviji izveštaj sa terena, januar 2000.)*, (Indeks: EUR 70/02/00), januar 2000. Manjine su tada činile između pet i osam procenata stanovništva.

²² Zasnovano na procenama različitih izvora.

²³ Intervju s majkom Marijana Melonašija, Beograd, februar 2009. Dana 20. juna 2000. Valentini Cukić, urednici programa na srpskom jeziku Radio Kontakta, pucano je u grudi.

²⁴ Za kontinuiranu zabrinutost Amnesty Internešenela zbog kršenja prava manjinskih zajednica na Kosovu, v. na primer *“Prisoners in our own homes”: Amnesty International’s concerns for the human rights of minorities in Kosovo/Kosova („Zatvorenici u našim sopstvenim domovima“: zabrinutost Amnesty Internešenela za ljudska prava manjina na Kosovu)*, (Indeks: EUR 70/010/2003), april 2003.; *Serbia and Montenegro (Kosovo/Kosova): The March Violence: KFOR and UNMIK’s failure to protect the rights of the minority communities (Srbija i Crna Gora (Kosovo): nasilje u martu: neuspeh KFOR-a i UNMIK-a da zaštite prava manjinskih zajednica)*, (Indeks: EUR 70/016/2004), 8. juli 2004.

²⁵ Korišćenje termina nestanak od strane Amnesty Internešenela je konzistentno s međunarodno dogovorenom definicijom prisilnog nestanka iznetoj u članu 2 Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica

od prisilnog nestanka: „Za svrhe ove Konvencije, ‘prisilni nestanak’ je hapšenje, pritvor, otmica ili bilo koja druga forma uskraćivanja slobode od strane agenata države ili grupa lica koji deluju na osnovu ovlašćenja, podrške ili znanja države, praćeno odbijanjem da se prizna uskraćivanje slobode ili prikrivanje sudbine ili boravište nestale osobe, što stavlja takvo lice izvan zaštite zakona.” Ova Konvencija, koju je Generalna skupština UN usvojila decembra 2006. godine još uvek nije na snazi. Ona će stupiti na snagu kada 20 država postanu potpisnice. Do maja 2009. godine, 10 država je potpisalo ovu Konvenciju.

²⁶ *Kipar protiv Turske*, Presuda Evropskog suda za ljudska prava (10. maj 2001. godine), par. 136, i 150, član 8(1)(b) Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnog nestanka; član 17(1) Deklaracije o zaštiti svih lica od prisilnog nestanka.

²⁷ Srbija i Crna Gora je ratifikovala ECHR 3. marta 2004. godine.

²⁸ Važeće zakonodavstvo na Kosovu nakon dolaska UNMIK-a definisano je Propisom UNMIK-a R 1999/1, i izmenjeno Propisom UNMIK-a 1999/24, *O važećim zakonima na Kosovu*, (12. decembar 1999. godine) gde se kaže: „1.3 Prilikom izvršenja svojih obaveza sva lica koja vrše javne funkcije ili javne poslove na Kosovu poštovaće međunarodno priznate standarde o ljudskim pravima, kao što je izraženo u: [između ostalog] (b) Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i fundamentalnih sloboda od 4. novembra 1950. godine i naknadnim Protokolima; (c) Međunarodnoj povelji o građanskim i političkim pravima od 16. decembra 1966. godine i naknadnim Protokolima.“

²⁹ Član 3 zajednički Ženevskim konvencijama iz 1949. godine; članovi 4 i 5 Protokola II Ženevskih konvencija.

³⁰ Član 7 (i) i (e) Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda.

³¹ Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića i Sretena Lukića, predmet br. IT-05-87-T.

³² Tužilac protiv Fatmira Limaja, Isaka Musliua i Haradina Bale, predmet br. IT-03-66-I; Tužilac protiv Ramusha Haradinaja, Idzriza Balaja i Lahija Brahimaja, (IT-04-84).

³³ Srbija: član 142, Ratni zločini protiv civilnog stanovništva: uključujući napad na civilno stanovništvo koji je prouzrokovao smrt; ubistva, mučenje, nečovečno postupanje, uzimanje talaca, nezakonito odvođenje u koncentracione logore i drugo nezakonito hapšenje i pritvaranje, navedeno u poglavlju 16 („Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava”), Osnovni krivični zakon, Službeni list SFRJ, br. 44/1976, članovi 141–156. Prema članu 371 Zakona o organizaciji i nadležnosti organa vlade prilikom krivičnog gonjenja ratnih zločina, (Službeni glasnik, br. 67/2003, 1. juli 2003. godine), definicija zločina protiv čovečnosti uključuje: „pritvaranje ili otmica lica bez davanja informacija kako bi im se uskratilo pravo zaštite na osnovu zakona”.

³⁴ Kosovo: član 142: Ratni zločini protiv civilnog stanovništva, uključujući: ubistva, mučenja, nečovečno postupanje, uzimanje talaca, nezakonito odvođenje u koncentracione logore i drugo nezakonito hapšenje i pritvor, uskraćivanje prava na pravično i nepristrasno suđenje i član 125, Terorizam, 1976 Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i Osnovni krivični zakon Republike Srbije, Službeni list SFRJ br. 44 od 8. oktobra 1976. godine. Važeće zakonodavstvo na Kosovu definisano je Propisom UNMIK –a 1999/24.

³⁵ Te dužnosti, između ostalog proističu iz članova 2, 6, 7 i 9 ICCPR i članova 13, 2, 3 i 5 ECHR, *Kipar protiv Turske* (presuda Evropskog suda za ljudska prava (10. maj 2001. godine) par. 147; *Cicek protiv Turske*, Presuda Evropskog suda za ljudska prava (27. februar 2001. godine) par. 164. Vidi članove 12 i

3 Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnog nestanka.

³⁶ Vidi, na primer: *Lulujev i drugi protiv Rusije*, Presuda Evropskog suda za ljudska prava (novembar 2006. godine) par. 90 i 122.

³⁷ Član 12(1) Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnog nestanka; član 5(d) Deklaracije o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe vlasti.

³⁸ Kipar protiv Turske, Presuda Evropskog suda za ljudska prava (2001) par. 156-158; Khaila Isajeva protiv Rusije, 15 novembar 2007. godine, par. 130; član 24(2) Međunarodne konvencije za zaštitu svih lica protiv prisilnog nestanka.

³⁹ [xv] *Kipar protiv Turske* (10. maj 2001. godine), Presuda Evropskog suda za ljudska prava, par. 136 i 156-158. Komitet za ljudska prava je prihvatio da „patnja i stres” kroz koje prolazi član porodice žrtve prisilnog nestanka može da predstavlja kršenje člana 7 ICCPR mučenje, nečovečno ili ponižavajuće postupanje. *Quinteros protiv Urugvaja* (107/1981), Izveštaj HRC.

⁴⁰ Pet formi reparacija definisane su članovima 19-23 Osnovnih principa i uputstava o pravima na pravni lek i reparaciju žrtava teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

⁴¹ U to vreme Srbija je bila konstitutivna republika Srbije i Crne Gore. *Prvobitni izveštaj, Srbija i Crna Gora, 24/07/2003, (CCPR/C/SEMO/2003/1)*, Izveštaj o državi-potpisnici.

⁴² *Concluding Observations of the Human Rights Committee: Serbia and Montenegro /Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava: Srbija i Crna Gora/*. 12/08/2004., CCPR/CO/81/SEMO.

⁴³ *Report Submitted By The United Nations Interim Administration Mission In Kosovo To The Human Rights Committee on the Human Rights Situation In Kosovo Since June 1999*, CCPR/C/UNK/1, 3 March 2006, (including the Core Common Document “CCD” and the Treaty Specific Report “TSR”) *Izveštaj koji podnosi Privremena administracija Ujedinjenih nacija na Kosovu Komitetu za ljudska prava o stanju ljudskih prava na Kosovu od juna 1999. godine*, CCPR/C/UNK/1, 3. mart 2006. godine (uključuje Osnovni zajednički dokument, CCD i Izveštaj koji se konkretno odnosi na Sporazum, TSR) <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/AdvanceDocs/CCPR.C.UNK.1.pdf>. UNMIK nije država potpisnica ICCPR, međutim, HRC je obavezao UNMIK da podnosi izveštaje Komitetu nakon što je Srbija 2004. godine izjavila da nije u stanju da izveštava o primeni ICCPR na Kosovu.

⁴⁴ CCPR/C/UNK/CO/1, *Concluding observations of the Human Rights Committee, Advance non edited version, Kosovo (Republic of Serbia) /Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, nacrt neredigovane verzije, Kosovo (Republika Srbija)/*.

⁴⁵ Ženevska konvencija o postupanju prema ratnim zarobljenicima, usvojena 12. avgusta 1949., <http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/91.htm>; Protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949., koji se odnosi na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Prvi protokol), usvojen 8. juna 1977., <http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/93.htm>

⁴⁶ ICRC, *Persons Missing in Relation to the Events in Kosovo from January 1998 (Nestala lica u vezi sa događajima na Kosovu od januara 1998.)*, maj 2000. Spisak obuhvata ime, datum rođenja, pol i očevo ime lica i datum i mesto gde je lice viđeno poslednji put. Objavljena su četiri izdanja, a redovno ažurirani spisak je dostupan na Internetu na <http://www.familylinks.icrc.org/eng/missing-kosovo>

⁴⁷ ICRC, “Persons Unaccounted for in Connection with Kosovo Crisis” („Lica čija je sudbina nepoznata u

vezi sa krizom na Kosovu“), 10. april 2001.

⁴⁸ UNMIK-ova Jedinica za nestala lica i Centralna jedinica za krivično istraživanje (CCIU). UNMIK-ova policija je ostala bez forenzičkih kapaciteta do 2002. Do decembra 1999., međutim, samo 1.900 od obećanih 4.800 policajaca stiglo je na Kosovo.

⁴⁹ U članku objavljenom 2008., propraćenom fotografijama osoblja KFOR-a koje vadi tela iz reke, Mauro Del Vekio (Mauro Del Vecchio), bivši italijanski general KFOR-a, rekao je: „Primali smo molbe srpskih majki i supruga koje su prijavljivale otmice svojih sinova i muževa. Ponekad su pronalazeni mrtvi. ...ta tela su ostavljena na najneverovatnijim mestima.“, v. „Kosovo, La verita nacosta: I massacrì di serbi“, *Panorama*, 18. decembar 2008, <http://www.faustobiloslavo.com/articoli/29203.pdf>

⁵⁰ Imejl poruka Monik Finberg (Monique Fienberg), direktorke UNMIK-ovog Biroa za zatvorenike i nestala lica, 19. april 2002. Biro je zatvoren u junu 2002. U septembru 2002., OMPF je objavio da će oni „uskoro objaviti Objedinjeni spisak nestalih lica“, uključujući 4.700 zapisnika, *UNMIK/PR/833*, 27. septembar 2002.; u februaru 2003., OMPF je izvestio da „poslednji“ spisak obuhvata 4.233 osobe koje se i dalje vode kao nestale, od kojih su 3.324 Albanci, a 909 nealbanci, *UNMIK/PR/917*, 3 februar 2003. Dana 3. decembra 2004., UNMIK OMPF je izvestio da je maksimalno 5.602 lica uključeno u „objedinjeni spisak nestalih lica“, od kojih je 439 lica pronađeno živo, *OMPF Annual Report 2002-2004 (Godišnji izveštaj OMPF 2002-2004)*.

⁵¹ *OMPF Annual Report 2002-2004 (Godišnji izveštaj OMPF 2002-2004)*, http://www.unmikonline.org/justice/ompf/ompf_reports.htm

⁵² S/RES/827(1993), 25. maj 1993; CC/PIO/302-E, Izjava tužioca u vezi sa jurisdikcijom Tribunala na Kosovu, 10. mart 1998., <http://www.icty.org/sid/7683>, pristupljeno u aprilu 2009.

⁵³ Tužilac protiv Slobodana Miloševića, Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Vljaka Stojiljkovića, (IT-99-37-I), 23. maj 1999. Petorica optuženih terete se za komandnu odgovornost za zločine protiv čovečnosti i kršenja zakona i običaja rata počinjene na Kosovu.

⁵⁴ UN Wire, *UN Tribunal Reports On Mass Graves, Altered Evidence (Tribunal UN izveštava o masovnim grobnicama i izmenjenim dokazima)*, 11. novembar 1999., http://www.unwire.org/unwire/19991111/5783_story.asp, pristupljeno u aprilu 2009.

⁵⁵ *Beta News*, 17. jul 2001., citirano u HRW, *Under Orders (Kako je naredeno)*, fusnota 40. Ovo se ne poklapa sa podatkom koji je 2002. Amnesti Internešenel dobio od Komisije za pronalaženje i identifikaciju žrtava (VRIC), da je 1.800 posmrtnih ostataka predato rođacima radi sahrane, od ukupno ekshumiranih 2.198 tela. Do početka 2002. VRIC je bio odgovoran za predavanje tela koja je ekshumirao Tribunal.

⁵⁶ *Comments on Technical Assessment of Progress in Implementation of Standards for Kosovo, prepared by the UN GS Special Representative for Kosovo (Komentari o tehničkoj oceni napretka u sprovođenju standarda za Kosovo, pripremio specijalni predstavnik GS UN za Kosovo)*, 30. novembar 2007., pristupljeno 3. aprila 2009. na www.mfa.gov.yu/Policy/Priorities/KIM/anex_e.pdf

⁵⁷ Intervju sa R.D., Beograd, februar 2009.; intervju sa Valeri Brasi (Valerie Brasey), OMPF, februar 2009.

⁵⁸ Član 15, Međunarodna konvencija za zaštitu svih lica od prisilnog nestanka.

⁵⁹ http://www.mfa.gov.yu/Policy/Priorities/KIM/unmik_e.html, preuzeto 3. aprila 2009. UNMIK-ov cilj pri

zaključivanju ovog sporazuma bio je da podstakne Srbe koji žive na Kosovu i one raseljene u Srbiji koji su odbili da ostvare svoje pravo da glasaju, da se registruju za glasanje na izborima u novembru 2001.

⁶⁰ Prema ovom sporazumu, UNMIK je pristao da „do 31. decembra 2002. istraži sve nepregledane grobnice na Kosovu i da preduzme ekshumacije svih ljudskih ostataka, kao i da obradi, putem analize DNK i podataka pre i posle smrti, 1.250 neidentifikovanih ljudskih ostataka [iz Tribunalovih ekshumacija] koji se čuvaju po celom Kosovu u cilju njihove identifikacije i vraćanja članovima porodica.“ „Dalje, „Uviđaju[ći] da je program ekshumacije i identifikacije samo deo aktivnosti,“ vlasti su takođe pristale „da sarađuju potpuno otvoreno i da podele sve bitne podatke i informacije. Ova saradnja će takođe obuhvatiti rad na lokacijama grobnica.“ www.unmikonline.org/justice/documents/

⁶¹ Ovo je uvedeno kao odgovor na verovanje među porodicama kosovskih Srba da su oteta lica i dalje zatvorena. I UNMIK i vlasti SRJ su do tada već preduzeli istrage u vezi sa postojanjem tajnih zatvora, ali navodno nisu našli dokaze o skrivenim zatvorima ili ilegalnim centrima za pritvor na Kosovu odnosno u Srbiji. Protokol je prvenstveno potpisan da bi ublažio strahove i raspršio glasine o takvim zatvorima. Njegov cilj je takođe bio da spreči eksploataciju porodica od strane pojedinaca, uključujući advokate koji su, tvrdeći da znaju lokaciju takvih zatvora, iznuđivali novac od porodica, obećavajući im da će pronaći njihovog nestalog člana.

⁶² Radna grupa za nestala lica, koja je uključivala predstavnike Srpske komisije za nestala lica i UNMIK, nije formirana u okviru dijaloga između Beograda i Prištine do 2004. godine.

⁶³ Vlasti SRJ već su ustanovile mehanizam za rešavanje problema nestalih lica 1991., tokom rata u Hrvatskoj. U junu 2006. srpska vlada je zvanično ustanovila Komisiju za nestala lica vlade Republike Srbije, a u oktobru 2006. Privremene institucije samouprave (PISG) na Kosovu ustanovile su kosovsku Komisiju za nestala lica. Obe komisije (teorijski) uključuju predstavnike nadležnih ministarstava i imaju mandat da traže nestala lica bez obzira na njihovo nacionalno, etničko ili versko poreklo.

⁶⁴ ICMP, *ICMP Proposal for Kosovo (ICMP-ov predlog za Kosovo)*, decembar 2006.

⁶⁵ Do aprila 2002. MPU je obavio 69 ekshumacija i pronašao 85 tela.

⁶⁶ Prethodno, deo UNMIK-ovog Pravosudnog odeljenja, OMPF je 2007. delimično prebačen kosovskom Ministarstvu pravde, ali ga je 2008. preuzela misija EULEX-a.

⁶⁷ OMPF, *Activity Report 2002-2004 (Izveštaj o aktivnosti 2002-2004)* http://www.unmikonline.org/justice/ompf/ompf_reports.htm, pristupljeno 3. aprila 2009. Prema OMPF-u, 849 posmrtnih ostataka koji su se mogli identifikovati obuhvatali su 641 etničkog Albanca i 98 nealbanaca.

⁶⁸ OMPF je druge izvestio da je obavljeno 69 ekshumacija i da je u 2005. pronađeno 77 tela i delova tela, koji su predstavljali 43 pojedinca. *Assessments - Exhumations results 2005 (Ocene – rezultati ekshumacija u 2005.)*, http://www.unmikonline.org/justice/ompf/ompf_reports.htm, pristupljeno 3. aprila 2009.

⁶⁹ http://www.unwire.org/unwire/20010611/15196_story.asp. Kao jedan od prvih činova srpske saradnje sa Tribunalom, poziv je stigao tri nedelje pre međunarodne donatorske konferencije.

⁷⁰ HRW, *Under Orders (Kako je naređeno: ratni zločini na Kosovu)*, 2001, str. 124, <http://www.hrw.org/legacy/reports/2001/kosovo/>.

⁷¹ U postupcima pred Tribunalom svedoci su takođe svedočili da su druga tela ekshumirana sa različitih

lokacija na Kosovu i da su zatim ponovo zakopavana na drugim lokacijama, Predmet IT-05-87-T, Sekcija presuda P, Napori da se prikriju zločini , stav 1263 i dalje.

⁷² U 2001. OMPF je potpisao Memorandum o razumevanju s tadašnjim Ministarstvom SRJ za spoljne poslove i Ugovor o donaciji sa Koordinacionim centrom za Kosovo i Metohiju kako bi se pomoglo u iskopavanju i identifikaciji lica nestalih u sukobu na Kosovu.

⁷³ Presuda, predmet IT-05-87-T, stavovi 1350-1355.

⁷⁴ <http://www.ic-mp.org/icmp-worldwide/southeast-europe/republic-of-serbia/>

⁷⁵ Intervju Amnesti Internešenel sa kancelarijom ICRC-a u Beogradu, februar 2009.

⁷⁶ ICMP, *Concept Paper - A Proposal For ICMP Activities In Kosovo (Konceptualni dokument – predlog za aktivnosti ICMP-a na Kosovu*, avgust 2006.

⁷⁷ Intervju Amnesti Internešenel sa kancelarijom ICRC-a u Beogradu, februar 2009.

⁷⁸ Ovi navodi su se zasnivali na izjavama dva svedoka, od kojih je jedan radio u kompleksu; druga dva svedoka, uključujući bivšeg člana policije, kasnije su potvrdila ove navode u intervjuima sa istraživačkim novinarima, HLC [proveriti saopštenje za štampu br.]; *Danas*, 24. decembar 2004.; IWPR Balkan Crisis Report, *Investigation: Serbia: More Mackatica Body Burning Revelations (Nova otkrića o spaljivanju tela na Mačkatici)*, april 2005., http://www.iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=242276&apc_state=henibcr2005

⁷⁹ Intervju Amnesti Internešenel sa Valeri Brasi (Valerie Brasey), OMPF, februar 2009.

⁸⁰ *Lajm*, „Procedurë për gjetjen e të zhdukurve kosovar“ (Postupak za pronalaženje nestalih kosovskih Albanaca), 27. februar 2009. Kosovsko Ministarstvo spoljnih poslova negiralo je da je podnelo zvaničan zahtev svojim kolegama u Makedoniji.

⁸¹ ICMP, Conclusions, *Eleventh Regional Networking Conference on the Missing Persons Issue (Zaključci, Jedanaesta regionalna međuagencijska konferencija o pitanju nestalih lica)*, novembar 28-30, 2008.

⁸² ICRC, Saopštenje za štampu 01/05, „Yugoslavia: Families of Kosovo missing can consult new Book of Belongings“ (Jugoslavija: porodice nestalih na Kosovu mogu da konsultuju novu Knjigu ličnih predmeta “, 8. februar 2001.

⁸³ <http://www.ic-mp.org/icmp-worldwide/southeast-europe/un-administered-kosovo>. Imejl poruka Amnesti Internešenelu od ICMP-a, april 2009.

⁸⁴ ICRC, *Newsletter of the ICRC Regional Delegation Belgrade, covering Serbia, Albania, Macedonia and Montenegro (Bilten Regionalne delegacije ICRC u Beogradu koji pokriva Srbiju, Albaniju, Makedoniju i Crnu Goru*, decembar 2008.; *OMPF Activity Report (Izveštaj o aktivnosti OMPF-a)*, 2008.

⁸⁵ Intervju sa Valeri Brasi (Valerie Brasey), OMPF, februar 1999. Ove tehnike su opisane u Gunilla Holmlund et. al., „Experiences from DNA analysis in Sweden for the Identification of Tsunami Victims“, *International Congress Series („Iskustva sa analizom DNK u Švedskoj za identifikaciju žrtava cunamija“*, *Seriya Međunarodnih kongresa*), 1288, str. 74-76, 2006.

⁸⁶ Amnesti Internešenel je u februaru 2009. dobio uvid u izveštaj OMPF-a koji je urađen za Nesrete Kumnovu, gde je detaljno objašnjeno zašto nijedan od posmrtnih ostataka koji se drže u mrtvačnici OMPF-a i koji su dovoljno veliki za dobijanje uzorka DNK ne pripada Albionu Kumnovi.

⁸⁷ <http://video.kosovapress.com/?cid=1,7,2998>, preuzeto 9. marta 2009. Nezvaničan prevod, Amnesti

Internešenel.

⁸⁸ „Više od 400 skupova ljudskih ostataka i dalje ostaje neidentifikovano u prištinskoj mrtvačnici“, pristupljeno 6. aprila 2009., http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2009/04/06/feature-03

⁸⁹ Između 150 i 200 kosovskih albanskih zatvorenika ubijeno je u zatvoru Dubrava, 23 su ubijena tokom dva NATO bombardovanja 19. i 22. maja; procenjuje se da su najmanje 130 ubili srpski policajci i nepoznati maskirani muškarci između 22. i 23. maja. Intervju Amnesti Internešenel sa HLC, Priština, februar 2009.; vesti UNMIK-a br. 86-2/04/01, <http://www.unmikonline.org/pub/news/nl86.html> pristupljeno aprila 2009.

⁹⁰ Intervju Amnesti Internešenel sa Valeri Brasi (Valerie Brasey), OMPF, februar 2009.

⁹¹ OMPF MPU2000-001592, Uzrok smrti; Smrtovnica iz Ministarstva pravde; Zahtev ICRC za traganjem.

⁹² Pismo nezavisnog stručnjaka Amnesti Internešenelu, septembar 2007. Takođe je tvrdio da u ovom konkretnom slučaju nije znao posebne razloge za nepostojanje identifikacije.

⁹³ Intervju Amnesti Internešenel sa porodicom Dake Asanije, avgust 2007.

⁹⁴ U septembru 2002. OMPF je izvestio da je vratio 203 od 910 izveštaja o obdukciji primljenih od istražitelja Tribunala. Prema Hoseu Pablu Barajbaru (Jose Pablo Baraybar), nisu mogli biti distribuirani jer su se udružena porodica žalila na pogrešno napisana imena [obavezno za kasnije upravne postupke] i na nepreciznost u pogledu uzroka smrti i datuma smrti. Datum smrti je dat kao datum kada je obavljena obdukcija, često nekoliko meseci ili godina nakon njihovog prvobitnog zakopavanja. OMPF-u je ponuđeno da promeni „datum smrti“ kako bi naznačio kada je svaki Tribunalov tim završio svoj posao na svakoj lokaciji, UNMIK/PR/833, konferencija za štampu *OMPF-a*, 27. septembar 2002.

⁹⁵ EULEX je uspostavljen od Evropskog saveta u februaru 2008, v. Zajedničku akciju Saveta, 2008/124/CFSP, 4. februar 2008., o Misiji Evropske Unije za vladavinu prava na Kosovu, EULEX Kosovo. Misija je pokrenuta u skladu sa Politikom evropske bezbednosti i odbrane (ESDP), sa ciljem da se kosovskim vlastima pomogne i da im se pruži podrška u oblasti vladavine prava putem komponenti policije, pravosuđa i carine. EULEX je prvenstveno tehnička misija sa mandatom da nadzire, upućuje i savetuje, ali zadržava određenu izvršnu vlast, <http://www.eulex-kosovo.eu/?id=2>.

⁹⁶ Pravosudna komponenta EULEX-a, „Brief overview of results obtained since Initial Operational Capacity (IOC)“ („Kratak pregled rezultata postignutih od Početnih operativnih kapaciteta (IOC)“, <http://www.eulex-kosovo.eu/?id=10&j=12>, pristupljeno 3. aprila 2009. OMPF-u su u analizi pomagali konsultant ICRC-a i dva oficira iz WCIU policije EULEX-a.

⁹⁷ Tužilac protiv Slobodana Miloševića, Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Vlajka Stojiljkovića, (IT-99-37-I), 23. maj 1999. godine.

⁹⁸ Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića i Sretena Lukića, (IT-05-87). Sreten Lukić je odvojeno optužen 2. oktobra 2003. godine i pripojen gore navedenoj optužnici 26. juna 2006. godine.

⁹⁹ Par. 1356. *ibid.* Dokazi protiv Sretena Lukića rezimirani su u par. 1098-1113, (c. Lukićevo učešće u prikrivanju tela), vidi predmet br. IT-05-87-T, Prvostepena presuda, Vol. 3 od 4. „Međutim, Veće nije zaključilo na osnovu iznetih dokaza da je Lukić imao učešća u prikrivanju tih zločina putem tajnog transportovanja tela civila s Kosova u druge delove Srbije“, Rezime Prvostepene presude.

¹⁰⁰ Vlajko Stojiljković, srpski ministar unutrašnjih poslova od 1997. do 2000. godine, optužen 1999. godine zajedno sa Slobodanom Miloševićem, pucao je na sebe na stepenicama Skupštine aprila 2002. godine.

¹⁰¹ IT-05-87/1-PT, Četvrta izmenjena optužnica, Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića, par. 61(d).

¹⁰² Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale, i Isaka Musliua (IT-03-66), prikupljeno sa <http://www.icty.org/x/cases/limaj/ind/en/lim-2ai040212e.pdf>, dokumentu pristupljeno aprila 2009. godine.

¹⁰³ Prvostepena presuda, par. 350 str. 30, <http://www.icty.org/case/limaj/4#ind>; <http://www.icrc.org/Web/doc/siterf10.nsf/htmlall/familylinks-kosovo-eng>, dokumentu pristupljeno 26. aprila 2009. godine.

¹⁰⁴ Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale, Isaka Musliua, Prvostepena presuda, 30. novembar 2005. godine, par. 345-351, <http://www.icty.org/case/limaj/4#tjug>, dokumentu pristupljeno aprila 2009. godine.

¹⁰⁵ Tužilac protiv Ramusha Haradinaja, Idrizia Balaja i Lahi Brahimaja, (IT-04-84). <http://www.icty.org/case/haradinaj/4#tjug>, dokumentu pristupljeno aprila 2009. godine.

¹⁰⁶ PR/P.I.S./437-E, „Izjava tužioca [Međunarodnog suda] o istrazi i krivičnom gonjenju ratnih zločina počinjenih na Kosovu”, 29. septembar 1999. godine, <http://www.icty.org/sid/7733>, dokumentu pristupljeno aprila 2009. godine.

¹⁰⁷ Decembra 2000. godine major Dragiša Petrović i rezervisti Nenad Stamenković i Tomica Jović osuđeni su za ubistvo starijeg albanskog bračnog para 1999. godine i osuđeni na četiri godine i 10 meseci, a rezervisti svaki na po četiri godine i šest meseci zatvora; te kazne su povećane oktobra 2003. godine od strane Vrhovnog vojnog suda na devet i sedam godina. Oktobra 2002. godine, pukovnik Zlatan Mančić, Rade Radojević, Danilo Tešić osuđeni su za ratne zločine protiv kosovskih Albanaca od strane Vojnog suda u Nišu i osuđeni na sedam, pet, četiri i tri godina zatvora, povećanih na 14, devet, sedam i pet godina od strane Vrhovnog vojnog suda, juna 2003. godine. U postupku pred Okružnim sudom u Požarevcu, tokom ponovljenog suđenja od strane Vrhovnog suda, rezervista policije Boban Petković osuđen je za ratne zločine protiv civila i osuđen na pet godina zatvora zbog ubistva Albanaca u Orahovcu/Rahovec, maja 1999. godine. Jula 2002. godine Okružni sud u Prokuplju osudio je bivšeg vojnika VJ Ivana Nikolića za ubistvo dvoje albanskih civila u Podujevu/ë, maja 1999. godine i osudio ga na osam godina zatvora.

¹⁰⁸ Optužnica: http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE_ENG.htm.

¹⁰⁹ Kao bivši borci, na osnovu člana 4 Protokola 2 i redovnog člana 3 Ženevskih konvencija, sa njima je trebalo da se postupa humano i ukoliko postoji dovoljno dokaza o njihovom učešću u kriminalnim delima, trebalo je da propisno budu optuženi i da im se sudi u skladu sa međunarodnim propisima pravičnosti.

¹¹⁰ Presuda br. K.1823/04 Okružni sud u Beogradu, 17. jun 2005. godine.

¹¹¹ Albion Duriqi (star dve godine), Mimoza Duriqi (4 godine), Arber Duriqi (7 godina), Dafina Duriqi (9 godina), Shpetim Bogujevci (10 godina), Shpend Bogujevci (13 godina), Nora Bogujevci (14 godina), Fezdrije Llugaliju (21. godina), Fitnete Duriqi (36 godina), Sala Bogujevci (39 godina), Shefkate Bogujevci (42 godine), Nefise Llugaliju (55 godina), Shehide Bogujevci (67 godina) i Esmā Duriqi (69 godina) ubijeni su iz vatrenog oružja. Pored toga, četvoro dece zadobilo je teške povrede: Genc Bogujevci (6 godina), Lirije Bogujevci (9 godina), Jehona Bogujevci (11 godina), Fatos Bogujevci (13 godina) i

Saranda Bogujevci, (14 godina).

¹¹² Sa aprilom 2009. godine, „Ukupni broj zatraženih istraga u 62 predmeta protiv 291 lica.

Od gornjeg broja, trenutno su u toku istrage u 32 predmeta.”

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/index_eng.htm

¹¹³ Razgovor sa Vladimirom Vukčevićem, februar 2009. godine, Vidi takođe: par. 166, IT-05-87-T Prvostepena presuda, Vol. 2 od 4.

¹¹⁴ Razgovori sa, na primer, članovima NVO Thirrjet e Nënave (Plač majki), februar 1999. godine.

¹¹⁵ Predmet: KTRZ-1/07, „Orahovačka grupa”.

¹¹⁶ KTRZ je maja 2009. godine najavio krivičnu istragu u navode protiv Fatmira Limaja vezanu za otmicu 10 Srba, maja 1999., “Ex-KLA faces war crimes probe”/Bivši pripadnik OVK suočen sa krivičnom istragom/, http://www.b92.net/eng/news/crimes-article.php?yyyy=2009&mm=05&dd=03&nav_id=58892.

¹¹⁷ Uspostavljena novembra 1999. godine sa prvenstvenim zadatkom istrage ratnih zločina izvan jurisdikcije Međunarodnog suda, počinjenih na Kosovu u periodu između 1998. i 1999. godine, i drugih ozbiljnih zločina počinjenih pre uspostavljanja istražne nadređenosti policije UNMIK-a, *UNMIK Press Briefing*, 3. jun 2002. godine. Policija UNMIK-a preuzelaje policijska ovlašćenja od KFOR-a u Prištini 19. septembra 1999. godine, Pizrenu, 27. oktobra 1999. godine, Gnjilanu, 12. maja 2000. godine i Peći, juna 2000. godine. U Mitrovici, policija UNMIK-a je imala istražna ovlašćenja, ali je tehnička prevlast ostala KFOR-u, *UNMIK Police Report 2000 /Izveštaj policije UNMIK-a za 2000. godinu/*.

¹¹⁸ Pismo međunarodnog tužioca Amnesti Internešenela, decembar 2008. godine. Za dva krivična postupka u dva predmeta od strane Međunarodnog suda i u Srbiji, vidi, see *Haradinaj et al*, gore u tekstu, i Anton Lekaj, dalje u tekstu, str.46.

¹¹⁹ Razgovori Amnesti Internešenela, april 2004. i april 2006. godine.

¹²⁰ Vidi Evropski sud za ljudska prava. Presuda, *Finucane protiv VB* (1. jul 2003. godine), par. 71.

¹²¹ Razgovori Amnesti Internešenela, februar 2009. godine

¹²² Telefonski razgovor Amnesti Internešenela sa Draganom Piljevićem, 13. januar 2009. godine; vidi Dodatak.

¹²³ EUPT je uspostavljen odlukom Saveta EU, 10. aprila 2006. godine kao priprema za moguću operaciju rukovođenja krizom od strane EU na planu vladavine prava na Kosovu. Prema EUPT, tokom 2007. godine nekih 3.500 policijskih dosijea UNMIK-a o nestalim osobama su i dalje nerešeni, mada se tačan broj predmeta nije mogao utvrditi na osnovu postojećih baza podataka. Mnogi predmetni dosijei sadržali su samo jedan list papira, u drugima prikupljeni dokazi su bili nedovoljni ili slabe dokazne vrednosti. Nekih 50 posto predmeta nisu imali forenzičkih dokaza. U mnogim slučajevima, tužilac nije bio dodeljen predmetu, razgovor Amnesti Internešenela sa EUPT, novembar 2007. godine.

¹²⁴ Februara 2009. godine načelnik EULEX-ovog pravosudnog dela, Bernard Rabatel, rekao je tokom TV programa BIRN „Jeta ne Kosove” („Život na Kosovu”), „EULEX-u je predato nekih 550 civilnih dosijea, od toga njih 250 su bili krivični dosijei, od kojih se nekih 50 odnose na ratne zločine”, *Balkan Insight/Uvid u Balkan/* 27. februar 2009. godine.

¹²⁵ David Marshall & Shelley Inglis, “The Disempowerment of Human Rights-Based Justice in the United Nations Mission in Kosovo” /Razvlašćenje pravde koja se odnosi na ljudska prava u misiji Ujedinjenih

nacija na Kosovu, 16 *Harvard Human Rights Journal* 96, 2003, str.140. LSMS OEBS-a imao je mandat da nezavisno nadzire kazneno-popravnu službu i sudski sistem, uključujući putem izveštavanja o sistematskom kršenju međunarodnog prava i teškim kršenjima standarda pravičnosti suđenja,

¹²⁶ Marshall & Inglis, str.122.

¹²⁷ Za zabrinutost Amnesti Internešenela o nepristrasnosti tih istraga, vidi: *FRY: In the interests of justice,/SRJ: U interesu pravde/* str.10-13,

¹²⁸ Propis UNMIK-a br. 2000/6, februar 2000. godine, omogućio je imenovanje međunarodnih sudija, prvobitno u Mitrovici. To ovlašćenje prošireno je propisom UNMIK-a 2000/34, iz maja 2000. godine, koji je omogućio imenovanje međunarodnih sudija i tužilaca širom Kosova. Propis UNMIK-a 2000/64 naknadno je odobrio nadležnim tužiocima, optuženima ili odbrani pravo da formalno zatraže određivanje međunarodnih sudija i tužilaca ili da traže promenu lokacije suđenja kao bi se „obezbedila nezavisnost i nepristrasnost sudstva ili valjano sprovođenje pravde“. Vidi takođe, *OSCE Review of the Criminal Justice System, 1. septembar 2000. godine – 28. februar 2001. godine*, str. 75ff._

¹²⁹ Devetnaest od tih predmeta je zaključeno do sredine 2002. godine, većina presuda koje su proglasile krivicu su odbačene prilikom žalbe ili ponovnog suđenja, vidi OEBS/LSMS, *Kosovo's War Crimes Trials: A Review, /Suđenja za ratne zločine na Kosovu: Pregled/* septembar 2002. godine. Krajem 2002. godine oslobođena su još dvojica osumnjičenih. Za Vučković, vidi www.hlc-rdc.org/uploads/editor/Izvestaj_sudjenja_KOSOVO_engleski.pdf

¹³⁰ Predmet Idriza Balaja, Dauta Haradinaja, Bekina Zekaja, Ahmeta Elshanija, Ramusha Ahmetaja, Vrhovni sud, Žalba br. AP95/2003, predmet *Balaj*, Presuda, C.C. br. 190/02, Okružni sud u Peći/Peja (međunarodno veće), 17. decembar 2002. godine; izmenjena drugostepena presuda, AP. 95/2003. Vrhovni sud Kosova (međunarodno veće), 1. decembar 2003. godine.

¹³¹ OSEBS/LSMS, *Case report: The Public Prosecutor's Office vs Latif Gashi, Rustem Mustafa, Naim Kadriu and Nazif Mehmeti, The "Llapi Case"/Izveštaj o predmetu: Javni tužilac protiv Latifa Gashija, Rustema Mustafe, Naima Kradiua i Nazifa Mehmetija, Predmet "Llapi"/*, 2004. godina. Prema FHP-u Kosovo, predsedavajući sudija je napustio Kosovo početkom 2008. godine; Služba za pravosuđe UNMIK-a do kraja 2008. godine nije zakazala datum ponovnog suđenja.

¹³² Ap-Kz No. 371/2008, 10. april 2009, dobijeno sa <http://www.eulex-kosovo.eu/justice/docs/SupremeC/SelimKrasniqi-et-alverdict1.pdf> i <http://www.eulex-kosovo.eu/justice/docs/SupremeC/SelimKrasniqi-et-alverdict2.pdf>. Optuženi su naknadno pušteni na slobodu (kućni pritvor) iz razloga proporcionalnosti

¹³³ www.hlc-rdc.org/uploads/editor/Izvestaj_sudjenja_KOSOVO_engleski.pdf Za druge detalje ovog predmeta, uključujući navodnu istragu OVK-a o njenoj smrti, vidi takođe MKSJ, predmet br. IT-04084-T, Prvostepena presuda, par. 336-203

¹³⁴ Razgovor Amnesti Internešenela: Matti Raatikainen, februar 2009. godine; elektronska pošta, maj 2009. godine.

¹³⁵ Razgovor Amnesti Internešenela sa MKCK Beograd, februar 2009. godine; elektronska poruka Amnesti Internešenela od MKCK, Beograd, april 2009. godine. Pošto je pristup informacijama u mnogim slučajevima dobijen na osnovu sporazuma o poverljivosti, Amnesti Internešenel nije u mogućnosti da iznese dodatne informacije o tačnom sadržaju pregovora MKCK-a.

¹³⁶ Porodica Querkezi je deo kosovske manjine Čerkeza koji govore albanskim jezikom; oko detalja njihovog

hapšenja, vidi *Amnesti International: Broken Circle: "Disappeared" and Abducted in Kosovo province: Case Sheets*, /Prekinuti krug: „Nestali" i oti u pokrajini Kosovo: slučajevi/ (Indeks: EUR 70/14/99), novembar 1999. godine), str.11-13.

¹³⁷ Razgovor Amnesti Internešenela, Đakovica/Gjakovë, februar 1999. godine.

¹³⁸ Amnesti Internešenel nije bio u mogućnosti da ustanovi tačni tok događaja koji se odnosi na pronalaženje tela Artana Qerkesija i Edmonda nakon što sunavodno viđeni od strane članova porodice.

¹³⁹ Razgovor Amnesti Internešenela, februara 2009. godine.

¹⁴⁰ HLCIndexout:0201-1084-3/FHP indeks/, 14. novembar 2003. godine; IWPR, "Kosovo: Crimes against Serbs investigated"/Istražuju se zločini protiv kosovskih Srba/, 13. novembar 2003. godine.

¹⁴¹ ICTJ /Međunarodni centar za tranziciju pravdu/, *Against the Current* /Plivanje uzvodno/, str. 32.

¹⁴² ICTJ, *Against the Current*, str. 32.

¹⁴³ Izveštaj srpsko – crnogorskog radija „Kontakt Plus", 7. jun 2006. godine.

¹⁴⁴ Razgovor Amnesti Internešenela sa N.N, Beograd, februar 2009. godine.

¹⁴⁵ Prema organizaciji "Human Rights Watch", kojoj je odobren pristup informacijama koje je prikupio Međunarodni sud, dokazi koji se odnose na transport otetih Srba u Albaniju su „dobro istraženi i kredibilni". One se sastoje od odvojenih razgovora koje su vodili novinari sa sedam bivših pripadnika OVK-a koji su izneli pojedinosti o učešću u ili prisustvu prebacivanju otetih Srba i drugih zatočenika sa Kosova u Albaniju nakon rata. Prema svedocima, otete pojedince su držali u skladištima i drugim zgradama, uključujući u Kukešu/Kukësu i Tropoju/Tropojëu. U poređenju sa drugim zatočenicima, neki od mlađih, zdravijih pritvorenika su dobijali hranu, pregledali su ih doktori i nikada nisu prebijani. Nepoznati broj otetih pojedinaca su navodno prebačeni u žutu kuću negde u okolini ili u samom mestu Burrel. Međutim, HRW je bio mišljenja da su dokazi o tome da su doktori vadili organe zatočenika i navodno ih transportovali izvan Albanije preko aerodrom blizu glavnog grada Tirane, „sugestivni ali daleko od potpunih ", *Kosovo/Albania: Investigate Postwar Abductions, Transfers to Albania* /Kosovo/Albanija: Istražiti posleratne otmice, prebacivanja u Albaniju/, 4. maj 2008. godine, <http://www.hrw.org/en/news/2008/05/04/kosovoalbania-investigate-postwar-abductions-transfers-albania>, dokumentu pristupljeno 5. maja 2008. godine.

¹⁴⁶ Pismo Odseka za pravosuđe UNMIK-a Vladimiru Vukčeviću od 6. juna 2008. godine; B92, "UNMIK sends "Yellow House" Report"/UNMIK poslao izveštaj o „Žutoj kući", 22. mart 2009. godine.

¹⁴⁷ MIA, <http://www.mia.com.mk/default.aspx?mId=22&vId=63837338&IId=2&title=BULLETINS+-+BALKANS%3A+DEFENSE+AND+SECURITY>

¹⁴⁸ Vidi, na primer, OIK, *Annual Report 2004 /Godišnji izveštaj/*, str.23.

¹⁴⁹ OIK, *Godišnji izveštaj 2004*, str.23.

¹⁵⁰ Razgovor Amnesti Internešenela, februar 2009. godine. Vidi takođe Dodatak 1. Razmera nesređenosti istražnih dosijea policije UNMIK-a prikazana je u emisiji emitovanoj na BBC2, 17. aprila 2009. godine.

¹⁵¹ Otprilike 35 posto srpskog stanovništva smatra da bi pripadnici policije i drugih službi bezbednosti opstruisali istrage o kolegama, OEBS i Beogradski centar za ljudska prava, *Results of the public opinion poll on war crimes trials in Serbia /Rezultati ankete o ratnim zločinima u Srbiji/*, <http://www.osce.org/serbia/13161.html>, dokumentu pristupljeno aprila 2009. godine.

¹⁵² Decembra 2004. godine, FHP i sedam drugih NVO su tražili od Skupštine Srbije da ispita navode o spaljivanjima. Do istrage nije došlo, 'NGOs call for commission of inquiry into mass graves and burning of bodies', /Poziv NVO da se sastavi anketna komisija o masovnim grobnicama i spaljivanju tela/, HlcIndexOut: 0201-167-2, 21. februar 2005. godine.

¹⁵³ Policajci Nenad Stojković, Zoran Marković, Dragan Milenković i Zoran Nikolić uhapšeni su nakon što je FHP podneo krivičnu prijavu protiv 17 bivših pripadnika Bataljona, 2. marta 2009. godine u vezi sa zločinima na Kosovu, FHP, „Pismo Ivici Dačiću, ministru unutrašnjih poslova”, HlcIndexOut: 038-1550-2, 18. mart 2009. godine.

¹⁵⁴ Zakon o organizovanju i nadležnosti vladinih institucija prilikom krivičnog gonjenja ratnih zločinaca, Službeni glasnik RS, br. 67/2003, član 8.

¹⁵⁵ Razgovori Amnesti Internešenela sa KTRZ, FHP i OEBS, februar 2009. godine; vidi takođe fusnotu 154.

¹⁵⁶ Izvan je razmere ovog izveštaja da se iznese podrobna kritika nedostataka pravnih sistema u Srbiji i na Kosovu, u vezi s Kosovom, vidi *Amnesti International, Kosovo: The challenge to fix a failed UN Justice mission, /Kosovo: Izazov ispravljanja neuspele pravosudne misije UN-a/* (Index: EUR 70/001/2008), 29. januar 2008. godine. Za kritike VRZ vidi Međunarodni centar za tranzicionu pravdu i Bogdan Ivanišević, *Against the current – War Crimes Prosecutions in Serbia /Plivanje uzvodno – Krivično gonjenje ratnih zločina u Srbiji/(2007)*; HRW, *Unfinished Business, Serbia's War Crimes Chamber (Nezavršen posao, Veće za ratne zločine)*, jun 2007. godine.

¹⁵⁷ Razgovori Amnesti Internešenela: Bruno Vekarić i Vladimir Vukčević, februar 2009. godine

¹⁵⁸ Član 30, Osnovni krivični zakon; član 203, Krivični zakon iz 1977. godine Za komandnu odgovornost, vidi str.27, gore u tekstu.

¹⁵⁹ ICTJ, *Against the current*, str.9; Razgovor Amnesti Internešenela: Vladimir Vukčević, februar 2009. godine.

¹⁶⁰ Fond za humanitarno pravo, *Godišnji izveštaj 2006*, 11. jul 2007. godine, str. 13. Međutim, prema Misiji OEBS u Srbiji, KTRZ je od tada usvojio politiku krivičnog gonjenja komandne odgovornosti kako je definisana sudskom praksom Međunarodnog suda, Razgovor Amnesti Internešenela, februar 2009. godine.

¹⁶¹ HlcIndexOut: 019-1589-2, "The Decision of the War Crimes Trial Chamber unjust for victims and the accused" /Odluka Veća za ratne zločine nepravedna i prema žrtvama i prema osuđenima/, 24. april 2009. godine.

¹⁶² Razgovor Amnesti Internešenela sa Brunom Vekarićem, portparolom KTRZ, februar 2009. godine Suđenje Saši Cvetjanu je 2003. godine prebačeno iz Prokuplja u Okružni sud u Beogradu zbog najavljenih pretnji tužiocu i zabrinutosti za bezbednost albanskih svedoka.

¹⁶³ Zakon o zaštiti učesnika u krivičnom postupku, Službeni glasnik, br. 85/05, stupio na snagu 1. januara 2006. godine.

¹⁶⁴ Propis UNMIK-a, 2001/20, 20. septembar 2001.godine.

¹⁶⁵ Razgovori Amnesti Internešenela s tužiocima EULEX-a, februar 2009. godine. Zabrinutost organizacije u vezi s primenom zakona o zaštiti svedoka na Kosovu razmotrena je detaljno u "So does that mean I have rights" *Protecting the human rights of women and girls trafficked for forced prostitution*

in Kosovo /Da li to znači da imam prava: Zaštita ljudskih prava žena i devojaka kojima se trguje radi prisilne prostitucije na Kosovu/, (Index: EUR 70/010/2004), 6. maj 2004. godine, str.36-39.

¹⁶⁶ OEBS LSMS, *Review of the Criminal Justice System in Kosovo, 2006*, str.14-15, www.osce.org/documents/mik/2006/12/22703_en.pdf, dokumentu pristupljeno aprila 2009. godine.

¹⁶⁷ Tužilac protiv Haradinaja i drugih, Prvostepena presuda, 3. april 2008. godine, par. 22-28, www.icty.org/x/cases/haradinaj/tjug/en/080403.pdf. Za predmete nepoštovanja Suda, vidi Baton Haxhiu (IT-04-84-R77.5), <http://www.icty.org/contemptcases/party/832/27>; Astrit Haraqija i Bajrush Morina (IT-04-84-R77.4), <http://www.icty.org/contemptcases/party/827/27>, dokumentima pristupljeno aprila 2009. godine.

¹⁶⁸ Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih, 26. februar 2009. godine, <http://www.icty.org/case/milutinovic/4#tjug>, ac dokumentu pristupljeno 27. februara 2009. godine, Prvostepena presuda, Vol. 2 od 4, predmet br. IT-05-87-T, par.1284-1294

¹⁶⁹ <http://www.un.org/icty/transe54/020903IT.htm>; On je tvrdio da je predlagao da se tela pošalju na Institut za sudsku medicinu u Beogradu.

¹⁷⁰ B2-92, razgovor s okružnim tužiocem u Negotinu, novembar 2000. godine.

¹⁷¹ „50 tela u hladnjači – državna tajna”, *Timočka Krimi Revija*; isti autor je objavio sličan tekst u istom časopisu 1999. godine.

¹⁷² Prvostepena presuda, Vol. 2 od 4, predmet br. IT-05-87-T, par. 1320-1330,

¹⁷³ Par. 1322-1324, Prvostepena presuda, Vol. 2 od 4, predmet br. IT-05-87-T,

¹⁷⁴ Dana 23. jula 2002. godine, Dragan Karleuša se pojavio pred Međunarodnim sudom kao svedok na suđenju bivšem predsedniku Slobodanu Miloševiću. On je izjavio da su dokazi koji se odnose na „naredbu o asanaciji” dati istražnom timu u vidu potpisane izjave od strane bivšeg načelnika Resora državne bezbednosti Radomira Markovića, vidi <http://www.un.org/icty/transe54/020723IT.htm>

¹⁷⁵ Par. 1325, Prvostepena presuda, Vol. 2 od 4, predmet br. IT-05-87-T.

¹⁷⁶ Par. 1284-1288, Prvostepena presuda, Vol. 2 od 4, predmet br. IT-05-87-T.

¹⁷⁷ Razgovor Amnesti Internešenela: Vladimir Vukčević, februar 2009. godine

¹⁷⁸ Razgovor Amnesti Internešenela sa Vladimirom Vukčevićem i Dragoljubom Stankovićem, februar 2009. godine.

¹⁷⁹ Tužilac protiv Slobodana Miloševića, Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Vlajka Stojiljkovića, (IT-99-37-I), 23. maj 1999. godine.

¹⁸⁰ ICTJ, *Against the Current*, str.2

¹⁸¹ Razgovor Amnesti Internešenela sa Sandrom Orlović, FHP, februar 2009. godine. Krajem 2008. godine, Memorijalna knjiga o Kosovu sadržala je 112 narativnih rezimea koji su dokumentovali sudbinu 7.723 žrtve ubijene ili nestale u periodu između 24. marta i 15. juna 1999. godine (824 zapisa bavi se sa 200 masovnih incidenata u kojima je uključeno 3,112 žrtava). <http://www.hlc-rdc.org/stranice/Linkovi-modula/Kosovo-Memory-Book.en.html> Amnesti Internešenel se na sličan način susreo sa opstrukcijom kada je zatražio razgovore sa ministrom unutrašnjih poslova i načelnikom ISRZ.

¹⁸² FHP i Dokumenta, *Transitional Justice in Post-Yugoslav Countries, Report 2007 /Tranziciona pravda u*

post-jugoslovenskim državama Izveštaj 2007./, str.19; ICTJ, *Serbia*,

Submission to the Universal Periodic Review of the UN Human Rights Council, Third Session: December 1-12, 2008, /Podnesak Univerzalnom periodičnom pregledu Saveta UN za ljudska prava, Treće zasedanje, Decembar 1-12, 2008/ 17. jul, 2008. godine, str.3.

¹⁸³ Vidi , na primer, U.S. *Department of State Country Report on Human Rights Practices 2006 - Serbia and Montenegro* /Izveštaj Stejt departmenta o zaštiti ljudskih prava po državama 2006. Srbija i Crna Gora/, March 6, 2007, accessed na <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2006/78837.htm> "Kosovo: Mission Accomplished?"/Kosovo: izvršena misija?/, *Harpers Magazine*, 15. septembar , 2006. godine, www.harpers.org/sb-kosovo-mis-1158344060.html

¹⁸⁴ *Amnesti International, Kosovo (Serbia): The challenge to fix a failed UN justice mission*, str. 28-43.

¹⁸⁵ Telefonski razgovor Amnesti Internešenela, 24. april 2006. godine.

¹⁸⁶ Razgovor Amnesti Internešenela, 11. april 2006. godine.

¹⁸⁷ "Kosovo War-Crimes Trial Splits West and Prosecutors" /Suđenje za ratne zločine na Kosovu podelilo Zapad i tužioce/, *New York Times*, 8. april 2007. godine, i telefonski razgovori koji su usledili, april 2007. godine.

¹⁸⁸ BIRN, *Interview: Unlocking the Dark Secrets of the KLA's Camps*, /Razgovor: Otključavanje crnih tajni logora O=VK-a/ 15. april 2009. godine, dokumentu pristupljeno na <http://www.balkaninsight.com/en/main/news/18164/>; telefonski razgovori AI sa Michaelom Montgomeryjem, Centre for Investigative Reporting, mart 2009. godine

¹⁸⁹ B92, Beta, "UNMIK confirm Thaqi's arrest and release" UNMIK potvrdio hapšenje i puštanje Tačija/, 2. jul 2003. godine; B92, "UN mission asks Belgrade to withdraw Ceku warrant", /Misija UN zatražila od Beograda da povuče poternicu za Čekua/ 3. mart 2004. godine; UNMIK Online, 22. oktobar 2003. godine, <http://www.unmikonline.org/press/2003/wire/Oct/imm221003PM.htm>

¹⁹⁰ Nicholas Woods, "Kosovo War-Crimes Trial Splits West and Prosecutors", *New York Times*, 8. april 2007. godine, <http://www.nytimes.com/2007/04/08/world/europe/08kosovo.html>; vidi takođe IWPR, "Dispute over Haradinaj's Engagement in Politics" /Spor oko Haradinajevog angažovanja u politici/, Tribunal Update br. 474, 28. oktobar 2006. godine.

¹⁹¹ "UN administrator urges calm in Kosovo after premier is indicted for war crimes" /Administrator UN-a zatražio mir na Kosovu nakon što je premijer optužen za ratne zločine/ 8. mart 2005. godine, "http://www.unmikonline.org/archives/news03_05full.htm

¹⁹² Optužnica protiv Antona Lekaja, zvanog „Pindo” zvanog „Balt” iz Đakovice, 7. jul 2005. godine, http://www.tuzilastvorz.org/rs/html_trz/OPTUZNICE_ENG.htm

¹⁹³ (KTRZ br. 7/04, 7. jul 2005. godine; optužnica za ratne zločine, iako je do otmice došlo nakon 10. juna.

¹⁹⁴ "Jessen-Peterseni rikujton gjyqësinë serbe për Rezolutën 1244", *Koha Ditore*, 3. april 2006. godine.

¹⁹⁵ Amnesti Internešenel smatra da, bez obzira na to da li UNMIK priznaje paralelne sudove ili ne, Srbija je obavezna da istraži kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja su se dogodila na njenoj teritoriji. Organizacija napominje da, čak i da je Srbija odvojena država, na osnovu principa univerzalne jurisdikcije, ona bi imala dužnost da istraži i krivično goni teške zločine na osnovu međunarodnog prava,

a ukoliko to ne učini, izvrši ekstradiciju osumnjičenog u državu koja je spremna i u mogućnosti da to učini.

¹⁹⁶ Razgovor Amnesti Internešenela sa Alexanderom Borg Olivierom, UNMIK OLA, 4. april 2006. godine, vidi Amnesti International, *United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK): Briefing to the Human Rights Committee: 86th Session, July 2006 /Privremena administrativna misija Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK): Izveštaj Komitetu za ljudska prava, 86. zasedanje, jul 2006. godine/*, (Index EUR 70/007/2006).

¹⁹⁷ Članovi Amnesti Internešenela su u više navrata od 2001. godine pisali policiji UNMIK-a u vezi s ovim predmetom, iznoseći im pune pojedinosti svedočenja B.S., i tražeći od njih da otvore istragu. Odgovor nije dobijen do avgusta 2008. godine nakon što je Anton Lekaj osuđen.

¹⁹⁸ Razgovor Amnesti Internešenela sa B.S., jun 2000. godine. Mada postoje određene nekonzistentnosti između svedočenja datog AI i optužnice i konačne presude, i mada je BS ispustio da opiše neke od događaja, uključujući seksualno zlostavljanje muškaraca Roma od strane pripadnika OVK, suština svedočenja datog Amnesti Internešenelu je konzistentna s onim što je opisano u sudskim dokumentima.

¹⁹⁹ <http://www2.ohchr.org/english/law/remedy.htm>

²⁰⁰ http://www.kan-ks.org/lexo_permbajtjen.php?kategorija=218&gjuha=english

²⁰¹ Oktobra 2008. godine u Prištini više od 100 NVO i pojedinaca, uključujući žrtve i udruženja žrtava iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, sa Kosova, iz Srbije i Crne Gore formiralo je regionalnu koaliciju RECOM, vidi: <http://www.hlc-rdc.org/stranice/Linkovi-modula/About-us.en.html>

²⁰² Statut Međunarodnog suda ne sadrži odredbe za reparacije žrtvama, ali Rezolucija SB UN T 827/1993 (kojom je usvojen Statut Međunarodnog suda) predviđa da „rad Međunarodnog suda bude sproveden bez uskraćivanja prava žrtvama da, odgovarajućim sredstvima, traže kompenzaciju za štetu koju su pretrpeli kao posledicu kršenja međunarodnog humanitarnog prava“ (čl. 7).

²⁰³ Član 13 (1) Zakona o osnovnim pravima pripadnika oružanih snaga, vojnih invalida i porodica pokojnih pripadnika oružanih snaga, Službeni glasnik SRJ, brojevi 24/98, 29/98 i 25/200, odnosi se na porodice pripadnika oružanih snaga koji su „poginuli ili nestali“; termin „nestali“ nije uključen u član 3 (2) Zakona o pravima civilnih vojnih invalida, *Službeni glasnik RS*, br. 52/96.

²⁰⁴ FHP & Documents, *Tranziciona pravda u post-Jugoslovenskim državama, Izveštaj 2007*, str.51.

²⁰⁵ „Beneficija za bračnog partnera i dvoje dece palog borca je šest puta veća nego mesečni prihod koji dobija porodica civilne žrtve iste veličine. Dvadeset posto invaliditeta je dovoljno za priznavanje statusa vojnog invalida, dok je prag za civilne žrtve 50 posto“, Međunarodni centar za tranzicionu pravdu, *Serbia: Submission to the Universal Periodic Review Of the UN Human Rights Council Third Session: December 1-12 /Srbija: Podleganje univerzalnom periodičnom pregledu od strane Trećeg zasedanja Saveta UN za ljudska prava decembar 1-12/*, 2008. godina, 17. juli 2008. godine, par. 13.

²⁰⁶ Razgovor sa Veljkom Odalovićem, predsedavajućim srpske Komisije za nestale osobe, februar 2009. godine.

²⁰⁷ Na primer, interno raseljena lica imaju pravo na 70 posto popusta na administrativne troškove, uključujući troškove za dokumenta potrebna prilikom podnošenja zahteva za socijalno osiguranje, član 19 Zakona o republičkim administrativnim taksama (Službeni glasnik Republike Srbije br. 43/2003, 51/2003, 61/2005 i 101/2005). To uključuje izvode iz matičnih knjiga rođenih, umrlih, venčanih i

potvrde o državljanstvu.

http://www.praxis.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=16&Itemid=55

²⁰⁸ Zakon o civilnim ratnim invalidima, *Službeni glasnik RS*, br. 52/96.

²⁰⁹ ICTJ, *Srbija: Podleganje univerzalnom periodičnom pregledu*.

²¹⁰ U vezi sa drugim sukobima u regionu, pojedinci ili grupe čija je fizička ili duševna povreda izazvana od strane srpskih službi su u nekim predmetima imali uspešne tužbe. Vrhovni sud Srbije je 2004. godine odlučio da zahtevi protiv države mogu biti podneti u roku od pet godina od dana događaja koji je doveo do povrede ili smrti.. *ibid.* par.15 i 19.

²¹¹ CCPR/CUNKCO1, par. 13.

²¹² UNMIK-ova Uredba 2000/66, O beneficijama ratnih invalida Kosova i najbliže rodbine onih koji su umrli kao posledica oružanog sukoba na Kosovu, 21. decembar 2000. godine.

²¹³ Documents & HLC, *Transitional Justice in Post Conflict Countries – 2007, 2008*, str. 52. Prosečna plata: 217 evra mesečno.

²¹⁴ Članovi 2, 6 i 10. Diskriminacijom žrtava poratnog međuetničkog nasilja uključujući otmice pozabavio se OiK marta 2004. godine u pismu upućenom SPGS 2004. godine u ime lica koja su podnela prigovore čiji su zahtevi za socijalne beneficije odbijeni od strane Ministarstva za rad i socijalnu zaštitu jer njihovo stanje nije zadovoljavalo pravne odredbe. OiK nije dobio odgovor na ovo pismo. Međutim, 2007. godine, oko 30 porodica Srba i 20 porodica Roma su navodno primili invalidsku kompenzaciju od oko 130 evra od vlade Kosova.

²¹⁵ Projektligji për Statusin dhe të Drejtat e Familjeve të Dëshmorëve, Invalidëve të UCK-së Familjeve të Viktimave Civile të Luftës (na albanskom); Nacrt Zakona statusa i prava porodica palih boraca, invalida i veterana OVK-a kao i porodica ratnih civilnih žrtava (na srpskom).

²¹⁶ Porodice veterana OVK imaju, između ostalog, besplatne školske knjige, besplatno zdravstveno osiguranje, pravo na smeštaj, porodičnu penziju, jeftiniju električnu energiju, oslobođenje od administrativnih troškova i poreza na imovinu i pravo na uvoz automobila (član 6). Civilne porodice imaju pravo na porodičnu penziju, jeftiniju električnu energiju i oslobođenje od administrativnih troškova (članovi 5 i 6).

²¹⁷ Predvođeni međuministarskom radnom grupom kojoj je predsedavao zamenik premijera, mišljenja na nacrt dali su ICMP, ICRC, OMPF, UNMIK, EULEX Međunarodna civilna služba (ICO). U vezi s mandatom ICO vidi: <http://www.ico-kos.org/>

²¹⁸ Razgovor sa Luigijem Ndouom, ICMP, Priština, februar 2009. godine.

²¹⁹ Vidi poglavlje 4. ZA zahtev da Vrhovni sud prerazmotri svoju odluku, vidi: <http://www.hlc-rcd.org/PravdalReforma/REPARACIJE/Reparacije-Novcane/900.en.html>

²²⁰ FHP, *Request for Reparation of Family Members of Kidnapped Persons from Sjeverin Denied /Odbijen zahtev za reparaciju članovima porodica kidnapovanih osoba iz Sjeverina/*, HlcIndexOut: 019-1575-2, 7. april 2009. godine. Dana 2. aprila 2009. godine, Prvi opštinski sud u Beogradu odbacio je tužbu za reparacije koji je FHP podneo protiv Republike Srbije u ime 25 članova porodice 16 Bošnjaka iz sela Sjeverin koji su oteti 22. oktobra 1992. godine kada je autobus u kome su putovali ušao na teritoriju BiH; oni su nakon toga ubijeni u BiH.

²²¹ U vezi s nadležnostima Ombudsmana i propusta UNMIK-a, vidi: Uredba UNMIK-a 2000/38, 30. jun 2000. godine, Odeljak 3, Nadležnosti.

²²² OIK, *Izveštaj, Ex officio RegistarSKI br. 23/02*, april 2004. godine

²²³ HRAP (sastavljen od međunarodnih sudija sa iskustvom po pitanju ljudskih prava i koje je imenovao predsednik Evropskog suda za ljudska prava) pruža nezavisni nadzor i presuđuje pravne lekove po prigovorima. Amnesty Internešenel je zabrinut zbog znatne diskrecije koja je data SPGS na osnovu odeljka 15.3 Uredbe prilikom odlučivanja da li i kako postupiti nakon odluke veća o prihvatljivosti prigovora i zbog odredbe u odeljku 17.3 zbog „ekskluzivnog prava i diskrecije da odluči da li da deluje na osnovu nalaza Savetodavnog odbora” koje ima SPGS.

²²⁴ Kampanja je uključivala letke na albanskom i srpskom, TV i radio „info poruke” i sastanke sa NVO u Srbiji i na Kosovu. Nakon sastanaka novembra 2008. godine sa Udruženjem kidnapovanih i ubijenih lica u Prokuplju, nekih 20 potencijalnih predmeta bi moglo biti podneto HRAP-u, *HRAP Annual Report 2008 /Godišnji izveštaj HRAP-a za 2008.godinu/*.

²²⁵ Mišljenje, predmet br. 04/08, Shaip Canhasi protiv UNMIK-a, 12. novembar 2008. godine, dokumentu pristupljeno aprila 2009. godine, http://www.unmikonline.org/human_rights/documents/Decisions/eng/Opinion_0408.pdf.

²²⁶ Mišljenje, predmet br. 04/08, par 39, „Veće je mišljenja da je nužna neka vrsta reparacije. Ono predlaže da respondent preduzme sledeće mere: uz dužnu revnost, respondent treba da preduzme konkretne mere na identifikovanju počinitelaca. Takve konkretne mere moraju da uključuju preduzimanje razumnih koraka na dobijanju izjava od relevantnih svedoka i sprovođenje detaljnog pregleda istrage kako bi se utvrdili dalji koraci koje treba preduzeti na identifikovanju počinitelaca i njihovo dovođenje pred lice pravde; - respondent treba da izvrši adekvatnu kompenzaciju podnosiocu žalbe zbog patnji u vezi s neadekvatnom istragom ubistva njegove supruge; - respondent treba da preduzme neposredne i konkretne mere za primenu preporuka Veća, uključujući obaveštavanje podnosioca prigovora i Veća o daljem razvoju predmeta. ”

²²⁷ <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/kosovo-news-290807?opendocument>

²²⁸ Komitet UN za ljudska prava, juli 2006. godine, CCPR/CUNKCO1, par.13.

²²⁹ Razgovor sa D.M., Beograd, februar 2009. godine.

²³⁰ Za predmete u regionu u kojima su civilni ili sudovi za ljudska prava tokom građanskih postupaka vezanih za prisilne nestanke utvrdili da su relevantne vlasti prekršile prava rodbine da budu informisani o sudbini i gde se nalaze njihovi članovi porodica i koji su, pored drugih mera, odredili finansijsku kompenzaciju rodbini. Za BiH, vidi na primer: Veće za ljudska prava Bosne i Hercegovine, predmet br. CH/99/3196, *Avdo i Esma Palić protiv Republike Srpske*. Odluka o prihvatljivosti i argumentacija, 11. januar 2001. godine. Veće je utvrdilo da „strah i patnja koji su gđi Palić izazvali nerazjašnjena sudbina njenog supruga predstavlja nehumano i ponižavajuće postupanje i stoga krši njena prava na osnovu člana 3 Evropske konvencije”. U odnosu na Crnu Goru, vidi: *Obaveštenje za javnost povodom Odluke Vlade Crne Gore da reši predmete reparacija sa žrtvama deportacije izbeglica ratnih zločina*, 25. decembar 2008. godine, http://www.prelevic.com/human_rights_deportation.htm.dokumentu pristupljeno 19. aprila 2009. godine.

²³¹ Romi koji su i dalje interno raseljeni u Srbiji i Crnoj Gori izloženi su teškim kršenjima svojih ekonomskih i socijalnih prava, često bez potrebnih ličnih dokumenata koji bi im omogućili da se

registruju kao građani i uživaju pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i adekvatni smještaj.

²³² Od avgusta 2008. godine, ostalo je nerešeno nekih 40.000 imovinskih zahteva, OEBS, *Background Report: Human Rights, Ethnic Relations and Democracy in Kosovo (Summer 2007 – Summer 2008)* /Činjenični kontekst: Ljudska prava, međunacionalni odnosi i demokratija na Kosovu (leto 2007 – leto 2008./, par.52.

²³³ Na temelju odgovora koje je poslao UNMIK-ov Pravni odsek, 15. avgusta 2008. i 18. decembra 2008. Nikakvi odgovori nisu primljeni od srpskih vlasti.

²³⁴ 2003., za dva rođaka iz porodice Dana zna se da su mrtvi.

²³⁵ Bekim Lala, porodica je prijavila da nedostaje 2000. godine, pronađen je živ 2004.

BEZ OBZIRA DA LI JE U PITANJU
AKTUELNI KONFLIKT ILI
ZABORAVLJEN KUTAK NEGDE
U SVETU, **AMNESTY INTERNATIONAL**
SE BORI ZA PRAVDU, SLOBODU
I DOSTOJANSTVO SVIH ONIH KOJIMA JE
POTREBNA JAVNA PODRŠKA U BORBI
KA BOLJEM I PRAVEDNIJEM SVETU

ŠTA TI MOŽEŠ UČINITI?

Aktivisti iz celog sveta su pokazali da je moguće odupreti se opasnim snagama koje ugrožavaju ljudska prava. Budi deo ovoga pokreta. Bori se protiv ljudi koji raspršuju strah i mržnju.

- Učlani se u Amnesty International i postani deo svetskog pokreta koji se bori da bi okončao ozbiljne povrede ljudskih prava. Pomozi nam da napravimo razliku.
- Daj donaciju za podršku Amnesty International-u.

Zajedno smo jači.

- Zainteresovan/a sam da dobijem više informacija o tome kako da postanem član Amnesty International-a.

Ime i prezime

Adresa

Zemlja

E-mail adresa

- Želim da dam donaciju za Amnesty International (donacije su u britanskim funtama, američkim dolarima ili eurima)

Suma

Molim vas uzmite novac sa moje

Viza

Master kartica

Broj

Datum isteka

Potpis

Molim vas vratite ovaj formular u ured Amnesty International u svojoj zemlji.
Za više informacija o uredima Amnesty Internationala u drugim zemljama:
www.amnesty.org/en/worldwide-sites

Ako u vašoj zemlji ne postoji ured Amnesty International—a onda pošaljite ovaj formular na sledeću adresu:

Amnesty International, International Secretariat, Peter Benenson House,
1 Easton Street, London WC1X 0DW, United Kingdom

**ŽELIM DA
POMOGNEM**

www.amnesty.org

SAHRANJIVANJE PROŠLOSTI

10 GODINA NEKAŽNJAVANJA ZA OTMICE I NESTANKE NA KOSOVU

Deset godina nakon prestanka rata na Kosovu, nekažnjenost brojnih otmica i nestanaka ljudi ostaje i dalje jedna od najvećih i najozbiljnijih povreda ljudskih prava počinjenih tokom oružanog sukoba i nakon njega.

Između marta i juna 1999, više od 3,000 etničkih Albanaca su bili žrtve prisilnoga nestanka počinjenih od strane srpske policije, paravojnih snaga i jugoslovenske vojske. Nakon rata oko 800 Srba, Roma i članova drugih nacionalnih manjina su oti od strane kosovskih Albanaca i Oslobođilačke Vojske Kosova.

Amnesty International je 1999 i 2000 vodio razgovore sa rodbinom nestalih lica svih strana konflikta. Amnesty International se vratio na Kosovo i u Srbiju 2009 da sazna šta se desilo u međuvremenu, od njihove poslednje posete.

Amnesty International je ustanovio da je bilo vrlo malo napretka. Oko 1,900 porodica na Kosovu i u Srbiji još uvek čeka na vesti o sudbini nestalih članova svojih porodica – još uvek im je uskraćeno pravo na pravdu i kompenzaciju. Samo je nekoliko počinioca zločina dovedeno pred sud na Kosovu i u Srbiji.

Bazirano na intervjuima sa članovima porodica nestalih žrtava, *Sahranjivanje prošlosti* dokumentuje neuspeh obe strane – srpske vlade i odgovornih organa na Kosovu (Privremena administrativna misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) do decembra 2008), da efektivno istraže i kazne počinioce koji su odgovorni za nestanak i otmice ljudi.

Izveštaj takođe identifikuje koje uloge u ometanju pravde su odigrale vojne snage na Kosovu pod NATO komandom i Međunarodni Krivični Sud za bivšu Jugoslaviju. Izveštaj otkriva istoriju političke umešanosti u pravosuđu, nedovršena istraživanja i neorganizovan rad različitih agencija. Celokupna situacija je doprinela činjenici da rodbina nestalih lica još uvek nema pravo na pravdu i kompenzaciju.

